

Rodoljubje na deželi.

Povest. — Spisal dr. Fr Detela.

(Dalje.)

VII.

Hace in murče sta dremala pred vrati Berusove sobe in čakala, kdaj da se odpro. Kadar sta začula gospodarjev korak, sta leno vzdignila oči, zmignila z repom, vstajala počasi, se zlečala, naveličana takšnega pasjega življenja, in zopet legla in zadremala; soba se ni odprla, gospodarja ni bilo. Kakor bi bil odmrl vsemu svetu, tako je hodil Berus s sklonjeno glavo, posedal, kadil, potrt, brez jasnih misli. Julčkovih igrač je imel polno mizo, in kadar je sedel, jih je ogledoval in razstavljal nežno in rahlo, da bi se mu smejal, kdor bi ne vedel, kako mu je pri srcu, kdor bi ne videl, kako stiska mož oči, da bi zatrl vsiljive solze. Cel teden ni govoril z nikomur in ni zapustil hiše, kjer si ga nihče ni upal ugovoriti. Nekega ranega jutra pa, ko so drugi še spali, se je odpravil na mali grob, kjer so gnili sveži vencji z zamazanimi

napisi. Vrnil se je na videz miren; poznala se mu je žalost; jeze, ki so se je domači in Mrakovi tako bali, ni kazal obraz. Opoldne je prisedel k Bogomiru in se začel z njim prijazno razgovarjati o gospodarstvu, o šoli, o vremenu; sinka Julčka nista vzela v misel. Ko so bili pa odšli gostje, je podaril Ernestu Julčkovo uro, Anici vse njegove igrače in namignil Danici, da je pripravljen posoditi večjo vsoto Konradu, da bi izvršil šolanje. Zahvalila se mu je, češ, da tudi ona že lahko pomaga bratu, kadar odide.

Da je bila Megličeva družina navdušena za blagega moža, je naravno. Mati je bila srečna, ker se ji je zdelo, da razume njegovo darežljivost, in čakala je hrepeneče, kdaj da zasnubi njeno hčerko, in Konrad se je zadovoljen jezil, da je sestra ali tako nerodna ali tako samopašna, da misli samo nase.

„Velik čas bo našel majhne ljudi,“ je dejal večkrat pomenljivo; pri večerji je deklamoval s finim

zanosom in izrazitim poudarkom Prešernovo „Zarjavelo devico“ in zavračeval temeljito nespoštljivo ugovarjanje sestre Danice, da bi Prešernova slava ne bila nič manjša, če bi tudi ne bil zložil te pesmi. „Tako tarra samica, ki nima pod milim Bogom nič dela,“ je dejala sestra. „Mi, dragi bratec, pa moramo uveljaviti pravilo sv. Pavla, da kdor ne dela, naj tudi ne jé, in odpraviti vse nepotrebne izjeme.“

S to mirnostjo pa je le prikrivala Danica burni nemir svojega srca in zadrego, v katero so jo spravljale Berusove dobrote in usluge. A čimbolj je skrivala svoj strah in svoje slutnje, tembolj so jo težile in begale.

Še bolj pa so se razburili Mrakovi, ko so zapazili, da nosi stara Megličevka obleko rajne Berusove soproge, in bridko so potožili dr. Osatu, da nekaterim ljudem ni sveta nobena reč, noben spomin. „To ni lepo in ni lepo, naj reče kdo, kar hoče,“ je dejala Mrakovka.

„Lepo ali ne lepo; nekaj gotovo pomeni,“ je menil Osat in ji bistro pogledal v sive oči.

Kaj da pomeni, tega tudi Osat ni vedel, a s pomenljivim molčanjem je branil videz, da ve. Toda kakor ne zadostuje resnemu človeku videz dobrote ali videz modrosti, tako je izkušal tudi Osat priti tej zadevi do dna, brez ozira na Mrake, ki so samo opazovali, z nekako slastno muko opazovali, kako da se bliža nevarnost, a se zavedali, da je ne morejo preprečiti.

Osat pa je poiskal večerno družbo pri Berusu; in ko je ostal za mizo sam z adjunktom in davkarjem, je začel skrivnostno razkladati, da nosi Megličevka že obleke rajne Berusovke.

Hladna ravnodušnost, s katero sta sprejela sopivca važno novico, je zbolela Osata, po pravici, ker je bila grdo hlinjena. Zbudila je namreč novica začudenje obema gospodoma, hkrati pa in še bolj hudobne misli in zloben naklep. Mesto primernega zavzemanja sta si stisnila oba pod mizo roko, zmignila z rameni in z žaljivo topostjo zrla predse. Po dolgem molku je dejal adjunkt, da ni to nič čudnega, ko je vendar zadeva že tako daleč in vse že takorekoč dogovorjeno.

„Torej res?“

„Če bi res ne bilo, pa štekljati ni treba, pravijo naši kmetje,“ je potrdil davkar.

„Torej se je odločila kljubu toliki razliki v letih?“

„Preklet hudič, kakšni razliki? On jih ima petdeset, ona pa najmanj svojih petinštirideset.“

„Danica, petinštirideset! Kaj Vam pride na misel, gopod davkar!“

„Kdo pa govori o Danici!“ je zavračal adjunkt. „O njeni materi govorimo, gospod doktor, o stari Megličevki.“

„Ah, tako!“ se je začudil Osat. „To mi je novo.“

„Novo in neverjetno, gospod doktor,“ je dejal adjunkt in pritisnil kazalec na usta, ker je vstopila Danica.

Osat je bil na jasnem; zakaj da nosi Megličevka tako lepo in tako starokrojno obleko, to je vedel zdaj vobče; rad bi bil pa zvedel še podrobnosti. A tovariša nista hotela govoriti, češ, da je stvar tajna, morebiti samo domnevanje, in da bi bil Berus hud, če bi se kaj raztrosilo med svet.

Drugega dne je že dokazoval Osat v zaupnem razgovoru Mrakovim, da je ta nova namera Berusova mnogo pametnejša, ker ni nobene razlike več, ne v letih, ne v izobrazbi, in štiri otroke mož kar priženi.

„Za božjo voljo!“ je vzdihnila Mrakovka, ko je bila sama s soprogom. „Kako hitro je pozabil Julčka! Prej je hotel skoprneti, zdaj že raja; včeraj sedmina, danes svatba. Vdovci so pa res vsi norci.“

„Če jemljejo vdove brez denarja, s toliko družino,“ je dodal pohlevno Mrak.

„Ah, kaj vdove! Za nas je vse eno, ali vzame Berus staro ali mlado. Oh, ti nesreča! Ta ženitev bo moja smrt. Megličevi nam kopljejo živim jamo.“

„Saj niso Megličevi nič krivi,“ je zagovarjal nedolžne ljudi mož. „Nevest dobi Berus, kolikor hoče.“

„Ker so ženske vse neumne.“

Mrak je zmignil z rameni. Njemu se ni zdelo neumno, če hoče katera vzeti Berusa; in kakor si on nikoli ni štel v posebno modrost, da je dobil svojo ženo, tako tudi nje ni smatral za neumno zaradi tega, ker je vzela njega. Sploh je že presedalo njemu vse to razburjevanje, in najrajši bi se bil na lep način zopet sprijaznil z bratom, naj že vzame ta potem kogar hoče. Žena pa si je gnala vse bolj k srcu in nikakor se ni hotela vdati, dokler je brlelo količkaj upanja, da osramoti nakane zavistnih nasprotnikov. Naj se zgodi nesreča; a po njeni krivdi, tako da bi si ona mogla kaj očitati, se ne bo zgodila.

Megličeva vdova je bila dobrodušna ženska, ki ni ne želela, ne storila nikomur nič hudega. Goreče je ljubila vse svoje otroke in nad vse rada bi bila doživela, da postane Danica samostojna gospodinja na Berusovem domu. S premoženjem je pač kakor z zdravjem; kdor ga ima, se ga komaj zaveda; kdor ga nima, ga pogreši in zna ceniti; in Megličeva gospa ga je znala ceniti. Natihem je gojila v srcu prijetne nade; nazunaj je ostala ponižna, da ne bi zbudila zavisti, ki se vname huje proti siromaku nego proti bogatinu. Berač zavida beraču, pravi Homer, in pevec pevcu; naravno, oba živita ob milosti. Saj se je zamerila žena kljubu vsej ponižnosti premnogim, ker jim je na prijazna vprašanja, kako in kaj, odgovarjala po pravici, da nič ne ve. „Ve že,“ so dejale ženske,

„toda povedati noče.“ Sovražnost Mrakovih je vendar njo manj bolela nego hčerko, ker si jo je razlagala ugodno in imela za nekako dobro znamenje; zato jo je tudi lažje vračala z ljubeznivostjo. Kadar jo je merila Mrakovka s strupenim pogledom in čakala njenega pozdrava, da bi ga prezrla, se ji je ona prijazno nasmehljala in poklonila, in to ni bila zgolj hinavščina; človek se večkrat sam ne zaveda prav svojih čuvstev.

Čudno pa je vznemirilo vdovo, ko jo pokliče Mrakovka nekega jutra skrivnostno k sebi in jo vpraša s tresočim glasom, zakaj da prizadeva ona takšno žalost njim, ki so ji storili že toliko dobrega.

„Kakšno žalost, gospa?“ je vprašala vdova. „Jaz Vas ne razumem.“

„Če ne razumete, Vam bom poslovenila. — Da se Berus ženi, to veste.“

„Jaz? — Nič.“

„To je hudo. Toda možu se ne zameri toliko, če je bedak; ampak Vi, Vi, ki ste v mojih letih in imate vse polno odraslih otrok, da ste Vi tako nespametni, da Vi še mislite na možitev, to presega vse meje.“

„Kdo Vam je pa to natvezel, gospa?“

„Torej pamet, pamet, na stara leta!“ — Tedaj pa je posilil Megličevko smeh, da so ji zalile solze oči in ni mogla izpregovoriti dolgo nobene besede.

„Berus se bo krohotal dva dni, če mu to povem,“ se je smejala in krčevito sklepala roke.

„Ne, ni treba praviti, gospa,“ je branila ona, ko je bila nekoliko pomislila. „Naj ostane med nama. Saj jaz tudi nisem mogla verjeti te neumnosti. Toda saj veste: ljudje vse skvasijo, in siromak, kdor verjame. Posedite malo; bova pili kupico kuhanega vina.“

Mrakovka je bila na to stran potolažena in mirna. Sklenila je zopet in še trdneje, da se ne zmeni več za nobene besede, in oponesla možu, da toliko verjame Osatu.

„Adjunkt ga je potegnil ali pa davkar,“ je razlagal Mrak. „Midva se pa takoj prenaglava. Ravnajva s pametjo!“

„Zdaj vsaj veva, pri čem da sva,“ je dejala ona. „Megličevka ne bo govorila; se ni treba bati. Da bi le Berus kaj pustil k sebi! Izkušaj ti zopet, da se sprijaznimo.“

Kakor pa je bil vznemiril dr. Osat s svojim poročilom Mrakove, tako je bil razveselil Radičevo gospo. Še tisti dan je ustavila Berusa na cesti, mu izrazila najprej še enkrat svoje sožalje in pohvalila potem njegov sklep, da ne ostane samec.

Berus jo je pogledal začuden: „Prej, gospa, ste me karali; zdaj me pa hvalite?“

„Seveda, gospod Berus. Prej nisem vedela, kako pametno, da ste izbirali. Torej čestitam prav iz srca. Takšna nevesta je za Vaša leta.“

„Kakšna pa vendar? Jaz bi jo rad poznal, vsaj preden jo vzamem.“

„O, Vi jo dobro poznate,“ mu je namežiknila in požugala s prstom.

„Ne, gospa. Če Vam rečem. Menda vendar niste Vi?“ je pomežknil in požugal s prstom tudi on, tako porogljivo, da se je hitro poslovila.

Doma pa se ni jezil Berus nič, ampak debelo smešno pripovedoval Megličevki in Danici, kako da se je zarotila gospa Radičeva, da mu ne bo dala miru, dokler se ne oženi.

Danici se je zdelo, da sluti pomen in namen takšnega govorjenja, in nekako osramočeno se je čutila, kadar jo je obšla misel, da ne bo mogla povrniti Berusovih dobrot tako, kakor morda on pričakuje. Mati pa ji je začela dajati dobre svete. „Preoblastna si,“ je dejala, „in nehvaležna našemu dobrotniku. Ali čakaš, da ti razdere nevoščljivost, kar ti je namenila sreča?“ Pripovedovala ji je, v kakšnem strahu da so bili Mrakovi, gotovo ne brez tehtnega razloga. Podobno je govoril brat Ernest. Od nje so pričakovali vsi sreče zase, pripravljeni, na njo zvrniti krivdo, če bi njim ne šlo po volji.

V čudnem nemiru so potekali Danici težki dnevi. Ogibala se je svojih ljudi, da ji ne bi prigovarjali, ogibala se Berusa, v strahu, da izpregovori odločilno besedo. Saj ni še vedela nobenega odgovora in tudi razmišljati ni hotela in ne sklepati o tako važni zadevi, kakor zameže neodločni ljudje, kadar jih zasači nevarnost.

A mežanje ne prepreči in ne zadrži nevarnosti, ki nas prestraši, nepripravljene, še huje. Vsa se je zgenila Danica, ko je začula, sama v sobi, pred vrati okorne korake. Umekniti se je bilo prepozno. Vstopil je Berus, sedel k mizi, si podprl glavo in izpregovoril z nekako čudnim, neznanim glasom, kakor sam v zadregi, da ji ima nekaj važnega povedati. Kri je izginila Danici iz lic, ko se je plaha obrnila in čakala. Mož je začel opisovati nebratovsko ravnanje brata in svakinje, ki sta plašila Julčka z mačeho, ko on še mislil ni na drugo ženitev; kako je zakrivil Pavel prezgodnjo smrt ubogega sina, kako gleda lakomnost iz vsega dejanja in nehanja. „Dedovati hočejo in moje smrti čakajo,“ je sklenil. „Jaz bom pa zmešal račun tej lakoti. — Najbolj se boje sorodniki, da se ne bi jaz zopet oženil; a jaz se bom nalašč, njim na jezo. In do tebe se obrnem najprej, Danica, ki si tudi trpela pod tem lakomnim strahom, in ti ponudim svojo roko. Da te bom imel rad in da se ti bo dobro godilo pri meni, na to ti dam moško besedo, kakor tudi, da se ne boš kesala po moji smrti. To sem ti hotel povedati; ti pa premisli in se odloči, kakor ti drago, brez vsake zamere! Ne pravi pa nikomur, kar sem ti povedal, kakor bom molčal jaz.“

Stisnil ji je roko in šel; ona pa je jecljala nekaj o hvaležnosti in čislanju in spoštovanju in bi mu bila najrajša poljubila roko in ga prosila, naj ne govori takih besedi, ampak ostane, kar ji je bil doslej, do-brotnik, varuh, oče.

Kakor osamelega potnika gladni volkovi, tako so obsule deklico burne skrbi, ki jih je bila s silo od-ganjala toliko časa. Dalje se ni mogla slepiti; odložiti se je dala pač še odločitev, mučno preudarjanje ne več. Vsak hip se je zamislila Danica kljub nujnemu delu, presliševala besede drugih, pozabljala svojih in iskala na vseh koncih in krajih izhoda iz stiske. Kakor verige so jo težile prejete dobrote in ovirale prosto pot, ki je držala na eno stran v nehvaležnost, na drugo v nesrečo. Dasi jo je obsipal gospodar z uslugami, vendar ji tudi najpohlevnejša želja še nikdar ni bila postavila pred oči takšnega ženina. Živeti za one, ki so ji bili pod solncem najdražji, to ji je bila postala sčasoma lahka dolžnost; zdaj jo je začela zopet težiti, huje, mučneje. Kakor v polusnu je pre-živela prve dni, iskala samote, strepetala, kadar jo je premotil znani glas, in pogovarjala v težkih mislih silnega upnika, ki jo je terjal za težki dolg.

„Kaj si tako blede? Ali si bolna?“ je popraševala mati; in gostje so se ozirali sočutno in rado-vedno in sumljivo. To je čutila Danica; slutila je tajne misli in se sramovala kakor postavljena na raz-gled. Zdelo se ji je, da bi ji sklep, kakršen koli, ne prizadel toliko trpljenja, kolikor ji ga prizadeva oma-hovanje in preudarjanje; in vendar se ni mogla od-ločiti. Manj pa se je bala odbiti mogočnega snubca nego razžaliti blagega dobitnika. On bi njej gotovo ne zameril ničesar; ona pa bi se kesala svoje pre-vzetnosti in nehvaležnosti, ki sprejema hkrati in po-zablja dobrote. Ali bi mogla še kaj vzeti iz roke, ki jo žaljivo zavrača, ker je nima za enakovredno? Kaj pa je ona, da se tako povzdiguje! Kdo pa še mara za njo razen njega, ki bi si lahko izbral bogato in lepo nevesto, a je vprašal najprej njo in dal njej na voljo, da postane brez truda, brez svojih zaslug prva gospodinja v vasi. Kolik ugled, koliko prilike pod-pirati svojce, in koliko prijetnejše deliti dobrote nego jih prejemati, vezati druge ljudi nase nego nositi tuje vezi! Kolika sladkost izvira samo iz zavesti, da se ni treba bati od dne do dne, da nam je zlobna za-vist vsakdanji kruh! Oh, težka borba za kruh, ko uravnava brezsrčni denar tako spretno socialne raz-mere, da ostane širokim plastem siromakov ravno toliko njih pridelka, da ne poginejo, ampak da znašajo naprej, kakor samo ob sebi umevno, v tuje shrambe sadove svojega truda, hvaležni za borno življenje gospodu denarju, ki ga proslavljajo, stoječ ponižno s klobuki v rokah, kadar jim leti izpod koles njegove kočije blato v obraz!

Vso moč, ves čar denarja je poznala Danica. In vendar je bila težka odločitev. Nepobitnim dokazom hladnega razuma se je upirala, ne da bi ji bilo treba navajati posebnih razlogov, gorka mladost. Srečen, kogar vleče srce na pot, ki jo kaže razum! Grozna pa je borba teh velesil, in ubogo življenje, ki je pustošita in razdirata in ne odjenjata, dokler ni uni-čena ena nasprotnica ali ne konča obupnega boja blede smrt.

V Danici se je vzdignila in pobunila vsa narava proti starikavemu razumu, ki je dotle samozadovoljen mirno vladal njeno življenje in se tudi zdaj nikakor ni hotel podati. Pogovarjal, opominjal, svaril je to-varišico, ki si je mašila ušesa, češ, da ni sreče zunaj človeka, ampak v zadovoljnem srcu, da prinese pač sreča denar, a ne denar sreče, ki je obračala pogled drugam in primerjala dobrega, priporočnega Berusa tako pristransko in tako prepričljivo z nekim drugim, da se ne ve, kaj bi se bilo zgodilo, če bi bil tudi Bogomir zaprl tisti čas uho razumu in poslušal Mra-kovo mamo. Oh, zakaj nima Bogomir denarja! si je mislila poluzavedno Danica. Odgovor je pač lehak. Bogomir dobi brez težave nevesto, če hoče, tudi denarno, če je pameten; ubogi Berus ne bi dobil brez denarja nobene. Danici, ki ni razumela te modre uravnave, je pretresala telesno zdravje duševna borba.

Dr. Osat je bil ogorčen, ko mu je očital adjunkt Bregar, zakaj da ga je on s staro obleko rajne Be-rusovke zavedel v najneumnejšo zmoto. „Sreča, da nisem še raztrosil oslarije,“ je dejal adjunkt, „in Vi bi bili krivi. — Nevesta je Danica.“

Drugi so pritrjevali in modrovali skrivnostno, da je tudi Berus ves izpremenjen in zamišljen in da se odteguje družbi.

„Lep je vendar zakonski stan,“ je vzdihnil adjunkt, ko je vstopila Danica, in milo pogledal Osata.

„E, gospod adjunkt,“ je dejal Osat, „vsakemu tudi ne prežene neumnih misli.“

„Ampak življenje podaljša, pravijo zdravniki,“ je pripomnila davkarjeva gospa.

„To se samo zakonskim tako zdi,“ je popravil soprog, „zgolj videz. — Prav pa je, da vzame bogat ženin revno nevesto in narobe, da se zravnajo so-cialne razmere in ne leti denar na kup.“

Bogomir je molčal in se nasmehoval v zadregi zdaj sem, zdaj tja modrim besedam, ki so ga bolele, ker se mu je zdelo, da bole Danico. A ta jih niti razumela ni v mrzlični razburjenosti, ker se je pa ne-hote tudi nasmehnila njemu, je nekoliko pomislil mla-denič in začel obračati razgovor nase, kakor vsak slabovoljen človek. Zazdelo se mu je, da se nalašč, zaradi njega, govori tako brezobzirno o srčnih za-devah. Užaljen je zapustil družbo, in drugega večera so ga čakali zaman.

Z DOMA

I. VRBANIJA

A mladim ljudem je hitro dolgčas. Tudi Bogomir ni mogel ostajati sam; pregnati si je moral neprijetna čuvstva, in na misel mu je prišla zopet Mrakova hiša in lepi večeri prvih časov. Bolela ga je sovražnost, ki je ni bil zakrivil sam, in hrepenel je po prijaznih obrazih. Premišljeval je ravno, ali naj bi se toliko ponižal, da bi storil prvi korak k sprjaznjenju, ko ga je srečala Julka. Srečno naključje! si je mislil Bogomir in pozdravil tako prijazno, da ga je ona ustavila in mu oponesla ljubeznivo, zakaj da nič ne pride v vas; ona da mu ima povedati toliko novega. Bogomir jo je moral spremiti, in Mrakovi so ga sprejeli tako prijazno ali pa še pristrčneje, nego če bi se ne bilo nič zgodilo med njimi. Kako radi bi mu bili tudi oni že zdavnaj prišli naproti, če bi jim ne bil šepetal ponos, da bi priznali s tem svojo krivdo! Mrakovka ga je takoj zopet vzela v svoje materinsko varstvo in mu potožila, koliko praznih govoric, da raztrosijo tiste večerne družbe, ki se brigajo za ves svet, samo za svoje zadeve ne; koliko razporov da nastane iz nepotrebnih besed, in kako da je gola laž, da se ženi Berus; drugi ga ženijo, ki imajo premalo svojih skrbi; on pa da še ne misli ne na tako neumnost; to da ve ona za gotovo. Gorko so božale materinske besede Bogomira, ki mu ni bilo tolikanj do tega, da bi se oženil sam tja v en dan; samo da bi se Danica ne omožila s kom drugim, samo tega ne!

„Ampak našega dohtarja preveč vlečete pri Berusu,“ je dejal Mrak, ki je hotel počastiti ljubega gosta s posebno zaupljivostjo. „Enkrat mu natvezete, da bo vzel brat Danico, enkrat, da vzame Megličevko. To je vse skup pet krav za en groš. Siromak pa verjame vse in raznaša po hišah, da bi poštarici lahko zalegel za postiljona.“

Vstopil je dr. Osat, z mračnim čelom, nejevoljen. O čemer se je družba razgovarjala, to je on razmišljeval; kar so oni slutili, to je on vedel, namreč da so ga bili ničemurni mladiči res grdo potegnili. To pa zaboli moža, ki se ima za modrega, bolj ko navadnega človeka; zakaj pri njem je razdalja med vzvišenim in smešnim mnogo večja, tedaj padec po zakonu enakomerno pospešenega gibanja iz tolike višine hujši. A kaj padec sam ob sebi! Če pademo skrivaj, čutimo pač telesno bolečino; duh ostane miren; kdor pa pade javno, ne čuti tolikanj te bolečine, ker gre za čast, ampak najprej se ozre, če ni kdo videl, potem se hitro pobere in se zasmije, kakor da bi se ne bilo nič zgodilo. Takšnega se je delal Osat, ko je izkušal popraviti, kar so bili zagrešili takorekoč drugi. Po spretnem ovinku je obrnil pogovor na Berusove zadeve, tako da sta Bogomira takoj pomenljivo sunila Mrak s kolenom, Mrakovka s komolcem. Dasi pa Osat ni bil zapazil tega sporazumevanja,

mu je bilo vendar ljubo, da se je začel mladi učitelj rajši zabavati z Julko. Takšnim mladim ljudem je namreč vsak razgovor med seboj zabava, ker iščejo in najdejo za vsako besedo kaj posebnega, kaj zanimivega in duhovitega, simbolizem nespametne mladosti, ki se ji zdi ves svet nekako neskončno namigavanje in cikanje na ljubezen.

Osata pa je jezilo, da nista hotela prav poprijeti stara dva Mraka. Kadar je obrnil on na levo, sta se ognila na desno in narobe. Čutil je Osat, da jima ni vseč govorjenje, in slutil, zakaj da ne. A zakaj ne bi on govoril resnice naravnost, brez ozira, ali je komu ljubo ali ne!

„Torej Berus se je vendar izpremisllil,“ je dejal možko, se naslonil nazaj na stol in otresel z mezinem pepel s smotke; „vzel bo vendar Danico.“

„To ni nič novega, gospod doktor,“ je zmignil Mrak hudobno z rameni. „To ve že vsa vas.“

„Jaz sem slišala,“ je pristavila gospodinja in pogledala nedolžno gostu v obraz, „ne vem pa ne, če je res, da sta šla k notarju pisma delat.“

„Prav ima,“ je dejal Mrak in iztočil Osatu vino v kozarec. „Še eno četrtno, gospod doktor? — Za pijačo starina, za ženitev mladina!“

„Mi mu privoščimo vso srečo,“ je pripovedovala gospodinja. „Saj smo si najbližji sorodniki. Martin je tako dober, da zasluži takšno srečo.“

„Kot svakinja mi je najljubša Danica,“ je dejal Mrak in mignil s steklenico Julki, da naj prinese še eno četrtno.

Osat je bil nekoliko osupel; zakaj kolikor je on poznal ljudi, in poznal jih je dobro, ni bilo pričakovati tolike dobrodušnosti. Iskal je razlogov nenavadnemu vedenju in se umiril slednjič z edino pametno mislijo, da sta se pač vdala dobra sorodnika, ko sta uvidela, da je vsak upor zaman; običajna človeška čednost.

Toliko hvale pa se še nikoli ni pelo Berusu kakor ta dan pri Mraku, kjer je bilo prav vse veselo in zadovoljno. Bogomir, ki se je čutil v družbi Daničini tako ponižnega, se je radoval, ko je govoril z Julko, svojega možkega ponosa; zdelo se mu je celo, da niso nezacelive njegove srčne rane. Osat je opazoval zadovoljen, da ni trpel njegov ugled nič. Mrakova dva pa sta se smejala v sporazumljivih mislih, da je Osata zopet kdo potegnil.

„Nobene besede verjeti temu človeku!“ je dejal Mrak, ko sta ostala z ženo sama. „Po mojih mislih brat še nikoli mislil ni na ženitev; ampak midva, midva sama bi mu bila kmalu vdehnla to neumnost. Zdaj se pa pisano gledamo. Da, da, pisana mama!“

„No, in kaj zdaj?“ je prekinila očitane soproga.

„Sprjazniti se zopet, kakor sem rekel. Jutri greva oba k njemu. Ampak ti ne prodajaj svojih sitnosti, in če ne moreš lepo pogledati Danice, zameži! Tam

nisi še ti gospodinja. Potrpi! Nepotrpežljivost trga sama zelena jabolka.“

Drugega dne na vse zgodaj je potrgala Mrakovka, kar je bilo zelenja in cvetja po loncih, poslala še po smrečja in zvila velik venec. Sama ga je nesla potem na Julčkovo gomilo in si pritiskala gredoč bel robec zdaj na eno, zdaj na drugo oko. Osnažila je mali grob, položila zeleni venec tako, da ga je moral videti, kdor je stopil na pokopališče, in odstokala, kako zapuščen da je njen ljubček. Doma je pripravljala med tem Julka torto za ubogega strica.

Proti poldnevu, ko je bilo pričakovati, da je Berus sam doma, sta nastopila oba Mraka s precej slabo vestjo težko pot, ki jo je bila že naznanila torta.

Naprej pa se človek res vsekdar ali preveč veseli ali preveč boji. Vsa bojazen se je razpršila dobrima sorodnikoma takoj po prvih besedah; tako prijazno in mirno ju je sprejel Berus. Kar govoriti ni pustil o nesporazumljenju prešlih dni, in kar kosali so se vsi trije, kdo bo lepše slavil bratovsko ljubezen in zvestobo in sočutje in sladko vez prijateljstva. Berus je zatrjeval, ganjen, zdaj sem, zdaj tja, kako ni mogel verjeti ljudem, ki so mu opravljali brata in svakinjo, češ, da komaj čakata njegove smrti.

„Oh, kako hudobni so ljudje!“ je vzdihnila žena.

„In da preganjata in črtita vidva zato mojo natakario, ker se bojita, da jo bom jaz vzel v zakon.“

„Oh, Martin, tega pa že ne,“ je zastokala zopet svakinja. Tako so se sprijaznili in veselili vzajemne ljubezni. Mrak je objemal brata Berusa, ko se je bil napil njegovega semičana, in Mrakovka se je jokala od veselja in hvalila Danico, kakšen zgled da je vsem gospodinjam, in da le škoda, da je ona prerevna, Berus pa nekoliko prestar, ker to bi bil zakonski par, kakor se spodobi.

Dolgo so ostali skupaj, zbrani v ljubezni. Ko so se pa razhajali s težkim trudom in mnogimi besedami in je stopila Danica iz kuhinje v vežo, jo je objela Mrakovka. — „Oh, daj, da te poljubim, moja Danica!“ je dejala in pritisnila mokra usta na blede lice in ji stisnila srebrno krono v roko: „To-le imej za moj spomin!“

Odšla sta, in kolikor težje so bile noge, toliko lažje jima je bilo postalo srce.

Berus pa se ni mogel več držati; sesedel se je na stolu, rdeč in zabuhel od smeha, ki ga je lomil in iskal duška. Začudena sta mu skočila v naročje hace in murče in ga hitela lizati po tolstem obrazu, potem pa, ko se je zakrohotal mož, da je pokal in škripal stol pod njim, sta odskočila prestrašena in začela lajati in ga obskakovati.

„Danica,“ je govoril pretrgoma med krohotom Berus, „ti bi ju bila morala slišati. Ravnotako rada imata mene kakor tebe. On bo starejšina, kadar bo poroka, ona pa teta. Oh, ti smeh, ti!“ (Dalje.)

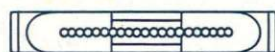
Jaz ljubim svojo dušno bol ...

Zložil Anton Medved.

Jaz ljubim svojo dušno bol
kot delež svoj od vekov dan,
kot tihi mrak, ki les in dol
ovija v mehek pajčolan.
Zvečer se ptica zgane kdaj
iz prvih sanj za hip samo —
in svetla rosa kane kdaj
z zibljive veje na zemljo ...

Jaz ljubim svojo dušno bol
izza minolih mladih let,
ko me je ljud bogat, ohol
preziral kot negodno smet.
Uhajal nisem mu na pot
in nisem ga na tihem klel,
v samotni sem se stisnil kot
in čudil se, zakaj je pel.

Jaz ljubim svojo dušno bol,
kot bi me dvigala nad svet,
in zdi se mi človeka pol,
kdor vedne radosti je vnet,
in zdi se mi, da nikdar ni
ugank življenja reševal,
kdor v sebi ni skoval moči,
ljubiti časih tudi — žal.

Jurčič - Gerstäcker.

Spisal prof. Ivan Grafenauer.

Skoraj da ravno tako malo snovi (sc. kakor za dramo) imamo za román — tako piše Fr. Levstik v svojem „Potovanju iz Litije do Čateža“ — „ali djal bi, da tukaj nam stojé odprte vsáj dve poti. Prva je pobožno-narodna, po kateri je pisan Svetin („Sreča v nesreči“); druga bi morda bila nekoliko zasuknjena po izgledu župnika Wakefieldskega — ki je prestavljen užé tudi v ilirsko narečje na čisti podlagi slovenskega življa. Vzeti bi se moral kak veljaven domačin, in k njemu bi se vrstile druge menj pomenljive osebe, kakoršnih nam bi ne zmanjkalo tako hitro. Saj vémo vsi, da šaljivi Ribničan obide križem svét; da imajo Gorenci dovolj pravlic od vojaških begunov, ki so se potikali po hribih in šumah; vsa naša dežel pripoveduje še dan danes, kako so nekdam lovili mlade moške in dajali jih po sili v vojsko. Celó rokovnjáči in deséti bratje so narodna lastnina, akoravno, vzlasti prvih, nihče ni vesel.“¹⁾

Levstik je s temi besedami zarisal Jurčiču načrt, po katerem je izbiral snovi svojim povestim in „romanom“. Najbolje se vidi to pri „Desetem bratu“ in v „Rokovnjačih“. Tam je naslikal v širokih potezah skrivnostno osebnost naše narodne poezije, tu pa razprostre pred nami živahno sliko one razbojniške zalege, ki je strahovala toliko časa skoro vso Kranjsko. Kakor nam je zbudil človeško čuvstvovanje za megleno podobo narodne domišljije, tako je približal našim srcem tudi to rokovnjaško druhal in nehote se nam pri izrazu „rokovnjači“ vsiljuje nekoliko one razbojniške romantike in tragike, ki je naši predniki za Prešernovega časa pri tem izrazu še niso poznali.

A čudno, ravno pri teh dveh romanih, ki jim je snov vzel navidezno naravnost iz našega naroda, ki bi v njih na prvi pogled težko našli kake tuje poteze, ravno pri teh se je Jurčič najbolj naslanjal na tuje vzore. O „Desetem bratu“ je to dokazal Dragan Šanda.²⁾ Posnet je v dejanju in povečjem tudi v značajih po Walter Scottovem romanu „The Antiquary“ — „Starinoslovec“. Nekaj podobnega kakor pri prvem romanu se je pripetilo Jurčiču tudi pri zadnjem, pri „Rokovnjačih“. Za vzor mu je bila Gerstäckerjeva povest „Die Flußpiraten des Mississippi“.³⁾ In o tem razmerju hočem obravnavati v naslednjih vrstah.

Vprašanje o zavisnosti pa je pri „Rokovnjačih“ nekoliko bolj zamotano kakor pri „Desetem bratu“, ker jih Jurčič sam ni dovršil. Ko je napisal enajst poglavij, mu je vzela smrt pero iz roke; ostalih trinajst poglavij je po Jurčičevi smrti dodal Janko Kersnik. Koliko pa je v teh poglavjih Jurčičevega, se dozdej še ni določilo. Vemo samo to, kar je povedal v „epilogu“ k „Rokovnjačem“ Kersnik sam: „Našel sem v zapuščini mnogo zgodovinskega gradiva, mnogo zapisanih rekov in dovtipov in s pomočjo tega materijala in opiraje se na spomin, v katerem mi je bil še marsikateri pogovor z ranjcem prijateljem o ‚rokovnjačih‘, poskusil sem dopolniti in dovršiti roman.“¹⁾ Kolikor se more soditi po teh besedah, je Kersnikov del „Rokovnjačev“ samo v nekaterih nebistvenih posameznostih Jurčičeva last, ne vemo pa ne, koliko je njegovega v osnovi dejanja. Dejanje je pač samo v najprimitivnejših potezah Jurčičevo. Kersnik pa očitno ni vedel za Jurčičev vir. Pri primerjanju bo treba torej upoštevati le prvih enajst (Jurčičevih) poglavij; eventualne podobnosti v drugem, Kersnikovem delu ne morejo priti toliko v poštev, čeprav mogoče temelje v Kersnikovih pogovorih z Jurčičem.

A k stvari! Vsebina Gerstäckerjevega romana „Die Flußpiraten des Mississippi“ je sledeča: Na misisipskem otoku št. 61 ima svoje središče popolnoma organizirana razbojniška četa, ki je razširjena po vseh sosednih pokrajinah Zedinjenih držav — povest se vrši l. 184—. Najrazličnejše zločine vpri- zarjajo daleč naokrog; pečajo se z urejeno konjsko tatvino — konjski tatovi in razbojniki v Arkansas, ki so jih ravnokar ugnali regulatorji²⁾, so bili z njimi v zvezi — največ pa se bavijo s piraterijo na Misisipiju. Razbojniki se ponujajo za krmarje tovornih ladij, ako slutijo, da ima lastnik - naselnik dosti go-

takrat (1837—1843) vse države severne Amerike. Še trikrat (1849—1852, 1860—1861, 1867—1868) je pozneje po več let prehodil Ameriko, severno in južno, a videl je tudi Egipt in Abesinijo. Njegove mnogobrojne povesti, večinoma iz ameriškega življenja, v katerih je porabil svoje znanje s kraji, so bile svoj čas zelo priljubljene. Njegovi glavni romani so: „Die Regulatoren von Arkansas“ (1845), „Die Flußpiraten des Mississippi“ (1848), „Tahiti“ (1854), „Gold“ (1858). Zbranih spisov njegovih je 44 zvezkov. „Die Flusspiraten des Mississippi“ so najbolj pristopni v Reklamovi ‚Universalbibliothek‘ (št. 4406—10) ali v Hendlovi ‚Bibliothek der Gesamtliteratur‘ (št. 1640—44). Tu citiram Hendlovo izdajo.

¹⁾ Gl. Levstik, Zbrani spisi, III., 187—88.

²⁾ Jurčič-Scott, „Dom in Svet“, XVIII. (1905), 76—83.

³⁾ Friedrich Gerstäcker (1816—1872) je Hamburžan. Enindvajset let star je šel prvič v Ameriko in je prepotoval že

¹⁾ Gl. Josipa Jurčiča Zbrani spisi, X., 239.

²⁾ O tem pripoveduje Gerstäcker v romanu „Die Regulatoren von Arkansas“.

tovine pri sebi in da bo tudi sicer dovolj plena. Ob številki Eninšestdeseti pa pobijejo ponoči s pomočjo tovarišev lastnika in moštvo in se polaste denarja in blaga. Ljudje potem navadno mislijo, da se je ladja ponesrečila. Glavar čete je Richard Kelly, ki z brezobzirno energijo in strogostjo vlada to razbojniško republiko. Popolna tajnost brani, da razbojniški naselbini na otoku ne pridejo na sled, poleg tega pa smatrajo misisipski brodniki ta otok za nepristopen. Svoje člane pa ima ta organizacija povsod in v vseh stanovih; še celo advokati, zdravniki, sodniki in konstablerji so z razbojniki v zvezi. Posebno v Heleni (Hellena), mestecu ob desnem, arkansaškem bregu Misisipija, imajo ti razbojniki svoje pomočnike. Zato so pa le tem bolj predrzni. — Tako napade v Heleni tolpa piratov - brodarjev o belem dnevu Irca O'Toolen-a; hočejo ga utopiti v reki; gostilničar Smart mu pride na pomoč, zato mu pa hočejo brodniki požgati hišo. Šele mirovni sodnik Georg Dayton umiri razjarjeno druhal. Ta Dayton pa je — Kelly, poglavar razbojnikov; pred enim letom je prišel v mesto kot advokat in zdravnik in si pridobil splošno zaupanje, tako da je postal mirovni sodnik. V hiši zunaj mesta prebiva s svojo ženo (Hedwig ji je ime) in s svojo svakinjo Adelo. Njegova mnogokratna odsotnost je motivirana po službenih opravkih. — A čas maščevanja se bliža. Tisto noč pred pretepom v Heleni so razbojniki zaplenili tovorni čoln bogatega Morrisa z vsem njegovim premoženjem. Njegovo hčer Marie, ki jo je bil poročil s tujim imenom (Hawes) razbojnik Sander, da je mogel izvabiti očeta z vsem premoženjem v razbojniške roke, je rešila Georgina, žena Kellyjeva, ki seveda ničesar ne ve o Dayton-Kellyjevem razmerju v Heleni, ki pa vendar slutiti, kaj se godi v glavarjevem srcu. — Že pa so si razbojniki izbrali drugo žrtev. Stari, bogati Edgeworth pelje svoje pridelke doli po Misisipiju in ima pri sebi tudi kakih 10.000 dolarjev gotovine. Spremlja ga Tom Barnwell, ki je ljubil Marie Morris, predno jo je dobil Sander. Na krovu pa imata za krmarja lopova Billa, ki hoče čoln izdati piratom. A Edgeworth mu nič prav ne zaupa. Bill hoče, da bi se na vsak način peljali mimo Helene do Montgomerys Point, češ, da se tam izvrstno prodaja, dočim je v Heleni slab trg. Vzrok je ta, ker je otok št. 61 pod Heleno. Edgeworthu pa se zdi krmarjevo prigovarjanje sumljivo, zato se ustavi v Heleni, Toma pa pošlje v malem čolnu naprej, da naj poizveduje, kako je v Montgomerys Point. Bill, ki ga skrbi, da ne bi Edgeworth v Heleni prodal blaga in se vrnil, dobi tovariša pirata, da se ponudi za kupca. Ta kupi vse blago, a zahteva, da naj se dostavi drugi dan v Montgomerys Point. — Isti večer, ko se je peljal Tom po Misisipiju navzdol, je ušla Marie, ki je pri

napadu izgubila um, iz Georgininega varstva, ko je morala ta v Kellyjevi odsotnosti miriti nek pretep. Skrila se je v grmovje. Ko se pelje Tom že v temi neopažen mimo otoka, ga Marie pokliče in on jo vzame v čoln. Iz njenih zmedenih besed zasluti njeno usodo. Na poti navzdol sreča parnik „Van Buren“, ki se vozi proti Heleni. Ta ju vzame na krov. „Van Buren“ pa se radi nezgode ob krmilu zakesni in ko pride drugi dan v Heleno, se je Edgeworth s svojo ladjo že odpeljal navzdol. V Heleni preskrbi bolnici postrežbo v Smartovi gostilni; ko pa se sreča z Adelo, Marijino prijateljico, jo prepeljejo v hišo Dayton-Kellyjevo. — Prejšnjo noč sta bila ukradla Cotton in napolzamorec Dan, ki sta ubežala arkansaškim regulatorjem, v Livelyjevi hiši zunaj Helene orožje. Pri zasledovanju je bil Dan nevarno ranjen in je naselnikom izdal tajnost o otoku, kolikor mu je bila znana. Sander, ki je bil navzoč, tega ni mogel zabraniti, pač pa je precej vse naznanil Kellyju. Ta pripravi vse, da bi spravil sebe in tovariše v varnost. A nova nevarnost preti, ker sreča Tom v Heleni Sander-Hawesa. Ko ta noče iti z njim k Mariji, ga hoče dati zapreti, a Dayton se ga iznebi na ta način, da zapre Toma na obtožbo tujca - pirata radi tatvine. — Naslednjo noč pa umorita Cotton in Sander gospo Breidelford, ki je bila s pirati v trgovski zvezi. Dayton pa da zapreti sumljivega Cooka, ki je bil na čelu naselnikov, ki so silili na naglo postopanje proti razbojnikom. S tem hoče zavleči akcijo, da bi se razbojniki lahko pripravili. Drugi dan namreč hoče, da bi v Heleni zbrani pirati skupno z naselniki s parnikom šli nad razbojniško gnezdo; tam bi pa naselnike pobili in se polastili parnika, s katerim bi potem ubežali z vsem nagrabljenim bogastvom. Za voditelja jim določi advokata-pirata Porrela; sam pa hoče bežati s svojo ženo Hedviko in se odpovedati zvezi z razbojniki. — A usoda se bliža z naglimi koraki. Napad na Edgeworthov čoln se je prejšnjo noč ponesrečil in Edgeworth je kmalu po napadu došel do parnika „Black Hawk“, ki je imel na krovu transport vojakov. To jutro so skupno napadli in uničili piratsko naselbino na otoku. Kelly-Dayton dobi to vest ravno, ko hoče stopiti na parnik „Van Buren“, da bi se odpeljal z ženo. Obenem se tudi že bliža „Black Hawk“. Njegov načrt je prekrižan; Georgina, ki jo je ljubosumnost še pred katastrofo na otoku prignala na skrivnem v Heleno, ga razkrinka pred vso množico razburjenih naselnikov kot glavarja piratov. Druge rešitve ni, kot da se razbojniki s silo polaste parnika „Van Buren“, da z njim ubeže. A v boju pade Kelly, piratom pa, ki so se že polastili parnika in ubežali počasnejšemu zasledovavcu, počí kotel. Eksplozija uniči nje in ladjo. Razbojniške kolonije je konec.

Podobnosti „Rokovnjačev“ z „Misisipskimi pirati“ ni mogoče prezreti. Že Šanda je opozoril na to, da je bil Jurčič kot pisatelj bolj receptivna kot pa produktivna narava.¹⁾ Idejo desetega brata je sicer dobil iz naroda; Levstik ga je s „Popotovanjem“ in s svojim odlomkom opozoril na to osebnost. A dejanje, ki bi v njem upodobil to osebo narodne fantazije, je dobil od drugod, iz Scottovega „Starinoslovca“. Ko je snoval narodno povest o desetem bratu, se mu je nehote vsilil v spomin Scottov berač Edie Ochiltree; te osebnosti pa se je držalo tudi ostalo dejanje „Starinoslovca“. Odtod potem podobnost tudi v dejanju.

Podobno si moramo predstavljati psihologiški proces tudi pri nastajanju „Rokovnjačev“. Ko je hotel pisati roman o rokovnjačih, so mu hote ali nehote ušle misli k povesti, v kateri se pleče dejanje kakor v nameravanih „Rokovnjačih“ okrog razbojniške čete in njenega pogina. In ne smemo se čuditi, da so se znašle Jurčičeve misli ravno pri Gerstäckerjevih „Misisipskih piratih“. Slika, ki mu jo je kazala zgodovina o rokovnjačih, je bila zelo podobna oni, ki nam jo riše Gerstäcker v naši povesti. Tu kakor tam organizirana „tatinsko-tolovajska skrivna zadruga“, ki jo družijo stroga disciplina²⁾; tu in tam imajo svoje redne poglavarje,³⁾ imajo svoje tajno središče;⁴⁾ kakor pirati v Gerstäckerjevi povesti, so bili tudi zgodovinski rokovnjači daleč razširjeni in so bili v njihovi družbi najrazličnejši stanovi, tudi rokodelci, kmeti in sodnijski pisarji⁵⁾; razbojniška predrznost je tu kakor tam priklopela do neznosnega viška.⁶⁾ Vse to je moralo pozornost Jurčičevo obračati nase. Ko so pa bile enkrat pisateljeve misli na tej poti, so mu hote ali nehote tudi pozneje uhajale čez plot. Že v risanju razbojniškega okrožja se mi zdi, da moramo videti vsaj deloma Gerstäckerjev vpliv. Da povdarja Jurčič ravno one poteze iz rokovnjaškega življenja, ki jih posebno osvetljuje tudi Gerstäcker, je dokaz za to; rokovnjaška spretnost v konjski tatvini, se mi zdi, da spada sem. To potezo je Jurčič pač povzel po Gerstäckerjevi povesti „Die Regulatoren von Arkansas“, ki pripoveduje ravno o uničenju konjskih tatov v Arkansas. Še oseba mešetarja - rokovnjača Obloškega Tončka, ki prodaja od rokovnjačev ukradene konje, nas spominja na Jonesa v „Regulatoren“ in „Flußpiraten“ ker se tudi ta ne udeležuje sam tatvine, temveč le bolj posreduje transport in razpečavanje ukradenih konj.

Največja in tudi najbolj bistvena sorodnost pa družijo poglavarja razbojnikov. Kelly je izobražen mož,

ki s svojim pogumom in z brezobzirno strogostjo vlada razbojniško republiko. Pirati se ga boje skoro bolj kot ga spoštujejo, nikdar se njegovo ime ne imenuje v šali ali z zasmehom.¹⁾ Poleg tega je popolnoma natanko poučen o vsakem le količkaj sumljivem koraku vsakega podložnika. O Tusku, ki ga radi nepokorščine na mestu usmrti, vé, da je hotel izdati njihovo tajno skrivališče.²⁾ Tudi ve za vse korake, ki jih nameravajo naselniki proti piratom, izvé pa zanje kot mirovni sodnik. Prav te poteze ima tudi Nande-Groga. On ni izšel iz onih krogov, iz katerih se navadno rekrutirajo rokovnjači. Kot sin generala - plemenitaša je užil seveda višjo izobrazbo, nesreča in tuje lopovstvo ga je vrglo med razbojnike. Njegove brezobzirne energije se boje rokovnjači bolj kot vsega drugega, dokaz temu je strah, ki zavlada, ko Nande pri Joštu Vlagarju ali pri Bojcu pokaže svoj poglavarški prstan. Ničesar mu ne morejo prikriti; ko hoče Obloški Tonček brez njegove vednosti vtekniti v svoj žep del izkupička za ukradene konje, s strahom in trepetom izve, da zna Groga več ko hruške peči. Kakor Kelly je tudi on dobro poučen o pretečih zunanjih nevarnostih.

Pa tudi vlogi, ki ji igrata oba poglavarja, sta si skoro do pičice podobni. Kelly ni samo glavar piratov, on ima kot Dayton tudi hišo v Heleni, je advokat in zdravnik in celo mirovni sodnik. S svojo ženo in svakinjo živi navidezno mirno in zadovoljno življenje. Svojo odsotnost za časa, ko ima opravka kot piratski „kapitan“, utemeljuje kot potrebno radi stanovskih opravil; enkrat mora ponoči k bolniku, več milj oddaljenemu, drugič kam drugam. Tudi je že sit svojega zločinskega življenja in se hoče odtegniti piratom in začeti kje drugod urejeno, pošteno življenje. Zato hoče izročiti tudi izvršitev zadnjega velikega načrta, da bi se pirati polastili parnika, piratu-advokatu Porrelu, ki je že prej slutil Kellyjev namen;³⁾ sam pa ima že vse pripravljeno, da z ženo odide iz Helene in da se naseli drugod, daleč od tod. — Skoro vse te poteze ima tudi Nande. Kupil je Paleževino, da bi se oženil z Mozolovo Polonico. Kaže se, kakor da bi bil trgovec, ki ima mnogo opravkov. „Po več dnij ga ni bilo, niti ob nedeljah ne in najrajši je prihajal na večer, da bi potem zjutraj zopet izginil po svoji „trgovini ali Bog vé kam.“⁴⁾ Daytonovemu razmerju do žene pa odgovarja Nandetova ljubezen do Polonice. Ko vidi Nande, da je izdan, prosi Polonico, kakor Dayton svojo ženo, da bi bežala z njim; tudi on hoče začeti novo življenje, hoče biti „dober člo-

1) Gl. Dom in Svet, XVIII., 83.

2) Gl. Jurčič, Zbrani spisi, X., 29.

3) Gl. l. c.

4) Gl. o. c. str. 21.

5) Gl. izpisek iz Valentičevega poročila, o. c., str. 123.

6) Gl. o. c., str. 20.

1) Gl. „Die Flußpiraten des Mississippi“, Halle a. d. S., Verlag von Otto Hendel, str. 66—67.

2) Gl. o. c., str. 300.

3) Gl. „Flußpiraten d. M.“, str. 393.

4) Gl. Jurčič, Zbrani spisi, X., str. 43.

vek".¹⁾ V drugem, Kersnikovem delu se nahaja celo tudi ta poteza, da eden izmed rokovnjačev (pisar Rak — Porrel) sluti, kaj da Gropa namerava.²⁾ Ali ni morda ta motiv še Jurčičev? Verjetno, a gotovo ni. Paralela je več kot samo jasna.

Tudi za Blaža Mozola najdemo paralelo v Gerstäckerjevem romanu, čeprav tu vzporednost ni tako popolna kot pri Nandetu. Jurčič je prestvaril Blaža iz Irca Patricka O'Toolea. Z Mozolom ima pred vsem skupno svojo bojovito žilo. Sicer nekako komičen možič, „ni bil prav nič komičen, ako je imel par kapljic whiskyja pod kapo ali če je imel sicer kak vzrok za „pameten“ prepir. Ni bil sicer prepirljiv, a je bil zadnji, ki bi se bil umaknil, kjer je bilo le količkaj priložnosti za pošten pretep.“³⁾ V pretepu pa je prav tako uren kakor Blaž. Samo nekoliko več bahate prepirljivosti je dal Jurčič Blažu in mesto majhne, čokate postave Irčeve je dal Mozolu „veliko rast“ in „posušeno lice“ kakor pravemu Gorenjcu.⁴⁾ — Pa tudi ta poteza, da pride Blaž rokovnjačem na sled in da jih izda, je pripravljena v O'Tooleovi vlogi. Ko ga je rešil Dayton iz rok razjarjenih piratov, jih skrivaj opazuje; spoznal je, da imajo med seboj skrivna znamenja (prim. Blaž — Nande!), zato sluti, da tiči za temi brodniki nekaj hujšega, in jim hoče priti na sled. Ko potem (posredno od Toma Barnwella) izve, da so se tisti večer peljali po Misisipiju navzdol, čeprav so se od začetka vozili tako, ko da bi hoteli na oni breg, se pelje v čolnicu po reki navzdol, da bi poiskal sumljivi otok št. 61, ob katerem je prejšnji večer Barnwell rešil Marie. V megli pa se ne more orientirati in dospe na oni otok, ne da bi vedel, kje da je. Ko sliši glasove, se jim bliža, a iz govorenja spozna, da je na razbojniškem otoku. Naredi se, kakor da bi spal, razbojniki ga imajo za ubitega Tuska in ga hočejo zagrebsti. A k sreči se en „pogrebec“ odstrani, drugega pa z enim udarcem omoti in se plavaje reši v Misisipiju. Edgeworth ga po napadu vzame na svojo ladjo. — Jurčič je iz te postranske vloge napravil glavno; dočim je O'Tooleov sum in njegova ekspedicija le én posamezen moment v vsem zelo na obširno razpredenem, neenotnem Gerstäckerjevem dejanju, je Blaž edini, ne samo prvi, ki izve važne podatke o rokovnjačih.

Razen teh značajev in posameznih glavnih ali stranskih momentov dejanja je sprejel Jurčič v svoje „Rokovnjače“ še dva prizora, ki ju je samo prav malo izpremenil. Pretep v Heleni⁵⁾ je skoro do

zadnjega motiva enak Blaževemu boju z rokovnjači v Vlagarjevi gostilni v Kamniku.¹⁾ O'Toole se spre z brodniki in pobije svojega nasprotnika s pestjo na tla. Ko se ta z nožem zažene vanj, ga še enkrat pobije. A nato se ga lotijo drugi vsi naenkrat. Grozeč se jih brani nekaj časa, potem ga pa množica prevlada in ga hoče zvezanega vreči v Misisipi. Ustavi jih Smart, in ko hočejo temu zažgati hišo, jih pomiri mirovni sodnik Dayton — razbojniški glavar Kelly. — Tudi Blaž najprej zmaga edinega nasprotnika Obloškega Tončka, potem tudi prestreže nož, ki ga vrže proti njemu šepasti rokovnjač, a nato ga napadejo še ostali vsi in ga nazadnje pobijejo. Ravno ga hoče zabosti šepavec, ko pride Nande-Gropa in mu reši življenje. — Nande nato hudo okrega rokovnjače: „Kaj sem vam ukazal? Tukaj skoraj sredi mesta nove pobôje napravljati, in précej z noži? Ljudí nam na krvavi sled ščuvati, a brez vse potrebe in samó, da se pijánemu človeku, kakor je ta, neumno zabavljanje ustavi? Niste li ravno prej slišali na trgu, da imamo novega sovražnika, ki se kolne, da vas hoče pobesiti, in razpisuje vaše glave? Posebno ti, Tomaž Velikónja, ki smo te komaj pred nekoliko urami oteli?“²⁾ — Tudi ta motiv se nahaja prav podobno v „Misisipskih piratih“. Krmar razbojniške ladje, ki se vrača ponoči iz Helene na otok št. 61, se krega na onega, ki je povzročil pretep, da so dosti neumnosti uganjali v Heleni, ta boj je bil čisto nepotreben, ker bi bil lahko zbudil sum.³⁾ In tudi Kelly je nevoljen radi tega: „Ich wollte, Peter würde ein weniger vorsichtiger,“ sagte der Kapitän düster: „Er ist sonst brav und brauchbar, sollte aber doch bedenken, daß er durch seine Tollheiten sich selbst noch einmal um den Hals und uns andere in kaum geringere Verlegenheit bringen könnte.“ — „Er bedenkt nicht gern,“ lachte Blacfoot, „denn Denkzeichen hat er doch wahrhaftig schon genug bekommen — der letzte Hieb durch's Gesicht war nicht von Stroh...“

Drugi prizor, ki se ga moramo dotekniti, se tiče Daytonovega načrta, da beži z ženo, in Nandetovega sklepa, da uide rokovnjačem in preganjavcem s Polonico. Dayton izpove svoji ženi, da je velik grešnik, da je pa ona njegov angel, da hoče proč, sicer je izgubljen za vedno. Bežati hoče, zdaj je še čas, da se iztrga vezem, ki ga vežejo, prihodnjo uro mogoče ne več. „Ali me hočeš rešiti, Hedwig, rešiti pred menoj in iz zmešnjav, ki me hočejo zadušiti.“ In zopet: „Proč moram, najstrašnejša nevar-

1) Gl. Jurčič, o. c., str. 69.

2) Jurčič, o. c., str. 197.

3) Gl. „Flußpiraten“, str. 20.

4) Gl. Jurčič, o. c., str. 23.

5) Gl. „Flußpiraten“, 2. poglavje: „Der Kampf. — Smart und Dayton“.

1) Jurčič, „Rokovnjači“, 3. poglavje.

2) Jurčič, o. c., str. 35.

3) Gl. „Flußpiraten“, str. 62.

nost visi nad mojo glavo, ti, ti edina me moreš zdaj rešiti, ali hočeš z menoj, Hedwig?" In žena privoli.¹⁾ — Prav tako vprašuje tudi Nande v „Rokovnjačih“ Polonico, ali bo hotela iti z njim. In ona reče, da hoče, „a saj ni treba precej.“ In on: „Ko bodeš slišala, — — kdo sem, nikanar se ne ustraši, temveč misli, kaj sem ti rekel: na poti v pogubo me odvêdeš le ti na pošten pot v srečo. Samó ti, če hočeš. Ti si moj angelj váruh — —. Ti me moreš rešiti, drugi nihče, če me ljubiš, če ostaneš moja — —.“ In Polonica odgovori, da stori vse, kar reče on, da gre z njim, kamor hoče.²⁾

Pri tej množini paralel pač ne more biti več dvoma, da je Jurčič za svoje „Rokovnjače“ res porabil Gerstäckerjeve „Misisipske pirate“. Tudi nam mora biti jasno, da se tu Jurčiču ni več godilo kakor pri „Desetem bratu“, pri katerem mu je, čeprav morda vede, vendar nekako proti volji prišel navzkriž Scottov roman „Starinoslovec“. Prve asociacije so se pač najbrže tudi tu izvršile nekako proti volji pisateljevi; a ko se je lotil dela, je vede in hote porabil posamezne značaje in motive in je na dveh mestih porabil po cel prizor. Da se to ni zgodilo nevede in tudi ne nehote, dokazuje paralelnost celih prizorov in motivov, dà, delna skladnost celo v izrazih. Naj navedem še eno tako eklatantno podobnost. Ko se O'Toole brani proti tolpi brodnikov, kriči: „... Die Pest über euch, ich klopfe euch die Schädel so breiweich, wie euer Hirn ist, ihr hohlköpfigen Halunken ihr.“³⁾ V „Rokovnjačih“ pa kriči Blaž: „Le pridi no kateri vas sèm, da mu bučo zdrobim, kakor kašo — — duše rokovnjaške...!“ Izraz „zdrobiti kaj kakor kašo“ je slovenskemu jeziku tuj in torej ne more biti drugega kot posnetek, in sicer zaveden posnetek nemškega izraza „breiweich“. Imeti je moral pred seboj — knjigo.

Ob „Desetem bratu“ je pokazal Dragan Šanda, da Jurčič dejanja ni kar sprejel od Scotta, ne da bi ga bil izpremenil: „Pri Jurčiču je samostojno osvajanje tujega predmeta nekako individualna stran njegovega pisateljskega značaja.“⁴⁾ To velja seveda tudi o „Rokovnjačih“. Ker romana ni dovršil sam, moremo to opazovati zlasti v tem, kako je izpremenil Irca O'Toolea v Blaža Mozola. Nič tujega ne vidimo v tem vedno veselim, brezskrbnem zapravlјivcu, v tem korenjaškem pivcu in pretepaču. Njegova postava, suha in dolga, kakor njegove burke, njegovo bahato govorjenje kakor njegova — žeja, vse je, čeprav

nekoliko pretirano, tako pristno slovensko, da bi nam ne prišlo na um, da bi iskali original v kakem — Ircu. Tudi Nande je precej predrugačen. Kellyjev dvojni zakon se ni zlagal z Jurčičevo nekoliko sentimentalno idejo o simpatičnem romanskem junaku, ki ga je le nesreča gnala k rokovnjačem in ne kakor Kellyja nebrzdano samoljubje in brezskrajna častihlepnost. Obenem pa je izgubil Nande tudi mnogo izrazite Kellyjeve individualnosti in se približal drugim precej enoličnim zaljubljenjem Jurčičevih romanov. A kar je glavno, vse okrožje, vse življenje, ki vrši v „Rokovnjačih“ okrog nas, naj stojimo na kamniškem trgu, naj sedimo v Vlagarjevi gostilni ali v Mozolovi hiši, je domače slovensko in ni tuje — ameriansko.

Vendar pa po tem, kar smo videli, ne bomo več mogli ponavljati besed, ki jih je napisal Stritar l. 1877. v „Zvonu“ o Jurčiču, kjer pravi: „Perva pisateljska lastnost Jurčičeva je izvirnost... Učil se je po njem (sc. po Scottu), ali posnémalga ni.“¹⁾ Originalen pisatelj v pravem pomenu Jurčič ni bil. Posebno v romanih ni imel sreče. Njegovi glavni junaki iz izobraženih krogov kakor Kvas, Lisec, Leon Retelj so ali blede, medle prikazni, urezane skoro vse po istem kroju, ali pa, če so bolj izraziti in individualni, kakor Marijan in Nande, navadno niso Jurčičeva last: Marijan je Hektor v „Starinoslovcu“, Nande pa Kelly v „Misisipskih piratih“.

Drugače je tam, kjer zajema Jurčič iz narodnega življenja. V narodnih povestih, kakor v „Sosedovem sinu“, v „Ponarejenih bankovcih“, v epizodah iz narodnega življenja, ki jih vpleta v svoje romane, tam je Jurčič doma. Ne sega sicer preveč globoko v dušo svojih oseb in jih ne zna individualizirati z malimi finimi potezami, a ustvarja „zanimive in po svoje dovršene slovenske tipe.“ „Tako je stopil v življenje tipični kerčmar „Peharček“, „Smrekarjev Anton“, prototip imovitega ponosnega in „Brašnar“, izgled lahkomišelnega, zapravlјivega slovenskega kmeta: kedó jih ne pozna, kedó jih ni videl tu in tam? Tako se je rodil „Martinek Spak“, deseti brat, in „Kerjavelj“, klasični smolar.“²⁾ In pristavili bi še lahko: kdo ne pozna Šepca in Neže Rožmarinke, kdo ne Blaža Mozola, klasičnega lovca rokovnjačev?

Da sklenemo! Jurčiča ne bomo mogli več častiti kot velikega umetnika, originalnega in samobitnega, pač pa ga bomo kakor prej ljubili kot našega prvega ljudskega pripovednika, ki ga še ni kmalu kdo prekosil. Glavne važnosti ne bomo polagali na njegove romane, ampak na njegove povesti; ne bomo iskali pri njem umetniškega užitka, ampak prijetno, lahko zabavo.

1) Gl. „FluBpiraten“, str. 374—375.

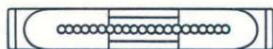
2) Gl. Jurčič, Zbrani spisi, str. 68—69.

3) Gl. „FluBpiraten“, str. 20.

4) Gl. „Dom in Svet“, XVIII., str. 83.

1) Stritar v „Zvonu“, 1877, str. 62—63.

2) Gl. Stritar, „Zvon“, 1877, str. 63.

Mater Dolorosa.

Zložil Silvin Sardenko.

VII. Spev.

Na križevem potu.

Ne več naprej!
Dovolj je, Mati,
da morala si tugovati
nad mestom Judovim.
Dovolj je, da si solzo
Izplakala pred vrati —
a v mesto ne, nikar!
izplakala bi še srce.
In kaj je Judom mar,
če v dušo meč bridkosti
še tebi zasadé.
Ne hodi, Mati, tjakaj,
na samem raje plakaj!
Ah! to bo bridek pot,
ki s trnjem ga je ostrim
nastlal Adamov rod.
Kako bo duša tvoja
potrta vsa,
ne hodi tja!

In vendar spem
— čeprav je ves krvav —
v Jeruzalem!
Ponesem Sinu svoj pozdrav
poslednji na poslednjo pot;
saj ga ne bo prijaznega
pozdrava slišal od drugod.

In vendar grem!
Potoki solzni vroči
naj tečejo očem.
Kako bi bilo moči
izplakati srce:
globoka bol je moja
in neizmerna kot morjé.

In vendar grem!
Če vi za Njim mi smete,
zakaj da jaz ne smem?
Saj On je moje dete
in moje vse;
le zanj srce živi,
le zanj mi mre.

Kdo reki tek deroč
vbrzdá, da ne poplavi
bregov nemirna moč?
Kdo mater vstavi,
da ne bi k sinu šla,
in naj si tla so s trnjem
posuta vsa?

In šla je v mesto doli
po ulicah temotnih,
po ulicah — tihotnih,

kot preje še nikoli.
Vse poti, glej, samujejo,
ostavljene žalujejo:
Nikogar ni, nikogar ni,
da bi po potih teh
kot včasih hodil k praznikom.
Iz ulic so se vseh
vse trume zbrale črne
v en prostor sam,
kot roj čebel
krog matice se zgrne.

Vsi vreli skup v sinedrij —
v Antonijo so širno:
Obrazi so jim vedri,
a duše bile temne,
vsi čakali nemirno
razsodbe so Pilatove.

Med njimi On —
krvavoznojen,
Najvišji, Najčistejši —
obsojen.
A ko je Ona tja
dospela v srčni sili,
na rame že so križ
Mu težek naložili.
Okrog pasu so Mu
vrvi privezali
in jih natezali
in vlekli Ga naprej.

Oddaleč že je slišala
besneči hrum,
prešerni smeh
in vpitje trum.
Udarce vse je slišala;
a zrla ni,
da Ga v obličje
bijó s pestmi.

V pekočem hrepenenju
zahrepenela je po Njem:
— Umeknite se trume,
da k Njemu vsaj za hip dospem.
En sam pogled
izpila še bi rada
iz solznih Mu oči.
Le eno še
besedo sladko rada
iz grenkih čula ust.
En sam še vzdih
usmiljeni bi rada
izdihnila pred Njim.

Kako bi krotka ovca
med volčja šla krdela,
da mimo njih bi živa
do jagnjeta prispela?
Kako bi Mati Sina
med trumami dosegla?
In težek križ — potrtost
na dušo ji je legla.
A Simona ni bilo
nikoder iz Cirene,
da križ namesto Deve
na dušo si zadene.

Na cesti semtertam
ležale so mladike —
spomin Mesijeve
slovesnosti velike.
Nedeljo cvetno so
vihtele še: Pozdravljen! —
a danes njih je kras
pohojen, okrvavljen.

O vi nesrečni
Adamovi sinovi,
postojte in pogledajte,
kaj pričajo sledovi
krvavi vam Njegovi;
kaj vam žare, berite,
škrlatni ti cvetovi!

Ljubezen sama,
obsojena,
in kri najdražja,
pohojena
sramotno v prah,
Adamovi sinovi vi,
kaj ni vas strah?!

Kaj mar je nam!
Naj čuje nas Jehova:
Nad nas, nad deco našo
naj pride kri njegova!
Le teci, gorka kri,
samo da nam do Golgate
še ne izkrvavi!
Le stopi, Nazarejec!
Jeli da žezlo je težko?
Ni dobro biti kralj.
Prodaš kraljestvo to?
Za kralja srebrnikov
smo dali trideset —
kaj damo za kraljestvo?

Vso zlobo farizejsko,
ves saducejski srd
poslušala je Mati,
bledela kakor smrt.
Druhal v poslednjih parih
pred Njo postala je
in kamen sramotitve
še v Njo zagnala je:

Ho, ho! Pogledajte, glejte
ta lica preresnobna
in te oči otožne,

kot žalostinka grobna!
Kaj nista z Nazarejcem
kot novca si podobna?
Njegova Mati? I seveda!
Kraljevega rodu kot on?
Na golgotski ga spremlja tron!

In s težkimi rokami
zaploskali nad Njo,
zamajali z glavami
tako so brezsrčno;
s hinavskimi prošnjami
zakriknili v nebo:

Kraljica! Ave, ave!
A ko boš sredi slave
na golgotskem prestoli
ozri na nas se doli!

In glej! Pred Mater stopi
iz trume farizejev
Marija Magdalena
in Janez Cebedejev.
Ni mogla govoriti
Marija Magdalena,
le jókala je glásno
ljubezen preiskrena.
Učenec pa je tožil
z besedo plakajočo,
da Mati bi mu morda
vtešila bol pekočo:

O, Mati mojega Gospoda!
Kako se danes žalostim,
kot nisem se nikoli,
kar hodim z Njim.

O, Mati mojega Gospoda!
Kakó pa šele ti trpiš,
ko vidiš Sina nesti
sramotni križ?

In ko bi ti Mu, Mati, zrla,
kot jaz sem gledal Mu v oči . . .
Kaj jaz v očeh sem videl!
Kaj pa šele bi ti?

In kot v 'Visoki pesmi'
po ženinu nevesta,
po ljubljenu je Sinu
zakoprnela Mati:

Kar vstala bom
in obhodila mesto,
po ulicah in cestah
iskala Njega,
ki ljubim z vso Ga dušo.
Povejte Mu,
Jeruzalemske hčere,
da od ljubezni
po Njem medlim.

Učenec ji je rekel:
— Nemudno pohitimo
na vogel vrat Efrajskih,
kjer pojde s križem mimo!

In vsi trije odšli so
iz trume farizejev
Devica, Magdalena
in Janez Cebedejev.

V pregroznem hrepenenju,
na voglu tam pred vrati
na svojega je Sina
čakala grenka Mati.

Katera mati bi ljubila
s takó junaško srčno silo,

da sprémiti bi sina mogla
na smrt sramotno — ne v gomilo?

Katera mati bi hotela
vstopiti se pred onim verno,
ki proti njemu vse zaklelo
s togoto se je neizmerno?

Katera mati dete svoje
razbičano bi mogla zreti,
vse rane v srcu občutiti,
umirati — in ne umreti?

(Dalje.)

Biseri.

Povest. — Spisala Lea Fatur.

(Dalje.)

X.

Beli, ne več od cvetja, ampak od prahu, stoje kostanji ob cesti iz Gorice v Solkan. Na prst debelo pokriva prah drevje, zagrinja v oblikah vozove, pešce, sili nadležni gost skozi zaprta okna v hiše, sili v grlo potniku. Prah se vlega na dolgi pajčolan, na rjavo obleko deklice, ki sedi graciozna, elegantna v prašnem koleseljnu. Trudna sta konja, zaspan voznik. Vročina junijevega popoldneva muči človeka in živino. Leno se otresa konj sitnih brenceljev, leno zamahne tupatam voznik z bičem na kopico otrok, ki se valjajo polnagi po cestnem prahu, leno zakliče konjema običajni „hi!“ Čmerno se ozira na gospodično. Davj, na poti iz Čepovana v Gorico, je kramljala tako prijazno z mladim, širokoplečim fantom, da sam ni vedel, kdaj je bil prišel v Grgarje, v Gorico. Sedaj molči zamišljena.

Vkljub hudi vročini ne odpre solnčnika. Roke leže v naročju, živo, veliko oko motri polja, ljudi, gore. Sveži obrazek izraža mirno pričakovanje, veseli ponos. Ah, gospodična Elvira! V Čepovanu, pravi, da je tako srečna; skromna je in prijazna z vsakomur, obnaša se, kot bi jej bilo res treba služiti kruha. Pa se je le skregala z materjo; kruh jemlje drugim, potrebnim. Kako jo je le sprejela danes mati, ko je porabila hčerka učiteljica četrtek, svoj prosti dan, da jo obišče. „Ni ji treba služiti,“ je pravila bogata gospa vozniku, „preobjedla se je dobrega.“ Gospodična je obšla vso Gorico, sedaj hoče še v Soški grad. In kuharica gospe Vidonijeve je namigavala vozniku, da je tam ženin, da sta tam dva ženina gospodičina. Hm — ženin . . . Zvonilo bo ‚zdravo Marijo‘, ko bo še čakal voz . . .

Sedi Elvira, gleda ljube, znane kraje. Dehtel je kostanjev cvet, ko je zapustila ponosna, uporna Gorico, da pokaže materi, da se zna preživiti sama, da ni odvisna od bogastva. V zatišje gora se je zatekla, da si varuje svobodo, da si leči rano, za katero ne ve nihče. Nepopisljivo čist in miren je tam zrak, nežni vonj planinskih zelišč ga preveva. Ozke poti vabijo na skalnate vrhove, v temni les. Gore so jo sprejele v svoje naročje — v nižini, tam daleč, je ostalo gorje. Gori je bila — tri tedne že. Medtem je odcvetel tu doli kostanj. Zdaj žare po vrtovih živordeče rože, močni vonj klinčkov se širi po vročem zraku, sanjave stoje lilije po gredicah. Po polju se košati krompir, pleza buča, se ziblje mlada koruza. Po gričih zeleni trsje, zori sadje. Na polju se zasveti motika, med trsjem se beli rokav, prikazuje se pisana ruta. Nova železna proga prereže cesto. Stotero rok se giblje na progih, pri stavbi novega mostu čez Sočo. Stotero rok dela pot, da bodo hitela hrepenča srca v svet — za kruhom, za omiko, za negotovimi težnjami. Vse hiti. Naglo stopa romar proti visokemu cilju, naglo zori sad — naglo je treba delati, Elvira . . . Saj si tudi ti romarica, delavka. Romar se oddahne na Sveti Gori, delavec se ohladi zvečer na klopi pred hišo, počije zemlja . . . Pride večer življenja — tudi ti se odpočiješ, Elvira . . .

Kaj šumljaš, hči planin, krasna Soča, kaj žuboriš skalam, drevju? Kaj se smehljaš, širokoustni, bebasti Valentin? Ne misli, da veš, kaj je privedlo Elviro tusem. Nje, ponosne, čiste, ne mami tisto, kar mami druga dekleta, njo kliče v Soški grad le nežna skrb za drobno prijateljico. Šume topoli, radostna hiti Elvira po znani poti v častitljivi grad, ki je imel

biti njen dom. Krasen dom! Nad Sočo, med drevjem. Prava idila. Ti je žal, Elvira, da si raztrgala pogodbo, ki ti je obetala grad in mladega graščaka? Šume topoli, beli stoje javorji, Soča teče mimo skal — Elvira gre, ne odgovarja. Skozi velika vrata stopi na dvorišče. Prazno je. Nihče ne gleda iz bršljanovih vejic okrog oken, noben posel ne homatari po dvorišču, le veliki pes v kotu skače jezno, renči, rožlja z verigo. Elvira stopi v poselsko sobo v pritličju. Tudi tu ni nikogar, da jo naznani. Vse tiho. A — pač... Tam za stebrom sedi mala dekla, lupi krompir, ga meče v ogromni lonec.

„Kje je gospôda, Jerica?“ vpraša Elvira.

„V kuhinji, gospodična,“ odgovarja dekla, vstaja in stresa olupke iz modrega predpasnika. — „Ali Vas naznanim?“

„Le ostanite, Jerica — grem sama.“

V prostorni kuhinji najde Elvira graščakinjo pred velikim ognjiščem. Zdaj ni ognja, v kuhinji je vse lepo pospravljeno, graščakinja, oblečena v širok, bel predpasnik, mete, Rozika, tudi v predpasniku, sedi pred košarico in lušči grah. Na Elvirin pozdrav skoči Rozika k njej in se ji obesi okrog vratu z vzklikom: „Kako lepa si postala!“ Gospa Kamenska pozdravi mladega gosta z otožnim smehljajem. Elvira pogleda v trudno lice gospe in reče sočutno:

„Vedno pri delu, milostljiva. Pa to je vendar preveč za vas... Kje imate kuharico, deklo?“

„Saj veste,“ odgovarja gospa Kamenska, „ali pravzaprav ne veste, kako težko se dobi v tej dobi delavca. Zato pošiljam posle na polje — kolikor se da, seveda, kajti dandanes ukazuje posel gospodarju. Kuharica nabira na vrtu salato za večerjo, hišna je nesla malco na polje. Zdaj je doba dela, z Roziko sva od ranega jutra zraven, tudi Angelik se je jel zanimati za gospodarstvo...“

„Ah, kako ste vsi pridni!! Dèjte, da vam pomagam,“ hiti Elvira in slači rokavice; „menite, da ne znam; saj pridem s kmetov.“

„Ne, ne,“ brani gospa. „Gotovi sva. Grah je izluščen, maslo zmeteno. Kuharica mora takoj priti. Uboga Nanca — trideset delavcev bo večerjalo — brez domačih poslov in gospôde. Samo hipec potrpljenja prosim, gospodična Elvira, potem sem — tuote a vuos.“

Gospa Kamenska zlije z mlekom rmeni zmetek iz pinje v skledo, vzame z leseno žlico maslo iz mleka, ga pognete in stisne s kalupom v lepo obliko. Na to sleče predpasnik in prime Elviro pod roko.

„Dèjte, da se vas nagledam, otrok... Prav ima Rozika, gorski zrak deluje čudovito na vse. Žarite kakor roža. Vsa druga se mi zdite, ponosna, samo-svoja... Jaz sem pa tako ljubila tisto tiho, skromno Elviro...“

„Tiste ni več,“ vrže Elvira ponosno glavo vznak; „nisem več sužnja starih predsodkov, ženska sem nove dobe, ki odloča sama s svojo usodo. Res, zdrava, krepka sem postala, ker delujem, neodvisna od matere, za svoje vzore in si služim kruh. Dela pa je toliko, dan kratek, delavk malo...“

„Vi govorite samo o delu, Elvira. Ne razumem vas. Ne uvidim, zakaj ste zapustili mater. Oprostite, vse bi bilo drugače pri nas in pri vas, da nimate toliko teh fantazij... Seveda, nova doba — nove misli. Že prihajajo v naš tihi kot, nežna deklica sili od matere, ne hiti za varni samostanski zid, ne čaka, da ji privede mati ženina...“

„Tempi passati!“ se zasmee glasno Elvira; „moj poklic, moje delo je — moj ženin. Seveda nočem ostati vaška učiteljica. Imam ideje, katere moram širiti med žensko mladino. Zato mi je treba še izobrazbe, da dosežem mesto učiteljice na pripravnici — sploh se mi je razjasnilo te tri tedne v Čepovanu marsikaj nejasnega v moji duši. Vem, kaj hočem — da dosežem, moram na vseučilišče. Govorila sem že z materjo — kajti brez njene denarne pomoči ne morem nikamor. No, mati... Zdaj je popolnoma pod vplivom svoje nove zvezde — gospoda Salleja. Da ji svetuje on — pustila bi me. Denar bi ji vrnila potem. Oh, kako je sitno, da nimam denarja!“

Jezno udari Elvira z nogo ob tla, naredi šobo, kot majhen, razvajan otrok. V tem pogovoru sta prišli z gospo na vrt. Gibčna pokriva Rozika kamenito mizo pod lipo, nanaša sadja, peciva, medu in masla, nastavlja posodo za kavo. Rozika prižge špirit, vsuje kavo, priča z vsako kretnjo in pogledom Elviri, da se raduje njenega obiska. Elvira odtrže list bršljana, ki se ovija gosto po stebelu košate lipe, sede, raztrže list. Gospa jo posluša, gleda, se ji nasmiha:

„Vi ste otrok, Elvira... Prazne so vaše težnje. Ali more biti ženska kaj družega kot ženska? Za samostan je ali za zakon. Želela sem, da gre Rozika v samostan, ker je prešibka, da bi bila žena, mati. Vi pa, Elvira, kakor vidim, vsled vaše uporne nravi niste za samostan. Verujte materi, ubogajte jo. Kaj vam hoče vseučilišče, doktorski diplom? Pokazati hočete, da premore ženska to, kar mož. Prazno. Narava sama je odredila ženski delokrog. Le pogledjte te doktorice! Mučile so se, da so dosegle svoj „cilj“, a o prvi priliki puste tisti „cilj“ in hite v zakonski pristan. O, domače ognjišče, tiha romantika dveh src, je tajna želja vsake ženske duše. Pogledjte uvele sitnice, ki so pričakovale zaman moža — pogledjte te ženske! Vsaka ima več ali manj čudno srčno zvezo... Ljubezen je življenje ženske — vaša prenapeta fantazija, Elvira, vas bo dovedla do tega, da se bode ozirali v starosti po prijatelju, po podpori na vaši samotni poti...“

Elvirine stisnjene obrvi, Rozikin pogled svariijo gospo Kamensko. Njo peče vedno v srcu misel, da je le Elvirino nerazsodno postopanje krivo njene nesreče, zato — očitaneje.

„Pustimo to,“ reče Elvira z blago mirnostjo in čelo se ji razvedri. „Zakaj toliko besed o moji neznanosti? Prišla sem, da vidim, kako vam je; da je meni dobro, to vidite. Vas pa ne muči samo delo, milostljiva. Čujem, da je gospod graščak...“

„Bil pri koncertu z Martino — pomislite, Elvira... In od tedaj pazi Angelik, da ni sam z menoj, od tedaj se zanima živo za gospodarstvo, račune, koliko se pridela, stroši. Veselilo bi me vse to, pa bojim se, da so Collettijevi za tem preobratom — bojim se, da se snuje nekaj. Gospod Salle pa, ki se drži po tistem vašem, oprostite, nepotrebnem nastopu vaše matere — Salle, ki je prevzel Angelikove obveznosti, ima dolge konference z Angelikom. Tako stojim pred nečem neznanim... Nocoj sem sanjala, da sem bila sama, moj sin, moja hčerka sta se odpeljala preko morja...“

„To je zato, ker mislite na Rozikin odhod k usmiljenkam,“ tolaži Elvira gospo, ki si briše rosne oči.

„Da... V jeseni, ko pospravimo, prodamo — odide. Težko mi bo, pa upam, da pride v Gorico. Toda pomenita se sami, mene kliče dolžnost...“

Gospa gre, da zakrije svoje solze, deklici se spogledata, objameta.

„Povej mi, Rozika,“ reče Elvira mehko, „povej mi — ker te nisem videla od takrat — kaj te je privedlo do nepremišljene obljube, da pojdeš k usmiljenkam, ko ti je klilo vendar novo cvetje, ko sem menila, da pripomorem k tvoji sreči?“

Rozikini rjavi očesci pogledata v solnčni dan. Po lipi šume bučelice, žvižg zlatoperesne voge, črnega kosa, prihaja od Soče. Plešejo mušice, letajo golobice, lastavice ščebetajo okrog gnezd pod grajsko streho. V solnčnem svitu je prepojena narava s sladko srečo življenja — kako naj govori ona o odpovedi, ločitvi? Kako naj misli na dolge vrste postelj, na blede, umirajoče obraze? Nervozno ji drgečeta ustnici, ko odgovarja polglasno, da je ne sliši vesela ptica, da si ne užalosti drobnega srca.

„Umela me boš, Elvira... Mama, saj veš, je želela vedno, da grem v samostan. Bila je to tudi moja misel. Otrok sem se darovala vedno in vedno Mariji — deklica sem pozabila obljub, poslušala prazne obete. Bila sem romar, katerega plaši privid, ga moti na poti. Naredi se dan, izgine sleparstvo noči — tudi jaz sem se zavedla, ko me je pustil gospod komisar radi dote.“

„Dota, da, dota,“ kima Elvira „ona vabi in odbija možke. V vasi pravijo, da se dandanes trži za žensko...“

„Resnica,“ vzdihne Rozika. „Zdaj glej, Elvira, te svoje ljubezni sem se zavedala kot greha. Zakaj nisem ostala zvesta obljubam? Naj se vračam Bogu, ko me je zavrnil človek? Angelikove blodnje so se mi zdele moja krivda. Čista naj bo naša pot pred Gospodom in bo zrl prijazno na nas... Tedaj je prišel Salle, prišel Angelik... Vse se mi je zmedlo v moji ubogi glavi... Pisatelj, Francoz, kako bi ne očaral male Solkanke? Bil je tako udvoren, tako — no — ljubezniv... Oko, to globoko, krasno, je govorilo, pravilo... Ah, Elvira... Pa mati me je svarila, Angelik me je opozarjal. Rekel mi je, da naj ne iščem globljega čuvstva za besedami uljudnosti. — Salle je sicer pošten mož, mi je rekel, toda pisatelj, in kot tak slavohlepen. On si hoče priboriti sedež v akademiji znanosti... si hoče zagotoviti nesmrtnost. Pot naj mu pripravi povest o grofu Chambordu, pot naj mu pripravi zveza z damo iz aristokracije... Tu so stvari, o katerih se niti ne sanja moji nedolžni sestrici... Tudi je treba Salleju velikega premoženja, da živi velikomestno življenje — in če bi romantika zavedla pisatelja, se zdrami iz snà bankirjev sin...“

„Da,“ se nasmehne Elvira tenko, „Salle je praktičen človek...“

„Ne sodi ga — on je plemenit. Vidiš, jaz sem mu verovala... Pa prišla je materina žalost, ko se je kazalo, da se razdere vez med teboj in Angelikom. Naš mučni položaj me je streznil. Jaz nisem imela pravice iskati zakonske sreče... Darovala sem zadnjo iskro te ljubezni za brata.“

„In Salle? Kako je prenesel to?“ vpraša naglo Elvira. Tiha zadovoljnost je v Rozikinih rjavih očih, srečen usmev ji obkroža ustni, ko odgovarja:

„Ljubil me je, Elvira, imel je resne namene. Navduševal se je ob meni — čutil se zmožnega doseči vse ob moji strani. V pričakovanju gotove sreče je delal lahko in hitro. Tisti dan, ko sem povedala, da me veže obljuba, se je vznemiril sicer tako mirni mož popolnoma. Rotil me je, naj pustim take neumnosti, prosil mater, brata — dokazoval mi je... Ah, Elvira! Od takrat ne more pisati Emil... Bil je že pri prizoru, ko veže princesa v tull'anglais besede: „Ma Franc bien aimé...“ Že je slikal nad vse zanimive spletke Legitimistov, da pribore zopet Buorbocem prestol Francije... krasna, globoko osnovana povest bi priborila Salleju svetovno ime — a zdaj ne piše. Nekaj dni je bil pri tvoji materi, pomagal ji je pri zelo predrzni spekulaciji.“

„In moja mama ga je izbrala za naslednika Angeliku. Jaz sem se naveličala možitvenih spletk in odšla. A kaj dela zdaj?“

„Z Angelikom pregledujeta polja, vinograde. Danes sta v gozdu. Papirji z načrti pa leže po mizi... Ti, Elvira... Dvignila bi ga iz otrpelosti...“

„Jaz! Nisem njegova muza in tudi biti ne maram, ker nosim mesto kril vrečo zlata. Pisatelj je ljubil tebe, romantično vilo starega gradu, praktičen človek bi snubil bogato Elviro. Pa glej — solnce zahaja, pojdiva na stolp.“

Gledali sta solnčni zaton, rdeče oblake, delavce, ki so hiteli domov. Tudi gospa Kamenska je prišla in gledala s skrbnim, trudnim obrazom za solncem. Zadnji žarki so pozlatili Rozikine kratke laske, ovili Elvirino ponosno glavo z vencem luči. „Glejte, milostljiva,“ je izpregovorila Elvira zamišljeno — „večer življenja delavnemu človeku. S solncem je vstal — s solncem gre k počitku.“

„Razumem, draga Elvira. Glejte — Sveta Gora se zakrije za rdeč oblak, pa se prikaže skoro željnemu romarju — večernica primiglja...“

„In za večernico jezero zvezda,“ se nasmehne Rozika in objame mater. Obmolknejo. Mrak pada. Drevje spušča veje k Soči, ona, zdi se ti, da šumi tiše. Milobno se oglasi v višini svetogorski zvon, odgovarjajo zvončki po gričih, zapoje goriški. Žvenklja živina, ki prihaja k Soči, resk žage utihne, a mlin ropoče neutrudljivo. Od Sv. Valentina se sliši topotanje konj, od Sv. Mavra petje delavcev. Gospa Kamenska se nagne nad vodo, gleda, posluša... Nič se ne vidi skozi gosto drevje, vendar ugane materino srce, da prihaja sin. Mati zardi, vzklikne: „Ah — prihajata — moj sin in gospod Emil. Hitim, da ju obvestim.“

Gibčna kakor mlada deklica hiti sivolasa gospa po stopnicah. Čarobna moč je v besedi: Moj sin... Na zadnji stopnici se ustavi mati, čaka. Živo je zdaj na dvorišču. Konjar in govedar se sučeta okrog živine, mala dekla krmi glasne kruljače. V treh vrstah, pojoč, motike na rami, šopke za klobuki, ogoreli, črni, prihajajo delavci. Spoštljivo pozdravljajo gospo, prešerno dekletke na oknih. V živem pogovoru prijašeta Angelik in Salle. Oba v lovski obleki, saj prihajata iz gozda. Veselo skačeta velika psa okrog konj, da vlovita gospodarjev pogled, a resni gospodar ne vidi niti matere, ki čaka na njegov pozdrav. Nino prijaše razgret za gospôdo, skoči urno raz konja. Delavci, hlapci obstopijo jezdeca. Ne mudi se jima. Na konju, ravna, krepka, dokončujeta pogovor, ki mora biti važen. Kako resno, kako lepo je Angelikovo lice. Nekoliko zagorel je te dni, ko hodi po polju, pa to se mu poda — nervozno trganje okrog usten je izginilo, sinov obraz je miren, odločen.

„Velja tedaj, kakor sva uredila!“ reče Angelik z odločnim glasom prijatelju. „Velja!“ odgovarja Salle in udari Angeliku v roko. Razjašeta... Gospo Kamensko zaboli v srcu. Sklenila sta nekaj važnega — in sin ni vprašal za svet matere, gospodinje... Mati se obrne, da se izogne sinu. Stopi v sobo, kjer šiva

stara, zgrbljena Lena iz Solkana perilo za Roziko. Hčerka ima sicer sklade beline, pa tisti polni čipk, vezenin in robkov, počakajo siroto najdenko; kajti gladko, prosto mora biti perilo redovnice. Gospa Kamenska se sklone nad kupec platna... Pride jesen — odide hčerka... Res da pride potem nemara v goriško bolnišnico — pa vendar ne bo več njena — redovnica se odpove sorodstvu, prijateljem... Drugi mesec, ko dokonča osmi razred, pride deklica najdenka... Pa se bo oklenila sirota z ljubeznijo osirotele matere in bo tolažba, podpora njeni starosti!...

Pri večerji je gospodinja molčeča. Na mizi, v obednici je vse kakor druge večere. Poln dostojanstva stoji Peris za njenim stolom, vse se vrši v navadnem redu. Pa gospa Kamenska čuti, da stopa nekaj neugodnega iz kotov prostrane dvorane, se ji bliža, jo hoče zadaviti... Jokala bi rada, a ne ve še zakaj. Kakor iz čudne daljave prihaja pogovor Elvirin s Sallejem do nje. Pogovor je oster, duhovit. Elvira zagovarja svoje nazore, Salle jo pobija. Redko jima seže Rozika v besedo, Angelik je raztreseno, pije, pogleduje mater. Elvira se poslavlja. In ko izgine njena mična postava skozi široka vrata, ko potegne Rozika rob dolzega krila čez prag — dobiva negotova neugodnost določeno obliko. Sin je pogledal za sestro s pogledom človeka, ki misli od nas... Le v hrepenečih sanjah bomo videli njegov obraz, ker nam ga zagrne tujina. Vse je mahom jasno čuteči materini duši: Angelik je izročil Salleju premoženje, Angelik hoče v svet, se ne vrne... Radi Martine pusti mater, radi nesrečne, neugasle ljubezni... Martina ga podi v svet, da si pribori zakladov — pa to je le pretveza... Proč ga pošiljajo, da jim ni na poti, da ne bo izpraševal Valentina, ne videl najdenke... Rokopis bo zahteval od nje in šel za očetom, za stricem... Pa Salle, zakaj mu ne brani! Mari je res bolje, da gre, kot je omenil prijatelj že večkrat?...

Še tisti večer sta sedela prijatelja pred sliko Marijana Kamenskega, pred njima se je razgrinjal star rokopis. Pogosto je hitel nečakov pogled od rokopisa k stričevi sliki. Tu so bile njemu podobne burne misli, težnje. Živel, boril, trpel je Marijan Kamenski za svobodo misli... Mladeniški zanos, vzletne misli, kam so odletele, kje se ustavile? Šumi Soča, trepeče plamen svetilnice, blede črke na zarumenelem papirju tožijo...

XI.

Rokopis je bil obširen in slabo čitljiv.

Dunaj, 1. marca 1848.

Privihral je jug... Skoro se povrne lastavica pod streho rodnega gradu ob Soči. Ozeleni bršljan, vzbrsti drevje. Gore se ogrinjajo v sveže zelenje,

nad njimi kipi tolažba pokrajine, Marijin dom. Marijin dom, svetišče utočišče preprostih src, kako se ozirata raz stolp gradu sivi oče, draga mati v tebe!... Za sina Marijana... Hodi mlada svakinja po gradu, kot angela skačeta mala nečaka okrog nje — vprašujeta po stričku. Pride Anton, vpraša... Vprašuje tlačan, vprašuje družina, kako je mlademu gospodu? Šel je, obljubil, da nam izleči rane ko se vrne... Kdaj pride? Piše brat, pišeta oče in mati. Mlajši nečak mi postaja baje vedno bolj podoben, v Gorici, v Svetem Mavru so te in te novice...

Dragi, ljubljani dom! Mirno, idilično življenje! Vdana, zvesta, se suče družina okrog gospôde, s strahom se bliža tlačan gradu. In vez je stara, trdna, med gradom in vasjo. In življenje tako enakomerno — danes kot jutri, letos kot lani. Tlačan ne čuti, se ne zaveda svoje sramote — stoletja sužnosti so zadušila prostost mišljenja. Pač zapiše jug, zamaje drevje, razbesni Sočo, da zaplešejo jezni valovi, da brizgajo pene po stolpu ob Soči... Pride človek, prinaša nove misli v tiho vas... Pa jug utihne, voda se umiri, tlačan se nasmehne neverno tujcu, in vse gre po starem, po običajnem. Tlačan in gospodar poromata o prazniku na Sveto Goro, tlačana in gospodarja teži mora omejenosti.

Drugače tu. Tu polje burno, mlado življenje. Privihral je jug. Vrhovi gora izgubljajo belo odejo, prve bilke zro plašno iz tal, motna se vali Donava. Šumi mogočna, prinaša narodom veselo poročilo: Beži zima, reke naraščajo hrepenenja... Priletavajo ptice, beže oblaki — pomlad prihaja. Vznemirjen bi hitel s ptico, z oblaki, z Donavo — nosil bi človeštvu poročilo o tej prekrasni, novi pomladi — o pomladi narodov: zlati svobodi. Zapustila je svojo solnčno zibelko, spustila se po širnem svetu, oznanjaje zlato novo dobo vsem narodom. Zaman jo ustavljajo, uklepajo v verige. Zmagovita se oprasča srednjeveških spon, zmagovita prihaja... Oblecite bela krila, deklice, mladeniči, pripnite si bele trakove, radujte se otroci — vaša je prihodnost! Dvigni glavo, delavec, tlačan — s petjem in vriskom hitimo prekrasni naproti!

Dunaj, 8. marca 1848.

Vihra jug, a starec sever dviga trmasto glavo, rad bi še vladal s tmino in mrazom. Vihra jug — tuli sever. Mlad je jug — močan... Kdo naj nosi prapor svobode? Kaj ne mi akademiki, cvet mladine? Na barikadah priborimo človeštvu svobodo. Narodi ječe pod jarmom absolutizma, veda se podaja po policijskih predpisih, državna vera je vzrok hinavstva, laži. Kletev teži dušo velike negibne mase ljudstva...

Liberté! Égalité! Fraternité! doni preko meje k nam. Vihar pretresa svet, majejo se prestoli, padajo stoletni predsodki. Kdo je dal vladarjem pravo vlasti?

Vsa oblast izvira od ljudstva. Borimo se tedaj za sveto pravo ljudstva: Doli s tirani! Svoboda tlačanu!

Od tal se mora zidati poslopje svobode, pravi Kudlič. On, sin tlačana, ve, kaj je tlaka. — Prostost tlačanu, prostost vesti, veri, uku! bo odmevalo po deželni hiši, ko nastopimo akademične legije, sinovi vseh avstrijskih narodov, v bratski slogi. Narodi niso več otroci, doli z absolutizmom, s svetohlinci, klečplazci! Otresite se mračnega boga mračne dobe — svoboda naj vam bo bog, vladar. Za svobodo gore srca vitežkih Mažarov, za njo se bore sinovi mlade Italije, ki padajo v boju z Radeckijem.

Besni jug, maje drevje... Škripljejo polkenca, leti opeka raz strehe, leti, se drobi... Razbesni vihar... Morda me vrže, zdrobi? Če padem — padem za vzore — toda jokala bo moja siva mamica...

Dunaj, 13. marca 1848.

Moja mati! Naj ne moti nikdar divji šum današnjega dne tvojega miru. Nihče naj ti ne pove, da je kriv tvoj Marijan veleizdaje... Da je stopal na čelu legije, bil v mestni hiši najglasnejši — da je pozval njegov govor delavce na barikade. Tvoj Marijan, zlata mamica, bo živel odslej življenje proskribiranega — če ne zmaga naša sveta, vzvišena stvar.

Moja mati! Ko zveš, da je na Dunaju revolucija, se prestrašiš, razjočeš. Ker veš, da je tvoj nemirni, neverni sin prvi, kjer kipi mladostna, vroča kri. Ah, ti si samo mati, ne umeješ dolžnosti žrtvovanja! A očka moj poreče modro: Napredek se ne da ustaviti s predpisi, ne z bajoneti. Velike misli zahtevajo velikih žrtev — pa volil bi, da je Marijan doma. Piši mu, Anton: domov naj pride — dom je varen...

Nasmehneš se na take besede, ti, moj brat. Ti veš, umeješ, da me ne prikliče nobena moč iz svete borbe. Ti se vzraduješ, ko zmagamo, ti oprustiš prvi tlačane, ti zastopaš tok novega časa, ga pojasnuješ mrkim počasimislecem. Sijajna vstaja tudi ob Soči nova doba, sijajna, orošena z mlado krvjo. Ne jokaj, mamica! Zmagamo — vrnem se radosten v radosti pomlajeno deželo. A če padem — ne žaluj po sinu. Vse, kar je veliko in krasno, se kupi samo z rekami krvi. Najdražje, najkrasnejše je ljudska svoboda. Na njen oltar polagamo radi, dijaki in delavci, srčno kri. In se ne bojimo umreti mladi, če kupimo s svojo smrtjo življenje prihodnjim rodovom. Danes je bil dan življenja, dan, ki velja prazna leta. Vse je kipel, vihralo — vse si je pripelo bele trakove. Prazna je ostala avla, sinovi alme matere so korakali v deželno hišo. Kalabrez na glavi, bel trak čez ramo, nož o pasu. Viharno je pozdravljalo ljudstvo svoje osvoboditelje...

Pa dokler ima tiranska vlada na razpolago vojaštvo, bo teptana svoboda. Komaj se je pokazal prvi znak ljudske volje, že so pokali strelí . . . Prve mlade žrtve so padle — prve kaplje krvi so orosile tla, da iznikne iz njih tem lepša cvetica svobode. Strelí nas niso preprašili. Obudili so ogorčenje, željo maščevanja. Silne množice so pritisnile iz predmestja, delavec se je boril poleg akademika. Umeknila se je policija, vojaštvo. Ponoči smo delili orožje iz mestne orožarne, zdaj hodi mlada narodna straža po mestu. Veselje si daja odduška v navdušeni pesmi, Slovan, Nemec, Italijan proslavljajo svojo domovino, ji ne najdejo meje, konca.

Dunaj, 20. marca 1848.

Upor je rodil sad — zaman ni tekla mlada kri. Izlivajte se sedaj brez ovir in mej, reke navdušenja — svoboden je tisk, svobodna misel! Hitite, novine, v svet, pojasnite ljudstvu njega položaj, pravice. Raduj se, tlačan: zemljiščna odveza je gotova. Slava boriteljem! Dobimo ustavo. Ljudstvo bo vladalo, iz njega je oblast. Živahno se gibljemo akademiki. Prazne so dvorane alme matere, zdaj snujemo ustavo, kraljestva, liste, narodne barve. Velika Germanija, zedinjena Italija, Slovenija, Ilirija, samostojna Hrvaška, vstajajo druga poleg druge. Ni mej navdušenju, ni mej bratski ljubezni. Velik je prapor svobode, lahko pokriva vse narode.

Pač pa se javljajo mračni dvomljivci, ki ne verujejo v sili od vlade danim obljubam, ki strašijo z reakcijo, ki prorokujejo Slovanom pogin, ki grozijo z rusko knuto. Pa kdo bi poslušal črnoglede — pomlad prihaja, pomlad narodov je tu. Oče mi piše, da prejoče mati vse noči — vrnem naj se — se rešim — bežim v inozemstvo, dokler je čas.

Da izdam prapor svobode? Nikdar! Še nimamo ustave. In dela je toliko . . . Dela se za in zoper volitve v Frankobrod, v Pragi se pripravlja vseslovenski shod, snuje se „Slovenija“, pošilja deputacija v Ljubljano. Ves slovenski narod mora nastopiti za zedinjenje — vsi enako govoreči narodi se morajo združiti v celoto. Delati je treba, stati na straži, zato ne kliči me, mamica, ne jokaj. Še divja boj po Laškem, še kipi upor po Ogrskem. Če zmaga vlada, zaduši upor — zaduši mlado, krasno cvetlico . . . Pa mi akademiki stojimo na straži . . . Na nas, na osvoboditelje gleda vsa Evropa . . . Živela svoboda!

Na morju, 25. marca 1849.

Ladja se giblje, plaha ptica, po širokem morju. Nad nami je oblačno nebo, krog nas je voda, daleč je ostalo obrežje, domovina — mati. Apatično stojim na krovu, drobni dež prši na mene, neprijazni veter lovi moje dolge lase . . . Vreme je prepodilo vse potnike raz krov, le jaz stojim, strmim . . . Kaj sem

res begunec? . . . Šumi veter, odgovarja: Res. Ta neizmerna, danes tako sivkasta gladina te loči za vedno od doma . . .

Res? V mrzlični naglici je preteklo leto, odkar je počil prvi strel, padla prva žrtev. Veliki, pogumni, v mladostnem navdušenju, svesti si svoje moči in pravice, smo se dvignili. In stali smo, bili ljudstvu luč. Strahovali smo vlado, izsilili ustavo. Bili smo veliki — vsa Evropa je gledala na nas, vse je proslavljalo Kudliča. Z drzno roko smo črtali stare zakone, oznanjali glasno, da je vsa oblast od ljudstva. Revolucija — mi smo zmagali, bili kot bogovi. Pa je prišel Jelačić . . . A še takrat, v krvavem boju, ko je gledala smrtna groza iz bledih obrazov okrog mene, ko so podirale krogle topov zidove, v prahu in krvi sem se zdel sam sebi velik — saj sem se boril za svobodo. Zakaj nisem padel dokler so se mi zdeli dosegljivi vzori mlade, razpaljene duše — dokler sem verjel sebi . . . Zdaj se je podrla zgradba, katero smo zidali prehitro. Nevredni Dunaj se je podal Jelačiću. Pred rdečimi kapami Serežanov je bežala svoboda misli . . . Radecki je zmagal laške upornike, Vindischgrätz, Haynau in Paskievič izpode Mažarom sanje samostalnosti . . .

Parlament, ki je hotel oznanjati ljudsko voljo, je razpuščen, svobodomiselni poslanci beže . . . Anglija in Amerika so azil begunov iz vseh dežel. Bedni beguni, ki iščemo gostoljubnosti tujcev! Bednejši oni, katere je dohitelo maščevanje neizprosne reakcije. Obeša se in strelja . . .

Od vsega našega delovanja je ostala le osvoboditev tlačana, pa ta ostane pribita na veke kot naše delo. Drugo — ah! Zmagala je moč tmine . . . Nehvaležna, nerazsodna je masa. Ko je klical osvoboditelj tlačana, Kudlič, kmete nam na pomoč, so zijali, se niso zmenili. Kmetom ni za revolucijo — ne razumejo svobode . . . Zdaj beži „osvoboditelj kmeta“ preko morja . . .

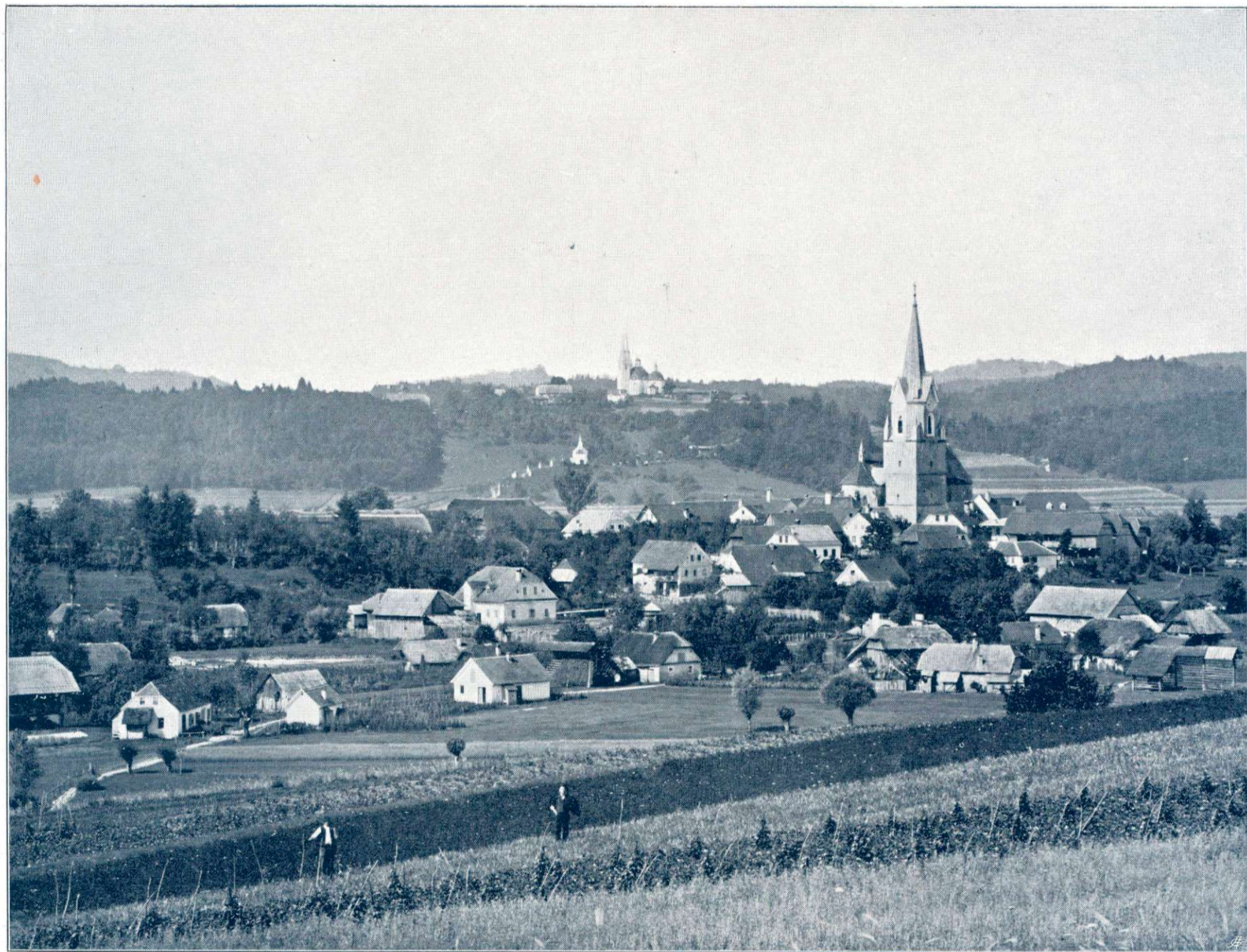
Moja mamica! Kaj pravi zdaj? V oktobrovih burnih dneh si ni dala miru materina skrbna duša. Kako je prišel moj brat skozi vojaštvo pred mestom, ne vem. Pa prišel je, da me reši, odvede. Stražnik in varih, je ostal tiste usodne dni pri meni. Ko je stopal Jelačić v mesto, ko je postala nevarna uniforma legionarja, me je spravil brat v bolnišnico, stari prijatelj najinega očeta, dr. Bloch, me je sprejel za svojega asistenta.

Preoblečenega za kmeta me je spravil potem Anton iz mesta v rodni grad. Po viharjih revolucije v tihi dom — med drage svojce . . . Žalostno veselje! Strt je prapor, katerega sem nosil — jaz sem begunec . . . Med ljubkimi netjaki sem postal otrok — srečo mi je grenila nje negotovost. Ob materini strani so mi vstajali težki dvomi: je li bilo pravo, za kar

sem se boril? — Drevesa, cvetlice in žito na polju, vse se razvija v istem redu, kot se je, ko sem hodil otrok ob roki matere — mi je govoril oče. — V naravi ni skokov, ni premene zakonov. Vi revolucionarji pa hočete prevreči, zatreti vse. Vsaka hiša ima gospodarja, a vi hočete svet brez Boga, dežele brez vladarja . . .

In mati mi je kazala na Skalnico: — Prazen je boj zoper Boga. Brezbožne roke so oropale svetišče

bi ti bil ustregel, mamica, a ni je bilo vere v slikane, ne v žive svetnike, smešno in prazno se mi je zdelo vse. O, še je svoboda, še verujem v njo. Ni je tukaj — najdem jo drugje — begunec je tako prost . . . Pa stal sem na višini in gledal na krasno, ljubljeno zemljo. Na zemljo, ležečo v lepoti, v mraku sužnosti, na blago ljubljeno mater . . . Zasklelo je v srcu — še skli in peče . . . Drugi dan je sporočil očetu prijatelj iz Gorice: Reši sina . . .

ŠT. RUPERT NA DOLENJSKEM Z VESELO GORO

na Gori, vzeti so hoteli ljudstvu tolažbo, mu izvrti vero v svojo Pomočnico. Kje so tisti? Izginili so kot dim in plevel — a Ona je ostala na Gori, neomajana, tolažbe polna.

In vodila je verna mati sina prostomisleca, sina begunca na Goro, da ga priporoči, izroči . . . Materino oko je gledalo, polno žive vere, na sliko Matere z Detetom, materine ustnice so se gibale, solze so padale na velo lice . . . Molila je za sina nevernika, begunca . . . Meni je bilo čudno, mehko . . . Da se izpovem, je želela mati, se odrečem zmotam. — Rad

Zdaj se zibljem prognanec na morju. Veter mi meče težke deževne kaplje v obraz. Ah, to ni dež . . . To so grenke materine solze . . . Šumi veter, vstaja, narašča nevihta. Pa to ni bučanje morja — to so krogelje, hiteče v mlada srca . . . Strt je prapor svobode — jaz se vozim po viharnem morju.

London, 20. novembra 1852.

— Anglija je dom svobode, so me tolažili, ko sem odhajal begunec od doma. Takrat je bila pomlad. Po viharni vožnji se je prikazovalo zeleno otočje

britansko, vstajalo je pred menoj jezero streh, jamborov. Prestolnica ponosne Anglije, bogata velika Londra, se je širila — zgenila se je moja otrpla duša. Tesne razmere so bile tam doma — mala mesta, mali ljudje. Tu žive pod praporom svobode gotovo bogovom enaki ljudje. Pri njih najde begunec zavetje, nov dom. Tu šele izve begunec, kaj je svoboda, tu se mu razširi, okrepi um, odpre delokrog. V sanjah le se bo spominjal ljubljene doma, noči reakcije, ki leži nad njim.

Tako sem mislil takrat. Bila je pomlad . . . Zdaj je jesen. Iz southwarkskih fužin se dviga črni dim, se druži z meglo, ki vstaja gosta iz Themze, ovija veličastno kupolo sv. Pavla, lega po morju londonskih streh, zagrinja jezero stolpov, pada težka na prsi reveža, ki nima hrane, strehe. Pada na dušo prognanca, ki dobi streho in hrano za denar, pa ostane tujec, kaplja v morju, v tem velikanskem mestu, kjer dobi pač sodrugov svoje misli, a ne najde ljubezni, ne najde matere. Iz londonske megle kopernim po tvojem jasnem nebu, moja Gorica — med mrzlimi, sebičnimi tujci zdihujem po solncu tvoje ljubezni, mati! Vidim sivega moža in spomnim se očeta, gledam zlatokodraste glavice angleških otrok in se spominjam svojih ljubkih nečakov v daljnem Soškem gradu, ki sklepajo z materjo ročice, molijo za strička Marijana. A strička mori megla, domotožje — stričku ni živeti . . .

Dom, mladostno srečo — vse ste mi vzeli, ki ste mi porušili oltar vere v srcu, povzdignili božanstvo svobode. Zdaj mi vrnite moje solnce, moje kipeče gore! Prikaži se mi, moje matere up in zatočišče, beli Marijin dom. Marijin dom! Kako hiteva duša v sanjah ob materini strani, po strmi cesti, pokleka na tvoj prag, prosi, želi, da bi se vrnila zlata preteklost, da bi bila zopet v duši otročja vera, otroški mir . . .

Zaman! V nedosežni daljavi žari v solnčnem zlatu Sveta Gora . . . Vera se ne vrne, ne vrne se otroška sreča. Kot strog vratar stoji razum na pragu srca, brani čarobni materini bajki vhod. Vse je prazno — obledelo je tudi svobode žarno lice. Jaz blodim po londonski megli in se vprašujem: kje, kaj je svoboda? V visokih besedah jo opevajo pesniki, govorniki jo proslavljajo kot kruh siromakov, pravico tepanega, izvor in vzor človeške sreče, ki povzdiguje človeka do Boga.

In Anglija je dom svobode, zatočišče prognancev. Iz nje pošiljamo prognanci revolucionarne spise v domovino, kalimo mir od Boga danim vladarjem. Zato rožljajo z orožjem proti Angliji, zahtevajo, da izroči nas begunce maščevalni roki njihove „pravice“. Pa Anglija se ne straši, velika, mogočna stoji pred svetom. Dom svobode je Anglija. V imenu svobode nosijo njene ladje in topovi njen prapor v daljne de-

žele, v imenu svobode jemlje Anglija drugim narodom prostost in zemljo, v imenu svobode tlači Irsko. Svoboda svobodnih je v moči pesti — ker sem jaz svoboden, naj bo drugi, kolikor mu pustim jaz . . . Da razširi Anglija svobodo, teži po svetovni nadvlasti, da jo varuje, baše topove, brusi nože. Krasna svoboda! Občudujem jo že štiri leta. Hodim od doksa do doksa, gledam nešteta jadra in parnike, ki prinašajo Londonu bogastvo sveta. Hodim po širokih ulicah, kjer stanuje staro plemstvo v ponosnih domih, ogledujem razkošne domove bogatih kupcev, občudujem zbirke spominov angleške slave in moči. Najrajši pa stojim pred palačo, kjer je nakupičeno v tovorih zlato bogastvo Anglije. Tu je moč, ki se jej klanja svet — a tam v tesnih, zaduhlih prostorih umirajo stoteri gladi . . . Pred nogami imovitega brata se valja v prahu revež. A jaz, fantast, sem mislil, da ima v svobodni državi vsak pravico do kruha, da je človek človeku enak, vsak na svojem mestu, dober, plemenit. Tu pa, kakor povsod, poraja brezposelnost greh. V tmuni delujejo družbe tatov in roparjev, zgodaj odcveta mladost ti zastavlja korak. Predrzni berači stoje po vseh oglih, ob sobotah hodijo blede žene z izstradanimi otroki, prosijo kruha za nedeljo. Delavec hoče, zahteva pravice, a oni ki stoje visoko, jim mečejo milostnih podpor, tirajo jih v dobrodolne zavode. Kaj pomagajo vaši zavodi, vaše cerkve, vaše neštete sekte, vaše trdo, mrzlo pobožnjaštvo, vaša licemerna svoboda! Od tal se mora spremeniti vse . . . Prijatelji me svare, da se znajo iznebiti tudi tu postavnim potom nepostavnih grajalcev razmer. Kje je moja svoboda, če ne smem povedati svojih misli? O, pusto in megleno je vse, kar sem odšel od doma — zaradi praznega fantoma . . .

In slabe vesti prihajajo od tam. Oče piše, da je vrgla nepripravljena zemljiščna odveza kmeta in graščaka v nove neprilike. Brat vprašuje, če se bom mogel skoraj preživiti sam. Otroke imam, pravi, skrbi, da prideš do kruha, pusti sanjarenje. Mati me roti, naj študiram in se oženim, postanem zopet dober, veren.

Študiram naj, dobra mamica! Saj študiram: premišljuje, kje, kaj je svoboda . . . Praviš, da ne bo nič iz mene, mati, ako se ne vrnem v vznožje tvoje Svete Gore. — Nič, res nič ne bo iz mene, mati! Oženim naj se, postanem veren? Bog? Duša? kje sta? Dejala si otroku, da Bog napolnjuje zemljo in nebo, presega svetovje. Prešteli so zvezde modri, hladni možje, premerili so njih pota — Boga in tvojih bajnih nebes niso našli. Vse se giblje, razvija po vzrokih nujnosti — ta pa je sama sebi vzrok in zakon. Duša, moja mati? Seciral sem že mnogo teles, preiskal vsako mišico — nikjer nisem našel mesta za dušo. Človek kakor zemlja, je sad naravne sile.

Rodbinska ljubezen, praviš, mati, te osreči . . . Pod besedo ljubezni razumem le teženje narave po ohranitvi človeškega rodu. Druge ljubezni ni, ker ni ničesar nadnaravnega. A da bi živel in trpel po moji krivdi človek, meni enak — da bi jaz gledal, kako se razvija mišljenje v otroku, kako stoji mladenič brez odgovora v življenju — tega ne zahtevaj od mene, mamica! Pusti me, da valim sam to skalo v breg, dokler se ne zvali na mene . . .

London, 10. decembra 1852.

Megla in mraz. Prazno v žepu, prazno v glavi. Hodim od doksa do doksa, gledam parnike, jadrnike. Veselo se gibljejo mornarji, radujejo se solnca, ki jih pozdravi na odprtem morju. S šumečo godbo prihajajo vojaki in se ukrcujejo na krasno bojno ladjo. Veselo veje britanski prapor, svetlo gledajo kanoni, pogumno mladi vojaki. Vlada jih pošilja v varstvo svobode v Vzhodno Indijo. Videli bodo svete reke, čudeže pagod in mest. Čudni dogodki, novo življenje čaka smeje vojake. — Tebe, Marijan, pa čaka moker grob v Temzi. Zastavil si življenje za prazen nič — zaigral . . . O mati! Oprosti sinu Marijanu — ki si brez sredstev, zapuščen od lažnivih sodrugov, lažnive misli, išče miru, groba . . .

Kaj mi brani? Ah, ladje se zibljejo — hite iz megle v solnčne kraje . . . Ž njimi, Marijan, za njimi! Živi za mater, radi matere. Ž njimi! — A kako? brez sredstev in kruha? Marijan, ti norec svobode, postani vojak — pojdi in varuj angleško svobodo v Indiji . . .

Luknov, 20. marca 1855.

Indije sveta cvetlica, mistični lotos, povej mi, kaj, odkod je življenje? Kje se začne, kje je konec mojega bitja — vsemira? Biva vse to, kar vidim in sem jaz le zrnice peska proti temu — ali bivam le jaz in vse drugo biva samo v meni? Moč, ki se giblje že tisočletja, ki teži že tisočletja po miru, povej mi, cvetlica lotos: kje, odkod je?

Brahmino zibelko, Višnujevo oko, simbol Živin te slavijo svete pesmi. Draga božanstvu, krasiš kipe bogov, stebre in žrtvenike svetišč. Prelestna, bela se dvigaš iz svete reke, ko prisije solnce, otožna, blede zapiraš oko, gineš v vodi, ko ugasne. Modri Egipta in Indije so se učili v pradavnih časih modrosti od tebe. Pa njim je še odkrivala narava svoje tajne, meni, otroku svoje dobe stoji nema nasproti. Zaman stojim ob obali Gangesa, zaman čakam.

Rdi nebo, tigrov grozni glas se gubi v žunglah, divje življenje tropične noči potihuje. Nemirno frfčejo nočne ptice in metulji, nočna golazen si išče pokoja. Skrivnostno se gibljejo gorostasna drevesa — pobožni brahmin hiti k reki, da se okoplje, pozdravi solnce. Brahmin posluša življenje, ki gre z nočjo k

pokoju — brahmin opazuje življenje, ki vstaja z dnevom. Tajinstvena jutranja ura, ko se poslavlja in vstaja življenje v nam neumljivem večnem redu.

Plavajo zelena peresa po zatišju svete reke. Stoji brahmin, gleda nanje. Ko zasije solnce, vstajajo iz vode zelene glavice, in ko zažaré nebota drevesa, strehe pagod in palač, tropični čudeži rastlin v zlatu, se odpira beli, krasni lotosov cvet . . . In brahmin se umiva z vodo svete reke, ki očišča grehov, brahmin poje pesem o stvarjenju sveta, se klanja Brahmi, Višnu in Živi, slavi simbol življenja, beli lotosov cvet.

Truden vprašan, ki mi vro iz duše, stojim ob reki, gledam krasni lotos, poslušam, ne razumem, ne najdem zveze med lotosom, solncem, življenjem. Prastara poročila, prastara modrost živi tukaj. Različni narodi, različne vere. A vsi se klanjajo, spoznavajo nekega Stvaritelja sveta . . . Njemu poje brahmin vsak dan pesem o stvarjenju, ki jo končava z besedami: „Vedi, o dvakrat rojeni človek, da sem jaz Brahma ustvaril iz sebe moža, ženo, da sem jaz sam stvarnik svetovja.“

Poje brahmin, cvete lotos, teče sveta reka. Jaz stojim v deželi čudežev, sam sebi največje čudo. Jaz nisem več tisti, ki je stal na dunajskih barikadah. Sovražnik vsake vlade je častnik njenega veličanstva, kraljice Viktorije, in on, ki je hotel vzeti sebi življenje, ga rešuje drugim. Zdravnik, polkovnik zdravnik v Indiji, sem v vednem boju s tajno močjo, ki preži v deželi čudežev v pisani kači, žarnem cvetju na skrivnostno silo, ki jo imenujemo življenje. In ko slišim jok novorojenčka, stok umirajočega, se vprašam z vedno večjo muko, kaj, odkod je življenje?

Luknov, 1. maja 1853.

Prišel je list iz daljnih krajev in zatrepetal je srce. Moja zlata mati! Udarjajo valovi nesreče v njo, a ona je vedno ista, ljubeča, verna. Razložim ji čudni slučaj kako mi je pomagala usoda; a mati piše:

„Slučaja ni. Spoznavaj božja pota, moj sin. Romaj v duhu z menoj na Sveto Goro, premotri vsa prašanja v luči vere — in jasno ti postane vse. O sin, moj sin! Tukaj se ne vidiva več — a glej, da se snideva onkraj groba, v naročju božjem,“

Dobra, zlata mati! Ti moliš za mene, da se mi povrne otroška čista vera. Kaj je vera? Strah pred neznanom močjo. Je temna slutnja v vsakem srcu, da je nekaj nad nami. Je nekaj, mati, je nekaj. Ali kaj? Neka splošna sila, ne tvoj kristijanski Bog. Človek ima občutek, da je grešil, da je kriv, ker živi, da ne more zadostiti ne prav storiti zagonetni sili, ki vlada med nami. Zato velika težnja človeštva po odrešenju, zato se učloveči Budha in Brahma, zato tudi prekrasna krščanska povest o človeku-bogu.

Ah mati! Nihče ne jemlje našega zla na sebe, sami ga nosimo, z nami se konča, z našo zavestjo. Vse teženje onkraj groba je ničevno. Ah mati, da bi upal! Pa poslovila sva se na veke, nikdar več te ne vidi tvoj Marijan. Kje je tisto drugo večno življenje, drugi svet? Vera, samo vera ga ustvarja. Kratko je človeško življenje. Vsaka vrsta bitij teži po svoji ohranitvi, kroni stvarjenja ne zadostuje, da živi v otrokih in v vnukih. Večno življenje si je zato izumil človek . . . In ravno tukaj, kjer vse rodi in umira tako hitro, ravno tukaj se boji človek najbolj minljivosti. Skrbno sežiga Ind mrliča, meče umirajoče in mrtve v Ganges, da pridejo po sveti reki naravnost v raj. V visoke stolpe molčanja nosi Pars trupla, mrtvega moslima pošilja Imam v raj. Neočiščena duša se vica v živali in rastlini — težke so njene muke preden dospe v Brahmino naročje. Zato hodijo romarji iz daljnih krajev k svetim rekam, zato se klanja, moli brahmin, daruje žito in cvetje svetemu trojstvu, oblasti nad žitjem in bitjem. V zapuščenih mestih, tovariš tigra in kač, se posti in trpinči fakir, v puščavi išče brahmin popolnosti, se zataplja bone v nirvano.

Luknov, 1. junija 1855.

Živim v deželi bajk. Če je res kar se mi obeta — o, potem se veseli, mamica moja! Vrnem se k tebi . . . Begunec sem odšel — bogat se vrnem . . . Indijskemu nabobu bodo odprta vsaka vrata — nihče ne vpraša bogatega tujca po njegovi preteklosti — blesk zlata oslepi vsako oko. Skoro se vrnem, draga mati . . . Delil bom, ne, sipal. Šumna bo radost v gradu in vasi — nečakom pozlatim steze življenja. A tebi, mamica, podarim najdražje iz zaklada, ob tvoji strani pojdem, ko ga poneseš na Sveto Goro. In meni se vrne mir, otroška sreča — in tvoje solze in tvoja molitev bo zahvala . . . Nisem še videl zaklada — a verujem vanj, ker veruje človek rad svoji sreči. Čuden slučaj . . . Lansko leto, ko sem jezdil s svojimi slugi k polkovniku Buttlerju na lov, najdem na samotni poti ranjenega Inda. Bil je oblečen kot raja, njegov obraz plemenit, orožje dragoceno.

Obvezal sem možu rano, ga vzel na svoj dom. Rana je bila nevarna, borba za življenje ranjenega tujca huda, vendar je zmagala zdravniška veda. Mislil sem, da izvem, komu sem rešil življenje — a moj Ind se je poslovil po francosko in vzel za spomin mojo zlato uro. Mislil sem, da je bil Ind žrtev zloglasne Mihrbanove bande, ki je stanovala v goščavi žungle pri Baranču. — A bil je sam ropar. Moji Hindu niso vedeli seveda ničesar — domačini so vselej složni proti tujcu. To je bilo lani.

Letos se je posrečilo vladi vjeti Mihrbana, ki je potoval z velikim spremstvom. Ž njim je bila tudi žena z dvorjankami. Mihrbanova žena je pokazala

znano zvestobo Indijk. V ječi je odrezala sebi in svojim dvorjankam kite, spletla vrv, po kateri naj bi se rešil Mihrban. Beg se je ponesrečil, Mihrban je bil obsojen na smrt. Žena s tovarišicami se je zastrupila. Bil sem priča, ko so umirale. Obiskal sem Mihrbana. Glej! Ropar, katerega je lovila vlada že več let, je bil mož, katerega sem hranil in negoval . . . Gotovo je spoznal tudi on mene, vendar se ni genila nobena mišica na njegovem obrazu. Namignil sem mu ženino smrt. „Šla je, da me počaka,“ je rekel mirno. Obiskoval sem ga. Odkril mi je zaupno svoje srce. Smrti se ni bal. Skrbelo ga je pa, da ne bo sežgano ne potopljeno njegovo truplo, da se preseli duša v žival ali rastlino. Želel si je vode iz Gangesa, da se očisti, želel je poslati dar v pagode, da žrtvuje in moli brahmin zanj.

„Da bi mogel še enkrat v Herdvar!“ je vzdihnil dan pred smrtjo. Pravil mi je o tej, Indom tako sveti romarski poti, popisal mi je vrvenje okrog reke, svetišč. Tudi jaz sem vzdihnil. Nad Sočo in hribi se mi je prikazalo utočišče moje matere . . . Pravil sem Mihrbanu o svojem hrepenenju — izlil sem svojo dušo pred roparjem, na smrt obsojenim.

Molče je poslušal Mihrban. Globoko sočutje se je pokazalo v črnih očeh. Resno je izpregovoril:

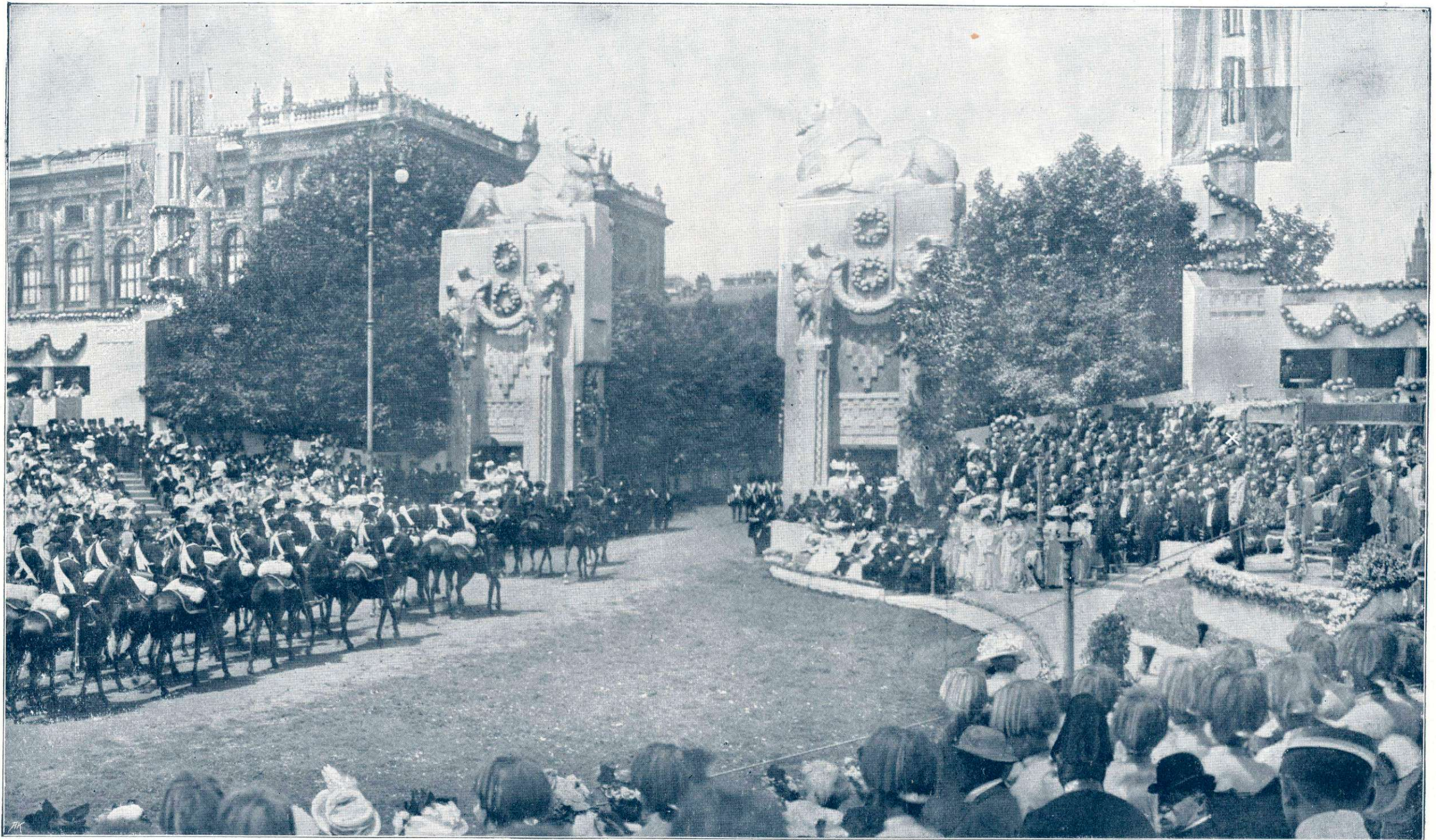
„Sveto je moje in tvoje čuvstvovanje. Jaz ne vidim več svetih krajev, ti pa, gospod . . . Čuj! Rešil si življenje tujcu. Zapustim ti, kar je brez vrednosti za mene. Vzemi ta prstan. Poišči podrtine Gure, prejšnje bengalske prestolnice, nekdanjega paradiža Humaimovega. Pri velikem ribniku najdeš fakirja. Mlad je Sidi, pa že slovi po svetosti. Zvest čuvaj je zaklada, ki nima vrednosti zanj. Zaklad pa je tolik, da si kupiš ž njim lahko svet. Fakirju pokaži prstan in on ti izroči zaklad.“

Mihrban je umrl. Moji hindu se mi zdijo sumljivi. Pravijo, da iščejo Mihrbanovi tovariši kraj, kjer je spravljal Mihrban svoj plen. Dobim zanesljivega moža — poiščem . . .

Luknov, 3. julija 1855.

Več nisem tisti, ki sem bil pred mesecem. Nova moč je segla v moje življenje. Koleda, hči solnca! Vtonila so vsa nerešena vprašanja moje duše v tvojih očeh. Vprašam zemljo, morje, nebo, kaj je ljubezen? Pesem mi vstaja v srcu, nova, krasna pesem. Opevala da bi tvojo lepoto, Koleda, mojo srečo. Vstaja pesem v srcu, a ne najde besed, v katere bi se izlila. Globokost in svetost moje ljubezni bi hotel povedati vsemu svetu, hotel bi kričati na glas, da se ohlade tako moje rane . . . A molčati mi je, ker je Koleda hči solnca, ker loči razdalje zemlje in solnca borega tujca zdravnika od hčere audhskega kralja.

Odpravljaj sem se v Gur, da poiščem zaklad, se vrnem v domovino, k materi. Pa oživela je prav-

IZ JUBILEJSKEGA SPREVODA: CESAR FRANC JOŽEF X GLEDA STOJE SPREVOD
(LAUDONOVİ VOJAKI IZ SEDEMLETNE VOJSKE)

ljica . . . Nikdar me ne vidiš, mati . . . Oviło me je tisoč vezi, očaral me je diven sen. Oživela je pravljica. Zavita v bele tančice, bisere na nežnem vratu, leskeče zapestnice, prstane na rokah in nogah, je stala pred menoj. Skoraj bela je njena polt, a njen obrazek tako mičen, štirinajstletno telo tako krasno! Bolna je. Slabost in vročina jo prešinjata. Audhski kralj, Wassid Ali Shah ljubi strastno svojo hčer. Spomin je lepe Sandže, hčerke rajpotanskega Maharaja, ki je umrla v cvetju mladosti. Wassid Ali Shah se boji, da bi mu ne vzela hčere bolezen, ki mu je vzela ženo. Zdravniki domačini ne vedo pomoči, molitve in darila ne pomagajo. Težko se je odločil moslem, da pokliče tujeverca, zdravnika, ki slovi v Luknovu.

Tako je prišlo, da sem te videl, Koleda . . . In začel sem borbo za tvoje nežno telesce. Beži me spanje, v mrzlični vznemirjenosti mislim samo, kako

naj te rešim. Zaupam v svoje znanje, v svojo srečo — toda gorje meni, tujemu beraču pri kraljevi mizi . . . Če ozdraviš ali umrješ — za mene si izgubljena. Že pošilja barodski Maharaja poslanca na luknovski dvor.

O mati, da bi ti mogel potožiti! Kam naj se obrnem, kje izprosim pomoči, pred katero oblast naj poklekнем, da molim za čarovito srečo ljubezni, tvoje ljubezni, Koleda. S teboj, ti vranolasa indijska kneginja, bi molil tvoje bogove, se klanjal vašemu trojstvu. S teboj bi hodil pod vitkimi palmami, pod visokimi tamariski, s teboj bi sanjal čudovite tropične večere, ko zlati solnce podrtine marmornih mest, ko šumi Ganges in poje verni Hindu pesem o Brahmi ustvaritelju. V deželi sem bajk. Kjer toži zapuščena od Gangesa nekđaj tako krasna Gur, pod podrtino Humaimove palače me čaka zaklad. In bogastvo daje moč, daje up. Zlato je ključ, ki odpre vsaka vrata. (Dalje.)

Utrinki.

Zložil G. Koritnik.

1.

Kaj, odkod in kam,
kdo mi to pove?
Morda sam ne znam,
kaj želi srce . . .

Čez morje buči
grobokop vihar —
sam si cilj deli,
samovoljni car.

Z razoranih polj
seme izbrsti,
neutešna bol
dušo razživi . . .

V boli je sladkost,
kdor jo oplodi,
kdor napaja cvet
z roso iz oči . . .

2.

Kaj so pesmi te?
Rože iz srca —
Kaj je to srce?
Tih odsvit sveta . . .

Prišle so v srce
kakor tih spomin —
kakor prišumi
morje iz globin.

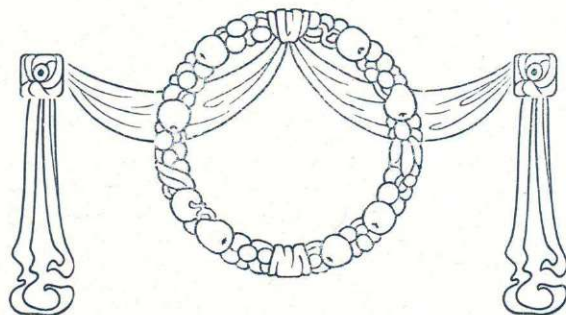
V njih se lesketa
smeh in jok sirot —
križemsvet peljá
njih skrivnostna pot.

3.

Prost je cilj in duh
kot na vetru list —
v gorah plameni
dan miloben, čist.

V duši peče bol,
srce krvavi,
rado bi nazaj
solnčnojasne dni . . .

Prost je cilj in duh,
gore nadleti,
a ne vrne jih,
solnčnojasnih dni . . .

Belokranjski reformatorji.

Spisal Leopold Podlogar.

(Dalje.)

To je zgodba znamenitega belokranjskega predikanta Tulščaka. Poleg njega je oznanoval v Metliki novo vero Gregor Vlahovič. Z veliko vnemo je delal za „vinograd Lutrov“. Klombner je pošiljal o njega delovanju na Nemško Trubarju najugodnejša poročila. Učen ni bil, ni znal ne latinskega, ne nemškega, pač pa je bil poučen v glagolski književnosti. Imel je izvrsten spomin in znal Trubarjeve slovenske knjige na pamet. V svoji gorečnosti je šel včasih celo predaleč, kar mu je koj v začetku njegovega misijonarenja povzročilo precej neprilik. Že l. 1560. 24. februarja je pisal Trubarju njegov „intimus“ Klombner, da je moral Vlahovič za „vero“ že veliko prestati; boji se, da ne postane v kratkem mučenik za „čisti Lutrov nauk“, po čemer hrepeni z vso dušo in z vsem srcem.¹⁾

Da mu na njegovo misijonsko pot niso stlali rožic in vencev, ni nič čudnega. L. 1560. so ga povabili v Novo mesto. Tu je strastno napadal škofa in prošta. Slednji mu ni dovolil nobene cerkve, da bi v njej meščanom pridigoval. Vsled tega je izlil na „napetega“ papežnika ves svoj žolč in je po njem udrihal, kar se je le dalo. Seveda mu je to prošt (Krištof Graff 1545—1562)²⁾ pošteno vrnil. Dal ga je zavoljo javnega sramotenja in rogoviljenja vtekniti v ječo, kjer ga je držal in pokoril ob vodi in plesnjivem kruhu celih sedem dni; kaznoval bi ga bil še za delj časa, a kranjski stanovi so se začeli zanj resno potegovati. Rešili ga pa ti niso, ker se mu je bilo prej posrečilo uiti iz neprijetne ječe. Iz Mesta je krenil po Dolenjski proti Štajerski; misijonaril je po Savinjski dolini in prišel do Vranskega. Tu ga je prijel ljubljanski škof Peter de Seebach (1558 do 1568). V najhujši zimi ga je držal cele tri tedne v mrzli ječi. „Er hot inn paiden übel khampelt“ je poročal Klombner Trubarju. Na zahtevo kranjskih stanov ga je moral škof izpustiti. Zatekel se je v Ljubljano k prijatelju Klombnerju. Huda ječa se je na njem dobro poznala; bil je ves razcapan, zanemarjen in sestradan. Komaj si je v Ljubljani nekoliko opomogel od prestane nadloge, že ga je gnala gorečnost zopet v Metliko, dasi mu je Klombner branil, češ, da se mu utegne kaj hujšega pripetiti. Prišel je

domov in še gorečneje deloval za novo vero v družbi s Tulščakom. Ko je leta l. 1561. zapustil Metliko in se preselil v Ljubljano, je ostal Vlahovič sam. Do konca leta 1562. ni dobival nobene plače, pa je tudi ni zahteval. Živil je sebe in svoje z delom svojih rok; pečal se je s poljedelstvom; imel je nekaj posestva pri Metliki in tudi blizu Novega mesta. Živel je tudi od milodarov in nekaj mu je neslo barvarstvo (Tuchschererei). Nekateri so mu pač očitali, da se kmetsko delo in obrt ne strinjata z njegovo službo, pa zavrnil jih je, da veliki apostol narodov, sv. Pavel, tudi ni delal drugače, ampak se je preživljal z delom svojih rok, kakor on.¹⁾

Njegova vnetost mu po toliko že prestanih neprilikah ni dala miru. Zapustil je Metliko in se podal preko Kolpe na Hrvaško, a odtod je nameraval udariti celo na Turško. Gorel je za Trubarjevo prepričanje, da je ni proti Turkom uspešnejše brambe, nego če Turki sprejmo Lutrovo vero.²⁾ Zato so ravno njega odločili, da naj gre na jug in deluje v ta namen. Prepričan je bil, da se bodo Turki koj poluteranili, če se jim ponudi biblija v njihovem jeziku. V tem prepričanju je prekoračil kranjsko-hrvaško mejo. Pridigal je pred hrvaškimi velikaši s toliko navdušenostjo, da ga je vse želelo videti in slišati. Govoril je pred zagrebškim banom Petrom pl. Eberau Kaisersberškim, poslušal ga je celo zagrebški škof v svojem dvorcu.³⁾ Ban ga je hotel obdržati v Slavoniji, pa tam ni maral ostati. Ker je bil hrvaški ban obenem metliški poglavar, je odpravil koncem l. 1562. v Metliki proštno sv. Rešnjega Telesa (Frohnleichnambruderschaft) in naklonil njene dohodke Vlahoviču. Seveda so se meščani, ki niso bili privrženci nove vere, takemu početju odločno uprli. Obrnili so se s pritožbo na plemsko sodišče, dobili so proštno nazaj, a plačevati so morali Vlahoviču vendar - le letnih 24 gld.⁴⁾ Pridigal je tudi v Senju, ker ga je hotel senjski glavar na vsak način imeti v tem mestu za pridigarja. Ponujal mu je dvojno plačo, prosto stanovanje in prosto hrano, a Vlahoviča je gnalo le nazaj v Metliko, od katere se ni mogel ločiti, četudi ni dobil od meščanov nobenega plačila. Vrnil se je

¹⁾ Kostrenčić, Urk. Beitr., 7, in Vrhovec, Zgodovina Novega mesta, 71.

²⁾ Vrhovec, Zgod. N. m., 220.

¹⁾ Dimitz, G. Kr., II., 257.

²⁾ Dimitz, istotam.

³⁾ Jahrbuch, XVI., 119 ad 1.

⁴⁾ Dimitz, G. Kr., II., 253., in Mittheil. d. h. V. f. Kr., 1867., 51.

domov in ostal do l. 1567. Med l. 1562. in 1567. se je zatekel k njemu kostelski župnik Joan Weixler; ta ga je priporočil deželni stanovom, ki so ga poslali v Krško, kjer je po Vlahovičevem navodilu navdušeno deloval za novo vero.¹⁾ Deželni knez je Vlahoviču prepovedal bivanje v mestu, in to priliko so porabili Novomeščani in ga povabili k sebi. Ponudili so mu 80 gld. plače in v pomoč Ivana Weixlerja, tedanjega krškega pastorja. Temu vabilu se je Vlahovič odzval; prišel je v Novo mesto in zbiral okrog sebe svoje ovčice. Prav rad bi jim bil delil evangelijske hrane v kaki mestni cerkvi, a novomeški prošt mu — kakor že povedano — ni odprl nobene. Potikati se je moral s svojim bogoslužjem od hiše do hiše in je medtem premišljeval, kako bi spravil svoje verne v kako cerkev; prišel je na drzno zvijačo. Nagovoril je meščane, da so vložili prošnjo na deželne stanove, naj jim pošljejo nekoliko tovorov prosa ali peska, z naročilom, da je notri smodnik, namenjen za vojaško granico. Hrani naj ga mestna občina, da bo pa bolj varno, naj ga zaneso v katero izmed novomeških cerkvâ; v to naj strogo prepovedo z lučjo hoditi; cerkveni ključi naj bodo v oskrbi občine. Občina potem lahko izroči ključe od cerkve njemu in bo brez ovire vršil tam protestantovsko bogoslužje.²⁾ Meščani so sledili njegovemu nasvetu, dosegli pa seveda niso nič. Stanoval je v hiši nekega Scheyerja; tam je zbiral svoje in jim govoril z balkona, če se jih je zbralo več. Izmed meščanov se jih je mnogo poluteranilo. Vlahoviča ni v njegovem delovanju nihče oviral. Trebanjski župnik Ivan Klement je bil takrat dolenski naddiakon, strasten pristaš nove vere; njegov brat je bil predikant v Ljubljani. L. 1568. pa je poslal deželni knez Novomeščanom opomin, naj odslove Vlahoviča. Ta je vztrajal na svojem mestu še eno leto, dalje mu ni kazalo. L. 1569. je zapustil Mesto in se podal h Krištofu Gallu v Brežice. V tem času je pastiroval v Metliki Miha Matičič. Njegovo življenje se ni prav strinjalo z njegovo pastirsko službo; živel je razuzdano v pohujšanje vsemu mestu. Metličani so bili ogorčeni nad svojim pastorjem in Vlahovič se je bal, da ne bi pri tem trpela nova vera. Svetoval je stanovom, naj Matičiča odslove in nastavijo drugega, da bo po mestu zopet mir. Meseca aprila l. 1574. je prišel po Vlahovičevem nasvetu iz Krupe Nikolaj Tuskanič, ki je deloval v mestu ne popolnoma eno celo leto. L. 1575. dne 11. marca je umrl, in metliški luterani so bili zopet brez pastorja. Obrnili so se na Vlahoviča in ga prosili, naj se vrne nazaj; ker so

mu zagotovili, da bode prosto opravljal svojo službo v cerkvi sv. Katarine (v predmestju; je že davno porušena) se je Vlahovič vrnil v Metliko. Veliko neprilik mu je povzročil Matičič, ki se je držal še vedno v mestu in je, kadarkoli je le mogel, poskušal izpodriniti Vlahoviča in priti zopet do službe. Precej sitnosti je imel s šolo, katero so porivali od hiše do hiše, navsezadnje se je spravil nadenj pa še komtur n. r. Lenart Formentin. Ko je videl, da ni sam več kos naraslemu delu, je prosil l. 1576. za pomočnika. Stanovi so mu prideli Štefana Kovačiča. Določili so mu plačo 80 gld., a ker se mu je zdela premajhna, je odlašal z nastopom nove službe toliko časa, da je Vlahovič preskrbel sam pomočnika v osebi Hrvata Petra Vojmaniča, ki je takoj nastopil službo. Dolgo nista službovala skupaj; ostareli Vlahovič se je bil nasitil že vsega, zato je hrepenel po počitku. Priporočil je za svojega naslednika Vojmaniča, sam pa je zapustil Metliko in se preselil (1580) v Radeče in tam užival prisojeno mu pokojnino 80 gld. L. 1581. dne 18. februarja je sklenil ta belokranjski apostol svoje burno življenje; pokopan je bil pri sv. Petru v Ljubljani.¹⁾ Izmed njegovih otrok se omenja sin Matija, ki je poučeval na Bohoričevi šoli, ki pa ni bil glede „nove vere“ niti senca svojega očeta,²⁾ tako vsaj pišejo o njem luteranski njegovi vrstniki.

V vrsti metliških predikantov nam je začrtati na kratko tudi življenje že omenjenega Matičiča. Ta je nastopil mesto Vlahoviča, ko je bil odšel l. 1567. v Novo mesto. Poleg pastorske službe je hotel začeti tudi še trgovino z vinom, katerega je nameraval uvažati iz Hrvaškega. Prosil je meseca januarja 1573 stanove in vlado za oproščenje od carine; prošnji njegovi se ni ugodilo, pač so mu stanovi primaknili k njegovi plači 6 ren. gld.³⁾ Živel je v zakonu z neko Marjeto, imel pa je tudi do l. 1583. prikrito razmerje z drugo žensko, ki je prišlo v javnost, ko se je pokazal začetkom februarja sad tega razmerja, namreč „ein junges Menschlein.“⁴⁾ Ljudstvo je bilo tako razburjeno, da ni vedelo, kaj naj bi počelo v tej sramoti, v katero jih je zakopal njih znanitelj čiste resnice. Iz Ljubljane je prišel predikant Kumperger, on je vso stvar natančno preiskal in na podlagi te preiskave je bil Matičič 11. marca odstavljen od svoje službe. Na njegovo mesto je prišel iz Krupe Nikolaj Tuskanič sredi meseca marca. Odstavljeni pridigar je pošiljal na stanove prošnjo za prošnjo, v katerih je zatrjeval, da je nedolžen, obrnil se je na Galla v Brežice, naj on posreduje, a ves trud je bil zastonj.

¹⁾ Valvazor, XI., 241. Letopis M. Sl., 1879—98.

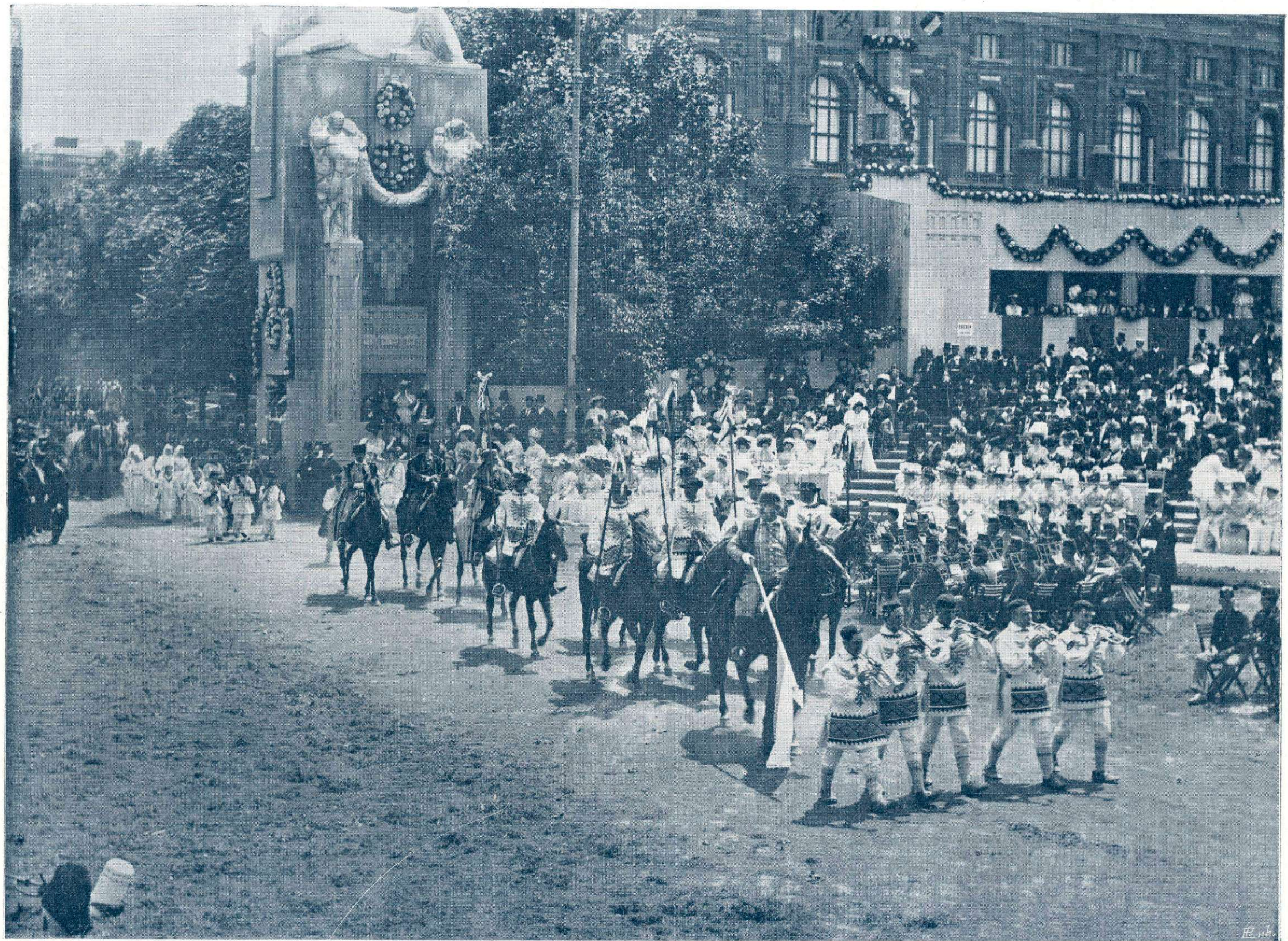
²⁾ Valvazor, VII., 437, Dimitz, G. Kr., III., 20, in Radics, Herbart VIII., 174.

¹⁾ Mittheil. d. h. V. f. Kr., 1864, 8.

²⁾ Jahrbuch, XXII., 58—60.

³⁾ Radics, Herbart VIII., 229.

⁴⁾ Herbart VIII., istotam.

IZ JUBILEJSKEGA SPREVODA: KRANJSKA SKUPINA: FANFARISTI, BANDERIJ, ZELENJURIJ, BELOKRANJSKA SVATBA

Tuskanič je umrl spomladi l. 1575. Odstavljeni Maticič je seveda še vedno imel dokaj pristašev, zato Metlike ni zapustil, ampak nadalje deloval med svojimi pristaši, v trdni nadi, da se bodo dali stanovni vendarle enkrat omečiti. Prosili so zanj nekateri meščani, med njimi Stepan Kumič, oskrbnik metliškega graščinstva, toda ves trud je bil zaman. Dne 11. marca so prosili stanovni Vlahoviča, naj se vrne v Metliko kot glavni pridigar. Maticič je živel še do l. 1590. Kje je končal svoje burno življenje, ni znano.¹⁾

Omenjeni Tuskanič je župnikoval pred l. 1562. v Semiču. Ko je tega leta umrl črnomaljski župnik Ivan Likek (bržkone Lilek), je poprosil on za črnomaljsko župnijo in jo tudi dobil. Izpraznjeno semiško župnijo je prevzel Ivan Schweiger.²⁾ Ta se je že v Kočevju nagibal k novi veri in l. 1565. očitno odpadel od katolicizma. Tuskanič je zapustil Črnomelj in se podal nazaj v Semič. Nasledoval mu je v Črnomlju Matija Schlögel. V Semiču se je poluteranil okrog l. 1570. Še ko je bival v Semiču, l. 1560., preden je odšel v Črnomelj, je bil prijazen novi veri in je zahajal med belokranjske njene pristaše; ti so ga izvolili v komisijo, ki je imela ocenjevati Trubarjeve prestave.³⁾ L. 1565. se je vrnil v Semič in l. 1570. očitno odpadel od vere. Gostoljubno ga je sprejel v svoj grad krupski graščak. Že l. 1571. so ga vabili v Novo mesto in kakor Vlahoviču, tako tudi njemu obljubovali Weixlerja v pomoč. Ostal je na Krupi in šel odtam v Metliko, kjer je kmalu umrl.

Po njegovi smrti se je vrnil Vlahovič v Metliko; prosil je za pomočnika, in decembra meseca l. 1576. dobi zagotovilo, da mu pride kmalu pomoč. Določen je bil za Metliko Stepan Kovačić. Obljubili se mu 80 gld. letne plače, s katero pa ni bil zadovoljen; hotel je več, zato ni prišel. Meseca majnika l. 1577. pride slednjič Peter Vojmanič, ki je po odhodu Tuskaniča pridigoval na Krupi. Ko je Vlahovič zapustil Metliko, je stopil on na njegovo mesto. Koj se je začelo preganjanje; deželni knez je bil obveščen, da se shajajo protestanti v komturski cerkvi sv. Katarine; poslal je do meščanov strogo odredbo, da ne sme opravljati predikant svoje službe ne v mestu ne na meščanskem svetu. K sreči za metliške luterane je imel Žiga Semenič v bližini Metlike precej posestva. Na njegovem svetu so se shajali k božji službi. Dokler je bilo vreme ugodno, je še šlo, pa

prišla je zima in deževno vreme, ki je onemogočilo take shode. Metličani so se začeli pogajati s Semeničem za vrt na njegovem posestvu, da tam zgrade stanovanje za pastora in tudi shodnico. Žiga je v ta namen odstopil potrebni prostor zastonj, meščani so dali les in nekaj denarja. Gradba se je začela, pa prišlo je od kneza povelje, da naj predikanta izženo iz Belekrajine. Začetkom leta 1582. se je le-ta odtegnil knezovim preganjačem preko Kolpe na Hrvaško h grofu Zrinjskemu, toda že v začetku imenovanega leta se je vrnil v novo stanovanje. Imel je v pomoč Tušeka¹⁾, za njim l. 1584. Antona Neapolitana²⁾, ki je bival l. 1582. v Črnomlju in za Neapolitanom Vita Subtiliča³⁾ l. 1587. Za njegovega časa je deloval v njegovem stanovanju učitelj Boštjan Schwarz. Deloval je tu do l. 1592. in doživel usodne božične praznike, kakor je bilo že omenjeno v drugem delu tega spisa. Kdaj je zapustil Metliko, se ne ve. L. 1598. ga v Metliki ni bilo več, to leto nahajamo tu nekega Petra Lukiča.⁴⁾ Še to leto dojde Metličanom strogo povelje, naj opuste obiskovanje luteranskega bogočastja zunaj mesta; mesto ima nalog, paziti na meščane in v slučaju, da se ne bo pobrigalo za ta knežji ukaz, bo moralo plačati kazni 300 zlatov. Meščani so se malo zmenili za vojvodski ukaz in pohajali še dalje k Lukičevim pridigam. Kar pride isto povelje na metliškega komturja Marquard Ecka. Ta je koj prepodil Lukiča ne le iz mesta, marveč tudi iz dežele. Vendar ni bil on zadnji predikant, ki je deloval v Metliki. Za Lukičem se prikaže naenkrat zopet Vojmanič (Pochmantius). Še l. 1606. je deloval v mestni okolici. Tega leta pa je moral iz dežele; za „verno službo“ so mu naklonili deželni stanovni 80 gld. odhodnine.⁵⁾

Pregnani metliški pastori so našli največ zaslonbe onstran Kolpe na Hrvaškem pri grofih Zrinjskih. Od tu so se spuščali še po letu 1609. sempatje na Belokranjsko in čez Gorjance na Dolenjsko. V obližju Metlike se je potikal izgnani predikant Miha Vrbec, ki je še l. 1609. bival nekaj časa pri mladem Pelzhoferju na Saporšah pri Mirni (Schneckenbüchel bei Neudeg). Ta je bil menda zadnji, ki je osrečeval Metličane z Lutrovimi nauki.⁶⁾ (Konec.)

1) Jahrbuch, XXI., 183.

2) Izvestja, VIII., 42.

3) Dimitz, G. Kr., II., 234.

1) Jahrbuch, XXII., 56.

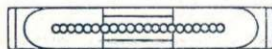
2) Jahrbuch, XXI., 185.

3) Jahrbuch, XXI., 199.

4) Jahrbuch, XXI., 182.

5) Jahrbuch, XXII., 62. Mittheil. d. h. V. f. Kr., 1863., 84.

6) Dimitz, G. Kr., III., 354, Vrhovec, Zgod. N. m., 75, in Mittheil. d. h. V. f. Kr., 1867, 116.

Biline.

Spisal L. Lenard.

(Dalje.)

Ilija Muromec.

Glavni ruski junak, tipični junak staroruski in predstavitelj ruskega naroda je Ilija Muromec. Največ bilin opeva Muromca, pri vseh važnejših dogodkih igra on svojo vlogo, slednjič se je ta mogočni svetoruski junak celo tako priljubil ruskemu narodu, da ga je postavil na oltar. Severnoruski romarji so prinesli njegovo slavo v Kijev, tu so ga obdali s svetniško častjo in iz Kijeva se je njegovo češčenje kot svetnika razširilo nazaj na ruski sever.

Iz življenja Ilije Muromca opeva bilina sledeče dogodke:

1. Njegova mladost, ozdravljenje in prvo kmečko delo.

2. Popotovanje v Kijev, med potjo osvobodi Črnigov, premaga Solovjeja in njegove hčere ter nastopi prvič na dvoru kneza Vladimira.

3. Njegovo srečanje s Svetogorom.

4. Boji Ilije Muromca z zunanji sovražniki: Židovinom, Idoliščem, Kalin-carjem, Tatarji in razbojniki.

5. Ilija Muromec na ladji Sokolu.

6. Njegov boj z lastnim sinom in rusko junakinjo.

7. Njegov prepir s knezom Vladimirjem.

8. Trije pojezdi Ilije Muromca.

9. Njegova smrt.

Poleg bilin imamo še mnogo povesti v prozi o Iliju Muromcu, ki so razširjene po vsej Rusiji in Sibiriji in so od Rusov prešle tudi k sosednjim narodom: Finom, Latišom, Čuvašom, Jakutom in opisujejo zlasti njegove boje z razbojniki-zmaji. Povesti ne vedo nič o zvezi Ilije s Kijevom in namesto kneza Vladimira imenujejo samo nekega kralja brez imena. Novega ni v povestih drugega, kakor osvobojenje neke kraljčine iz oblasti zmaja.

O Iliju Muromcu so pisali učenjaki jako mnogo, a še doslej niso mogli razjasniti njegove postave. Nekateri trdijo, da je on posebljenje ruskega naroda, drugi, da je bil to v začetku kakšna bajeslovna prikazen ali pa kakšno pogansko božanstvo, morda sorodno s staroruskim bogom Perunom, ki ga je potem narod prestavil na krščanska tla, tretji trdijo, da so povesti o Iliju Muromcu izposojene od sosednjih narodov, deloma od vzhoda, deloma pa od Grkov in Nemcev, spet drugi iščejo v njem zgodovinske ruske osebe, najbolj prav pa imajo gotovo oni, ki trdijo, da so sodelovali najrazličnejši vplivi, da so ustvarili tip tega junaka. Nemogoče je najti v njem kakšne določene zgodovinske osebe, z druge strani je pa zopet brezdvombeno, da je pozneje narod prenesel na njegovo postavu mnogo zgodovinskih črt, tako da ima na sebi sedaj gotovo več zgodovinskega kakor marsikatera zgodovinska oseba. Tudi mitoloških črt mu ni mogoče popolnoma odreči, dasiravno jih bo morda manj kot so jih nekateri hoteli najti. Marsikatera poteza v značaju ruskih junakov, ki se je prvotno smatrala za posebljenje kakšne ruske lastnosti ali za mitološko reminiscenco, se je pri natančnejši preiskavi izkazala kot izposojena in samo predelana in prikrojena v ustih ruskega naroda.

Celo ime tega največjega ruskega junaka ni dognano. Bilina ga imenuje vedno „Ilija Muromec“ iz sela Karačarova pri mestu Muromu. Toda najstarejša pismena beležka o njem, ki prihaja še iz l. 1574., ga imenuje „Ilia Mureolanin“. Morda se je pozneje v ustih naroda prikrojilo ime junaka po znanem mestu Muromu.

Značaj Ilije je v vseh bilinah enak: Njegova telesna sila je strašna in nepremagljiva, značaj je miren in dobrodušen, ne ljubi prelivanja krvi, svoje junaške časti ne omadežuje nikdar, v besedah je vedno premišljen, v občevanju preprost in neprisiljen. Samo enkrat se razsrdi in razburi radi velike nehvaležnosti kneza Vladimira in grozi razrušiti Kijev. Pozneje, ko je dobil svetniško čast, je postal tudi njegov značaj vedno bolj pobožen in v njegove biline je prišlo mnogo potez iz ruskih svetniških legend.

1. Ozdravljenje Ilije Muromca.

Največji junak ruske narodne pesmi, ki je postal pozneje takorekoč tip celega ruskega naroda, ni mogel imeti mladosti podobne navadnim ljudem ali pa tudi drugim kijevskim junakom. On je junak po božjem poklicu in ne po rojstvu in lastni volji. Bilina opisuje njegov poklic za junaštvo takole:

Pod mestom Murom je živel v veliki vasi Karačarovo, kmet Ivan Timofejevič z ženo Efrozino Jakovljevo. Njuno najljubše dete Ilija Muromec je bil hrom od mladosti in je do tridesetega leta nepremično sedel na peči, tako da si je jamo izdolbel pod seboj in molil k Bogu!

IZ JUBILEJSKEGA SPREVODA: KRANJSKA SKUPINA: LJUBLJANSKA OKOLICA

IZ JUBILEJSKEGA SPREVODA: SLOVENSKI ZILJANI

Ko je zvedel, da se je prikazal v črnigovski okolici razbojnik Solovjej, je pričel o njem izpraševati stariše, a ti so mu odgovorili, da to njega nič ne briga, saj tako ne more s peči, da bi šel nad razbojnika. Toda razbojnik mu le ni šel iz glave, celo v sanjah je nanj mislil, podnevi je bil pa celo tako raztresen, da ni mogel več moliti.

Medtem so prišli vroči poletni dnevi in približal se je čas košnje. Oče in mati sta šla nekega dne z vso družino na delo, samo Ilija je ostal doma na peči. Kar prideta mimo hiše dva popotna berača ter ga prosita, naj jima prinese vode. Ilija odgovori, da mu to pač ni mogoče, ker je hrom na rokah in na nogah. Berača odvrneta, naj vseeno poskusi. Ilija uboga, gane levo nogo in noga se premakne, gane desno nogo in noga se premakne, nato skoči novi junak na nogi, odpre široka vrata, spusti berača v hram, sam pa vzame posodo, ki je držala poldrugo vedro — manjših staroruski junaki sploh ne poznajo — teče v globoko klet, natoči močnega piva ter ga prinese beračema. Gosta odpijeta, potem pa ponudita še Iliji, ki se ne da prositi, ampak izpije vse v enem dušku.

Iliji razgorelo se je srcece,
razpotilo njegovo se belo telo.
A berača popotna ga vprašata:
„Kaj občutiš zdaj v sebi, Ilija naš?“
Bije s čelom Ilija beračem v pozdrav:
„Čutim zdravje zdaj v sebi veliko zares.“

Nato rečeta berača, naj prinese še enkrat piva. Ilija vzame še večjo posodo kot poprej, teče v še bolj globoko klet in natoči še bolj močnega piva kot prvokrat. Pili so spet kot prvokrat, Ilija je vse, kar je ostalo beračema, izpraznil v enem dušku in nato je občutil v sebi še tako moč, da je trdil: „Če bi bil steber od zemlje do neba in če bi bil kakšen obroč v tem stebru, prijel bi za ta obroč in zasuknil zemljo.“

To se je zdelo celo beračema nekoliko preveč, torej sta sklenila odvzeti spet nekaj te sile, kajti drugače bi zemlja Ilije celo ne mogla več držati. Velita mu torej, naj gre še enkrat po pivo, kar Ilija tudi rad stori, samo da vzame še večjo posodo. Tudi zdaj mora on izpiti ostanke po beračih, toda posledice so drugačne. Ko ga namreč berača vprašata, koliko sile čuti sedaj v sebi, odvrne, da za polovico manj, kot poprej. To bo ravno prav za ruskega junaka, mislita si berača, ter mu rečeta:

„Ti Ilija postal boš mogočen junak,
tebi v boju ni smrt napisana;
za krščansko ti vero junaško stoj
in bojuj se in bij se z neverno močjo,
z junaki mogočnimi, silnimi
in s predrzno vsako junakinjo,
samo ne pojdi se tepsti, boriti ne
z mogočnim junakom, Svetogor na ime:

njegovo moč celo zemlja še komaj drži;
ne bojuj se še z rodом Mikulinim:
kajti ljubi ga zemlja mamica;
ne pojdi še nad Volgo Vseslaviča:
če te s silo ne zmore, pa z zvitostjo.
A zdaj poišči si konja junaškega,
konja dobrega, tebi primerneга:
pojdi vun na razdolje, čisto polje,
ko začuješ rezgetati tam žrebčeka,
vprašaj kmeta, kaj hoče za žrebčeka.
Če zahteva zanj petsto rubljev celo,
ti mu plačaj kar petsto rubljev zanj.
Nato k jaslim ga daj za tri mesece,
z belo jaro pšenico pa krmi ga,
a poji ga z bistro studenčnico.
Ko pretečejo pa trije meseci,
po vrtu ga vodi tri noči,
in v rosi ga koplji jutra tri.“

Potem naj ga osedla in jaha na njem v čisto polje. Dobri konj ga bo nesel na sveto Rus in k silnim svetoruskim junakom, kjer bo Ilija proslavil svoje ime po vsej sveti Rusi.

Tu zgineta berača, Ilija pa gre na polje k starišem, ki so čistili polje in trebili iz njega hrastove šture. Ko je Ilija prišel na polje, so ravno vsi počivali in spali. Ilija vzame medtem sekuro v roke, ter prične trebiti šture ter jih metati v vodo, tako da je vse polje očistil. V treh urah je storil Ilija več, kot vsi drugi v treh dneh.

Ko so se zbudili, so se jako začudili, videč, da je vse delo že dovršeno. Ilija jim pove, kako je ozdravel. Nato pa vrže sekuro proč in gre iskat konja, ga izuri, kot sta mu velela berača, osedla in odjaše na sveto Rus.

Treba se je bilo še preskrbeti z orožjem. Toda vsak meč se mu je zdrobil v rokah. Vzel je torej tri kose jekla, vsakega po tri funte, naredil iz njega tri pušice ter jih zakalil v osrčje zemlje, vzal še lok in dolgomerno kopje, seveda tudi ni pozabil težke palice, ter zasedel konja. Pred odhodom prosi še stariše blagoslova:

Tako ne priklanja se k zemlji sivi hrast,
po zemlji ne razstiljajo se listečki —
tako priklanja se sin pred batjuško
in ga prosi še blagoslova na pot,
blagoslova na veke trajajočega:
„Oj mili moj rodni batjuška!
Daj svoj blagoslov na junaško pot
kajti grem v slavni stolni Kijev grad
Vladimirju služiti knezu našemu,
bojevat za vero resnično se,
za vero krščansko in sveto Rus.“

Oče mu odgovori:

„Oj ti solncece moje, rodno detece!
Na dobra jaz dela te blagoslovim,
na hudobna pa dela blagoslova ni.
Ko pojdeš po poti, po cestici,
ne misli hudo o Tatarinu,
ne ubij v čistem polju kristjana nikar.“

Potem se je priklonil očetu do tal in šel za reko Oko k Mikoli Zaručevskemu, bil pri službi božji, podaril svečo za 25 rubljev in storil veliko obljubo, da hoče iti naravnost v Kijev in ne bo med potjo nategnil loka, ne naložil strele, ne okrvavel kopja ali palice.

Za spomin je še vzel seboj pest domače zemlje in vrgel skorjo rženega kruha v reko Oko ter ji zaklical:

„Zdaj z Bogom, mamica, reka Oká,
ki pojila, krmila si Ilija Muromca!“

Ljudje so še videli, kako je Ilija zasedel konja, a v tem trenutku jim je že zginil izpred oči.

2. Ilija Muromec in Solovjej razbojnik. Prvi junaški čin Muromca je bil njegov boj z razbojnikom Solovjejem.

Iz svoje rodne vasi Karačarovo je jahal veliki svetoruski junak čez Murom in Črnigov v Kijev. Ko je konj naredil prvi skok, je zadel ob zemljo „na pol poti od Muroma“ in na mestu, kjer se je konjsko kopito dotaknilo zemlje, je privrel iz tal hladen vrelec. Iljuša poseka hrast in postavi stolp, a na stolp vreže:

Junak svetoruski tu jahal je kmečki sin,
Ilija Muromec, z očeta Ivanovič.

In še zdaj, pravi bilina, teče ta vrelec in stoji ta steber a ponoči prihaja k njemu zver medved pit in nabrat si junaške sile.

Drugi skok konja je prenesel Ilijo čez mesto Murom, a s tretjim skokom je stal že pred Črnigovom. Pod Črnigovom je stalo vse črno vojniki, trije careviči so namreč oblegali mesto s strašno silo, vsak je imel pod sabo štirideset tisoč mož. Ilija ne ve, kaj storiti. Rad bi pomagal mestu, a boji se prelomiti prisege, da na poti ne bo nategnil loka in okrvavel palice in kopja. Izruje torej iz zemlje debel hrast s kamenjem in korenjem in prične ž njim mlatiti sovražnike ter jih teptati s svojim konjem. Kjer udari, naredi se ulica, kamor mahne, naredi se trg. Tako se prebija do treh carevičev, ter jih nagovori: Kaj naj z vami storim, moji careviči? — Ali naj vas vzamem v plen, ali naj vam snamem bujne glave? V plen vas ne morem vzeti, ker vas nimam kam dati, nahajam se namreč na poti. Če vam pa vzamem bujne glave, uničim carsko seme.

„Razhodite po svojih se ordah toréj,
po ordah svojéh in po mestih svojéh
naredite, raznesite to slavo povesod,
naša sveta da Rus zapuščena ni,
da na matuški sveti so Rusi še
mogočni in silni junaki doma.“

Nato gre Ilija v mesto Črnigov in jaše naravnost pred cerkev božjo.

(Dalje.)

Želja.

Zložil Anton Medved.

O da se moja smrt
in moj pogreb in moj pokop
takrat ne prigode,
ko na polje in vrt,
doline in goré
ob cvetu cvet pripenja
pomlad — celo na grob!

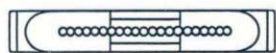
Ni svet tako mi ljub,
bogat strupenega medu.
Po njem ne bo mi žal.
Dovolj je čelu gub
in srcu ran zadal,
nikdar ni zadoščenja,
nikdar ni dal miru.

A ti, prirode hram,
mogočnolep, skrivnostnoblaga,
miru si v dušo lil,
ko sem potrta in sam
k nebesom roke vil,
ko sem s solzami stopil
čez tvoj zeleni prag.

Besede nisi del
in leka dal nikoli mi
a neki dih sladak
vso dušo je prevzel
odpodil s čela mrak
in kot nebeški balzam
pohladil boli mi.

Spet bil sem tvoj otrok,
priroda, mati moja ti.
Kaj želel bi si več!
En sam pogled globok,
objem en sam ljubeč
pomiri plaho dete
brez glasnih besedi.

Le pridi, bela smrt,
in moj pogreb in moj pokop,
samo — pomladi ne!
Naj sneg mrtvaški prt
na rakev mi natke,
vihar naj suho listje
nastelje mi na grob!

„Kraynska Kroneka.“

Slovstveno-zgodovinska beležka. — Podaja dr. Jos. Mantuani.

(Konec.)

Običaj, postavljati mlaje ob svečanostih izvaja takole. Rimljani so:

Kaprotina, od dovjega figovega drevesa taku imenuvan, k' zhaſti te Kaprotinske Junone na 6. dan malega srpana goripoftaveli, kader so dekile merski ene kmetushke ſnamena, kranzelne, inu take rezhy na veje enega drevesa naveſuvale, katire so mogli hlapzi ſa ta kratke zhas, katirega so deklam delali, dolijemati. Se komu ta pergodba premalu ſdy, de be urędna bla na temu meſtu ſtati, tok kaſhe ſaj ta, kje, inu kedaj je v' naſheh Celtskeh duſhelah tu goriplaſenje po viſokeh majah ob zhasu Zirqvenega ſhegnanja ſvoj perve lazhętk uſęlu, ter koku, inu odkod se je lesem k' nam ſaneslu.

Nedostatek tega primerjanja je ſamo v tem, da zamolęi piſatelj vse poſredujoęe člene cele razvojne vrſte. Tako ſe nam vidi, da hoęe edino ſamo od kaprotinskega ſlavlja izvajati navado, postavljati mlaje in vprizorjevati veſelice ob njih. Ta navada je brez dvoma ſtaroorientalska. Od vzhoda ſe je razſirila tudi v zapadne deęele v raznih oblikah. Vendar je Pohlinova zaſluga, da je izrekel ſvoje preprięanje v tedanjem klasiſtičnem čaſu, ko ſe uęenjaki niſo ſe drznili ſpajati rimskih in „barbarskih“ obięajev — in to iz ſamega veſeſpoſtovanja do ſtaroklaſięne kul- ture. A naſ p. Marka je čutil navzlic temu, da je bil nemſko vzgojen, vendarle ſe priſtno kranjsko ljudsko kri v ſebi. Ali nimamo lepega dokaza za to trditev v ſituaciji, katero nam je ſ kratkimi potezami narisal, pripovedujoč, da ſo l. 665. pred Kristom „Kraynci“ jarem „Wenedzhanov“ otreſli in ſi nięino med rekama „Tilavempto“ in „Formione“ prilastili, katero ſklepa z beſedami: „Tedaj ſo Kraynci en dobr zhas per myru, inu pokoju ſhiveli, ſak na ſvojemu domu pod ſenzo ſvoje koſhate lipe“! Tu vidimo, da ſe je moę čutil v demokratičnem domačem oſredju.

Na ſtrogo zgodovinskem polju ſe navadno opira na ſvoje viſe, včasih pa jih tudi kritikuje, oſobito tedaj, če je ſtvar veljala v njegovem čaſu ſe za preporno. Tako pravi, da ſe

Illyrski Menihi wahaja, de ſhe enu piſmu od krayla Alexandra v' rokah imajo, v' katiremu obſtoy, de ſo njemu Illyrijarji dobre ſluſhbe ſkaſali. Kar pak jeſt is Balbinam 2. Buę. 23. P. 8. ſ. ſa pravu, inu gotovu naderſhim, ampak de je ſzhasama kedej podtaknenu blu.

Nekoliko pozneje poroča o rimski kolonizaciji. Leta 179. pred Kristom:

So Rimlarji eno preſelitev, tu je enekatire tavſhent Rimskeh rojakov, katire ſo ti trije Vojdi: P. Scipio Naſica, C. Flaminius inu L. Manlius Acidinus pelali, perpelali v' Karnijo, de be ſe ondokej poſadeli, ter ſtrijane, Japidijarje, inu Karnijarje v' ſtrahu derſhali...

ſ tem poročilom ſtopa v ſvoji kroniki na ſtvarno zgodovinska tla. — O ponesrečenem poizkusu nove keltske kolonizacije poroča iſtotam. Leta 178. pred Kristom, pravi, da

je blu ſpet 3000 Gallijarjov zhes Kras lesem priſhlu bilu, ter ſo na leti ſtrani duſhele od Rimlarjov ſa ſe tolkaſn ſemle, inu grunтов ſadobiti ſheleli, kolkajſn be njih mogli ſa ſvojo potrebo pod brambo teh Rimlarjov obdeluvati, ter ſo ſhe tudi obętali, de njim ote ſak po ſvoji perſvojeni ſemli ſvoj lejtno davk odrajtovati. Al ony ſo mogli ſ' potepenem piſmam prezh ſe po- brati ter ſo ſe po Karniji, inu Japidiji podtikati mogli...

Rimci ſo ſi podvrgli Japide in Kelte v Karniji, in poročilo o teh dveh dejſtvih podpira p. Marka z dvema napisoma, katera je poſnel po „Fasti triumphales“. V prvem ſe imenuje C. Sempronius kot triumfator nad Japidi, v drugem M. Aemilius Scaurus kot triumfator nad Galli v Karniji (de Galleis Karneis). — Vojske proti Mithridatu ſo ſe tudi Panonci udeleęili in ſo prineſli, povrnivſi ſe nazaj, bob ſejoj. Zanimiv je naſtopni ſtavek zaradi ſmeſno nakopičenih germanizmov: „Sylla je pruti Rimu potegnil, meſtu notriusel, Sulpizija okolipernesl...“

Temu pa ſledi kmalo ſpet beleęka, ki priča, kako dobro ſe je Pohlin poučil o zgodovini; ni poznal ſamo kranjskih razmer, temveč tudi razvitek drugih deęela. Kot v kaleidoskopu ſe menjavajo ſvetle in medle barve brzo, druga za drugo. Pripoveduje nam o zidanju Karnunta na Nięjem Avſtrijskem in pravi:

katiru meſtu ſe ſna dan danashne v' ti vaſi S. Petronil, per temu v' dolenski ſtriji leſhezhemu meſtu Hambürg (ſic! nameſto: Haimburg) yskati, kjer ſe je v' nekdaneh zhaseh doſti ſtareh ſpominskih dnarjov dovel neſhlu, inu ſe ſhe per naſheh zhaseh ſnajo takt ſtari ſpomini iſſlediti.

Vſakdo ve dandanes, da ſe je to domnevanje ureſničilo; ſedaj vſakdo lahko vidi izkopan amfi- teater in neſteto vrſto drugih kulturnih ſpomnikov, od umetno izdelanih kipov do napol ſeęganih hlebcev, ki ſo jih puſtili Rimci v peęeh, ko ſo bili napadeni od ſovraęnika.

na svatovrhno, inu v ena-
 keh perlopnostah, so se is-
 eno sabro, is eno fakho, ko-
 ker per sedanek zhasel is
 eno puskhero sa pasito, ter
 is eno dolgo roho, ali sulro
 v rokah prevedeli. Dva palatem
 platna, ali mehku ustrojene-
 ga jorha so usakiga posebi, per
 skupio shyli, ter hlarhe da
 pella (qosrudji pak, katiri
 so po shedi, tel Rimlajov) she
 kratke skromere oburali, flober-
 di hlarhe is sekna da ko
 ten) dolge, katine so, ked
 ze is enem drakam zhes
 prevesovali, si delati spuni.
 Kol kajn koskate, she hlarhe
 je kedn nosil, kol kajn falejske
 je bil derfhan. Lase so si no-
 shi ali drrog, inu okrog, eni
 she judi zel oberry bybli, ali
 po koniu na glavi drroglu
 shigli. En zeh je bil, zhl je
 njih en zhop po zhele dozi
 visel. Glavo je ena kosmata
 kapa, ali en is shrike kor, po-
 ali judi slame kunsht nu
 spleden klobuk pokrival.
 Njeh obuda je bla en po-
 usena, is lukerzame ob-
 ju, zhes njeh is lepem skna
 zhasi is shidanem zozgam, ke
 obrylo hogo pueneshklan.
 Eni so judi lase ne zotle nosi-
 li, zhes ramo so eno torbero,
 ali en tonz, usak sa svojo po-
 treba na enemu jermenu.
 v rokah eno palthero, ali
 shibo derfhati navejoni bli.

lulili, je use, kar se je v Metulju
 te ganiti mogli, od useh krajov, inu
 platy is orofhjam skuplejtelu, inu
 per tustki priski se je tudi ro-
 tovsh fakadil, inu unel, fhene so
 svoje stroke narpoprej, inu po-
 okolipernashale; fakaj njem ni
 bli drugega
 inu popolnema potkonzhanje
 njeh mosh, inu fantov. Zelu
 mejstu je v enemu plemenu
 stalu; fakaj use hi-
 she so is lesa ble, inu ena je
 to drugo fashigala. Mofhaki
 so koker kratke skromere oburali,
 floberahi levi zhes Rimlajev
 planili, le tolkajn berfhejshi
 s' tega len) dolge, katine so, ked
 svejta pristi, kokerajn mejn
 so marali, koker susthni na
 temu svejtu ze is enem drakam
 zhes ledja, prevesovali, si delati
 spuni. Kol kajn koskate, she
 hlarhe, je kedn nosil, kol kajn
 falejske je bil derfhan. Lase
 so si no-shi ali drrog, inu
 okrog, eni she judi zel oberry
 bybli, ali po koniu na glavi
 drroglu shigli. En zeh je bil,
 zhl je njih en zhop po zhele
 dozi visel. Glavo je ena kosmata
 kapa, ali en is shrike kor, po-
 dali; ter so cadi, kjer se
 bliju Gornega Gradu na enemu
 hribu ali judi slame kunsht nu
 spleden klobuk pokrival. Njeh
 obuda je bla en po-platverh
 se imenuje, obftali. Al use tu
 je le enu dadervanje, kje je res
 tu mejstu stalu, tu sam Buk
 vs. Al kedn se otsh zhes tu
 goniderfhati, zhes njeh is lepem
 skna zhasi is shidanem zozgam,
 ke so po useh krajeh tega svejta
 ti nekdan folkis, de stare
 mejsta enaki obrylo hogo
 pueneshklan. Eni so judi lase
 ne zotle nosili, zhes ramo so
 eno torbero, farhetk pak,
 goniderfhanje, qviranje,
 roginenje merohi enu
 enemu prepiru med arhenemi
 mofhmy, katiri starine z
 preberkufejo, potrebo na enemu
 jermenu. v rokah eno palthero,
 ali shibo derfhati navejoni bli.

U. t. 5. 4018.

34. pred X. R.

Stara nosha fhensteh
 glav pak je bla toku usha-
 fana: kikle inu janki, sa
 ofert tudi is enem shidanem
 tanek Metulshatek je blu
 dem drugem nobejnem
 Kraynram modernam inu
 preperam is platna: toku
 judi en na-serre upadli,
 Avgustu se dalej v btran
 postavlati. Kame je Av-
 gust pristil, ali svoje
 oblastnike postal, so ljudi
 napruti shli; na ramah, inu
 na koniu ro-karvov (per
 fakonskeh fa-palnek te is
 zhermo, per de-klebah, pak
 is enderho, plavo ali jeleno
 prejo) pisan, na toku
 dolgu Avgustovo brambo
 nuzali, toklej je njem
 blisu, inu pergak is e. ali
 D. wurekome natatiner
 oshpek (gospo-ske so koravde,
 ali flake dnar, herb zokafal
 bil, tok so bli Posejani
 ti prvi (mordej rodovitne-ze
 okoli uratu nosile, koker
 tiki sedanek Bosnjakov?)
 katiri so si perfadevati
 farketl Rimsthe en siebem,
 de gmain pak te) en okkovan
 usenah pass imelyjarm is
 svojek fativnekor doli use
 rki. Al Avgust je Elbija
 zhes njeh postal, katireh
 ene jetoalej zhes meje
 fadrevit, druge ukrohit,
 nu en naffi, inu kluck od
 njeh inu susthne naredil,
 ter na orhitnemu tergu
 naprudej postavvel; njeh
 shyne doli visel. Doverh
 so zhasi svoj is uelemi
 trakmy obshykarerhniko,
 ali napeluwavra je
 pufil use okolipernesth.
 Po ukrote. shuh, ali
 svojo is fashanemi tra-
 kmu obshyfo jopo oblekile.
 Dekly, ta so vedhdel,
 inu glaffi doma, te golo-
 glabe, is spledenemi ki-
 lame (fhene ali is v en
 punket favyhanemi tazmy,
 ali is eno jeglo na verhu
 glave fatatineremi kosmy
 hodile. sizer is eno
 pastreno, drobnu nabrano
 is enem lepem farnam
 zhes sredo Carhero
 twba: ali judi eno
 kosmato kopo: is eno is
 shyrzame obshyto, zhasi
 judi pisa ro perko
 pokryte. Teh deklet
 zhelu je en is
 slatom obceen shapel: njeh
 rokz, ali perfla so
 perstani is enem
 glashovnem orhepar,
 po 2. inu D. na enemu
 pefstu tirali. Verh
 perstano: nov, verh
 shlemanja: tuk toku
 judi v kitah, de so si
 kite is preje, vorre,
 inu shide med lase
 ubituwale. Noge so
 b? na welu ustroena, is
 ragnerhovek kosh
 narejene, inu oppisane
 shlibale: ali zhe so
 svoje nabrane
 vedhdel erderhe
 nogovise

Po premaganek, ali bel
 verki, po potkonzhanek,
 inu posen. Metulshatek je
 blu dem drugem nobejnem
 Kraynram modernam inu
 preperam is platna: toku
 judi en na-serre upadli,
 Avgustu se dalej v btran
 postavlati. Kame je Av-
 gust pristil, ali svoje
 oblastnike postal, so ljudi
 napruti shli; na ramah,
 inu na koniu ro-karvov
 (per fakonskeh fa-palnek
 te is zhermo, per de-
 klebah, pak is enderho,
 plavo ali jeleno prejo)
 pisan, na toku dolgu
 Avgustovo brambo nuzali,
 toklej je njem blisu, inu
 pergak is e. ali D. wure-
 kome natatiner oshpek
 (gospo-ske so koravde,
 ali flake dnar, herb
 zokafal bil, tok so bli
 Posejani ti prvi (mordej
 rodovitne-ze okoli uratu
 nosile, koker tiki sedanek
 Bosnjakov?) katiri so si
 perfadevati farketl
 Rimsthe en siebem, de
 gmain pak te) en okkovan
 usenah pass imelyjarm
 is svojek fativnekor doli
 use rki. Al Avgust je
 Elbija zhes njeh postal,
 katireh ene jetoalej
 zhes meje fadrevit,
 druge ukrohit, nu en
 naffi, inu kluck od njeh
 inu susthne naredil, ter
 na orhitnemu tergu
 naprudej postavvel; njeh
 shyne doli visel. Doverh
 so zhasi svoj is uelemi
 trakmy obshykarerhniko,
 ali napeluwavra je pufil
 use okolipernesth. Po
 ukrote. shuh, ali svojo
 is fashanemi trakmy
 obshyfo jopo oblekile.
 Dekly, ta so vedhdel,
 inu glaffi doma, te
 gologlabe, is spledenemi
 kilame (fhene ali is v en
 punket favyhanemi tazmy,
 ali is eno jeglo na verhu
 glave fatatineremi kosmy
 hodile. sizer is eno
 pastreno, drobnu nabrano
 is enem lepem farnam
 zhes sredo Carhero twba:
 ali judi eno kosmato
 kopo: is eno is shyrzame
 obshyto, zhasi judi pisa
 ro perko pokryte. Teh
 deklet zhelu je en is
 slatom obceen shapel:
 njeh rokz, ali perfla so
 perstani is enem
 glashovnem orhepar,
 po 2. inu D. na enemu
 pefstu tirali. Verh
 perstano: nov, verh
 shlemanja: tuk toku
 judi v kitah, de so si
 kite is preje, vorre,
 inu shide med lase
 ubituwale. Noge so b?
 na welu ustroena, is
 ragnerhovek kosh
 narejene, inu oppisane
 shlibale: ali zhe so
 svoje nabrane
 vedhdel erderhe
 nogovise

U. t. 5. 4019.

Sevé da se ozira p. Marko tudi zeló na materijelno kulturo pri nas. Že kmalu od začetka poroča o pridelovanju železa na Kranjskem; obširneje govori pa o tem, kako in kdaj da so uvedli vinorejo. Pri letnici 580 pred Kristom pravi:

So bli na Kraynskem na permorskeh pokrajnah okoli Flanone, Terfta, inu tam okoli te is jutrove duflhele sem perpelane vinske terte fasajati fazheli, inu te szer gole gorre v' nograde prebrazhati. Odtod je potem s' zhasama, deslih veliku pojnejshi, tudi na dolenski Kraynski strani obdelovanje teh nogradov noterpellanu blu, koker she dan danashne dobru obftoy, ter se enu fdravu vinu, fa per jedi pyti, ta sploh, kje imenuvan Marven v' Lublano vófe.

Govoreč o rimski naselbini Magnaniana trdi, da je bila „s' zhasama od teh vishnovih dreves, katire v' obilnoste ondokaj okoli rasejo, Vishna gorra imenuvana“.

Že prej smo omenjali Mithridatove vojne. Ob tej priliki poroča Pohlin:

Ke so Panonyarji s' te vojske nafaj prishli bli, fo Bob is sabo pernesli, inu na svojemu pojlu sejali; katir szer na Kraynski femli rad rase: al tudi rad fhiv, inu molov rata.

Vsaka črta kaže, komu je mož namenil izvajanja svoje kronike. Omenja samo mejnike; kar je med njimi, zamolči. Nasproti temu pa ne opušča malenkosti, ki niso v nikakoršni zvezi z zgodovino, pač pa z navadnim gospodarstvom.

Istotako, kot ga zanimajo pridelki, se njegova pozornost obrača tudi na druge posamičnosti, tičočé se telesne kulture. Na nekem mestu, kjer poroča o o Galcih, obrne govorico tudi na perilo in piše:

Per Galijarjeh so Rimlarji videli, koku svoje umafane rezhy is fhajfo perô; al nezh mejn, pishe Plinius, l. 28. Hist. nat. c. 12. se oni niso fhajfe prijeli, temuzh so per szavnezi po svoji ftari navadi dolgu lejt oftali.

To je morebiti zelo zanimivo za kemike, mi pa bi menda bolj želeli prikupljivejših stvari. Beduini v arabski puščavi so še dandanes z omenjeno tekočino nekako tako sprijaznjeni kot so bili stari Rimci.

Po tem, kar smo slišali dosedaj, bode nam umevno, da se Pohlin tudi z nekdanjo nošo bavi. A skoraj bi jo bil pozabil. Zato je ob robu na listih 177 in 178 dodal kratek popis „stare noše“. Tako enostransko anahronistično ne piše izlepa v kroniki, kot ravno tu. Noša, katero popisuje precej na drobno, je noša Pohlinovih dedov in starišev. Čudno je to, da ima sicer probujeni p. Marka to obleko za tako staro, da so jo gledali celo stari Rimci na prebivalcih naše domovine. Popis v glavnih potezah pač sem in tam soglaša z Valvazorjevim popisovanjem, a se tudi loči od njega in je mnogo natančnejši. Ker

je ravno ta del zanimiv in važen, podajamo fotografičen snimek lista 177 na drugi strani.

Popis noše starih Kranjcev pa slôve:

Al koku so se nek ftari Kraynzi oblezheni nosili: be mordej kedu rad vedel. Otshem tolkajn, kolkajn se pusty is ftareh bukuv vonufeti, postrezhi. Nekdaneh Kraynzov obleka, predn so teh Rimlarjov oholuft fagledali, se napufty dergazhi, koker zel gmajn, inu natirleh damishlati. Molhji so si po svoji dagufty en kos debelega, ne farbanega, vezhdej l sivega sekna odmireli na pedy, al tolkajn kosmateh kôsh odlozhili: tu skupisshili, rokave naftaveli, ter eno sukno ali kofhuh naredili. Ti premoftnejshi so fhe tudi lepshi is węlega, zhednu oppranega sekna sukne, ali is farbanem seknam preulezhene shavbe, vezhdej l zhes ramo nosili. Lih na enako vilho, koker sukne is sekna so si tudi kmetji is hodnika: gospudji is tanzhize puftili svoje srajze delati. Is enem širokem felenu pisanem, ali is pirenzham okkovanem pasam is usena ali is eno erdezho, ali plavo pasizo is fhnor so se zhes sredo prepasovali. Na vojsko (fol. 117 b), na svatovshno, inu v enakeh perloftnostah so se is eno sabbo (= sablo): is eno frazho, koker per sedaneh zhaseh is eno pukshezo fa pasizo, ter is eno dolgo ranto, ali sulzo v rokah prevedeli. Dva pola platna, ali mehku uftronegana jirha so usakega posebej skupisshili, ter hlazhe da petâ (gospudji pak, katiri so po shegi teh Rimlarjov kratke shkorneze obuvali, tudi hlazhe is sekna da kolęn) dolge, katire so, ked svytze is enem trakam zhes ledja prevesovali, si delati fturili. Kolkajn koshatshje hlazhe je kedu nosil, tolkajn falejshe je bil dershan. Lase so si moshki ali okrog, inu okrog, eni she tudi zel obervy bryli, ali po lonzu na glavi okroglu ftrigli. En zir je bil, zhe je nim en zhop po zhêlu dolivisel. Glavo je ena kosmata kapa, ali en is shtrikekov, ali tudi slame kunshtnu spleden klobuk pokrival. Njeh obuda je bla en podplat usena, is lukenzame ob kraju, zhes njeh is lepem seknam, zhasi is fhidanem zojgam obvyto nogo preneshklan. Eni so tudi lesene zokle nosili. Zhes ramo so eno torbezo, ali en ronz, usak fa svojo potrebo na enemu jermenu: v' rokah eno palzhezo, ali shibo derfhati navejeni (sic!) bli.

Stara nosha fhenskeh glav pak je bla toku ushafana: Kikle inu janke, so fa ofert tudi is enem fhidanem moderzam, inu prepertam is platna: toku tudi en nakrishpan, okoli uratu fapęt, na ramah inu na konzuh rokavov (per fakonskeh fa prafnek le iz zherno: per dekletah pak is erdezho, plavo ali feleno prejo) pisan, na persah is 2. ali 3. wuzekame nataknem oshpękel (gosposke so koravde, ali flate dnarze okoli uratu nolile, koker tudi en srebern, te gmajn pak le, en okovan usenat pasz imele, od katirega je na enemu jermenu en nolhiz, inu kluzh od njeh skryne doli visel. Povrh so zhasi svoj is welemi trakmy obshyt kofhuh, ali svojo is farbanemi trakmy obshyto jopo oblekle. Dekleta so vezhdej l inu flafthi doma, le gologlave, is fpledene kitame (fhene ali is v' en punték favyhanemi lasmy: ali is eno jeglo na verhu glave fataknenimi lasmy hodile: sizer is eno partneno, drobnu nabrano, is enem lepem furmam zhes sredo lozheno avba (!): ali tudi eno kosmato kapo: is eno is shpizame obshyto, zhasi tudi pisano pęzho pokryte. Teh deklet zhelu je en is flatam obesen shapel: njeh roke'

ali perfte so perftani is enem glashovnatem ozhesam, po 2. inu 3. na enem perftu zirali. Vezh perftanov: vezh shtemanja: lih toku tudi v' kitah, de so si kite is preje, vovne, inu fhide med lasę utikuvale. Noge so v' na welu uftrojene, is jagnezhovoh kosh narejene, inu oppisane shtibale: ali, zhe so svoje nabrane vezhdejl erdezhe nogovize (fol. 118 a) obuvale, so si tudi svoje zherne is eno veliko erdezho favyho zhes prevule polofheno, zhevle natikuvale. Vezhdejl pak so molhji, koker fhene bose hodile. Pruti delhju so svoj fhivot, inu obleko fhene is eno erjuho: molhji is enem is lizhja narejenem plajsham varuvali, de niso mokri ratali. V' roki so fhenske en robz, ali ruto, ne fa usekuvati (tu tedej she ni v' navadi blu) ampak fa shtemanja volo nofile; al ke so Kraynize oholuft teh Rimlarz enkrat videle, so se tudi fdajzi po njih shegi fvergle, ter shtuliti, inu na use vishe fernashiti fazhele; al nezhmejn vonder se she dan danashni per usi spazheni oferti semterkje na Kraynskem na kmetjah ta ftara, nekdana nosha fmirej sledyti da. V' Zhargradu se eni na Theodoliovemu ftebru (Columna Theodoliana) v' taki noshi kafhejo: na vojsko so ony svoje metere (Pila, Iparos) matere imenuje Strabo: katire so na svoje sovrafhneke metali, inu fasajali.

Vsakdo vidi na prvi pogled, da je ta kranjska noša ob Pohlinovem času kakih sto let stara bila, več pa ne. Ne moremo se torej strinjati z njegovim nazorom, da so na tej noši rimske šege kaj popravljalje. Navzlic tem napačnim idejam moramo pa vendar spet občudovati tehniko njegovega preiskavanja, ki ima nekaj moderno-akademiškega v sebi. Da podpre svoje trditve, sklicuje se na star spomenik, na steber, katerega je cesar Arkadij l. 401. svojemu očetu Teodoziju na čast postavil. Ta spomenik je imel istotako kot n. pr. Trajanov in Markov steber v Rimu, na valjastem površju vzbokle podobe, ki so imele namen, slaviti vojaške čine Teodozijeve in njegove zmage nad Goti in Skiti. A ob času, ko je p. Marka pisal, tega stebra ni bilo več; l. 740. je potres vrgel soho cesarjevo raz višino, in nastopni potresi so slop tako zmajali, da so ga morali l. 1695 podreti. Dandanes stoji le še podstavek; Turki imenujejo ta spomeniški ostanek „avret-taş“. Našemu pisatelju je torej bila le knjiga s podobami na razpolago, v kateri se opisujejo stari spomeniki carigrjski. Katero knjigo da je imel v roki, nisem mogel dosedaj dognati. Skite pa je istovetil s „Kraynzi“.

Slično si razlaga tudi kulturno-zgodovinsko vzajemnost slovenskega pesništva in popevanja. V ta namen pripoveduje o bardih, da so bili v pesništvu izredno izvežbani, dasi niso imeli knjig.

Torej so zhasi po 2000 stihov odsvunej pejti fnali, v' katireh je bla ena hiftorija od kakega velikega wyteza, ali vojshaka, ali imenitnega zhloveka fapopadena. Od njih se taifta ftara navada lesem pishe, velikeh, inu imenitneh ludy hvale uredne dela v pesme skladata, inu prepevati, kar se po slavenskeh dufhelah koledovati prave.

Tu izvemo, da ima običaj koledovanja za tisti čas, ko je Pohlin pisal svojo kroniko, mnogo širši pomen, kot dandanes. Popevanje epičnih pesni loči strogo od liriških.

O pesnih Anakreontovih pravi, da niso bile „zel toku poshtene“, temveč navadno „pyashke“ ter sklepa: „Kraynski godzi shtemajo flafti per pyazah, inu na svatovshinah, veliku take pesme.“ Ta trditev ima še dandanes svojo veljavo.

Na duševno kulturo se ozira naš pisatelj neprestano. Pri tem je pa lahko zasledovati vpliv tedanjega klasicističnega pojmovanja o veljavi duševnih proizvodov na literarnem polju. Grško in rimsko slovstvo čez vse! to je bila deviza one dobe. V kranjski kroniki bavi so precej obširno s Ciceronovim životopisom in utemeljuje to dejstvo s temi besedami:

Cicero se tudi na Kraynskem koker pousod visoku zhisla; fategavolo sem tudi jeft fa popisovanje njegovega fhivljenja tukej en majhen proftor pervofhil . . .

Horacija spravi na ravno tisti podlagi v zvezo s Kranjsko in poglobi zanimanje s tem, da pripoveduje:

G. Lienhart je 2 she nigdar drukane Ode od Horaza v' svoje bukuvze: Blumen aus Krain poltavel, katire so v' lejtju 1780 in 8°. v' Lublani is spod Egerjove ftiskavneze med ludy prishle.

Tu se iznova moremo prepričati, za kake podrobnosti da se je Pohlin zanimal, če so le količkaj bile v zvezi z našo domovino. Da je imel več in boljših virov na razpolago, bi bila postala ta kronika osnovno, četudi ne zgledno in nedosežno delo.

O zanimivih in zgodovinskih stavbah na Kranjskem ni vedel Pohlin v tej dobi, o kateri razpravlja, ničesar povedati. A čutil je vendarle, da je v stavbinski umetnosti pravcati monumentalni izraz estetskega čuta. Zato pripoveduje vsaj o drugih glasovitih stavbah z preteklih dni: o tempeljnu Diane efeške in o njegovem uničenju po Herostratu, ki ga je zažgal, tako da je „v dimu gorishl, inu v pepel na kup padel.“ Tej zgodovinski beležki pa hudomušno in razvedrivo pristavlja dovtipno zabavljico, katero je baje napisal Hegesias — Pohlin ga imenuje „Egesius“ —, slišavši o tem požaru:

Diana ni mōgla svojega tempelna varuvati fatu: ke je rajmno takrat veliku oppraveti imela, per Alexandrovemu rojftvu shluhfbo, inu dollhnost ene babeze prov oppraveti.

Sumim, da je hotel s tem izrekom podati tudi mnemotehnično podlago i za rojstno leto Aleksandrovo, ki je istočasno kot efeški požar. — Nadalje omenja obširneje „panteona“ v Rimu in piše, da je M. Agrippa

v' tretemu lejtju svojega Konfulata en okrogle kostel, ali tempel, katir je bil 144 zhevlov glih visok koker dolg, la use Bogove, ali malike goriiflidal, inu fategavolo tu ime: Pantheon (dan danashne se ta okrogla Diviza Maria imenuje) dal bil.

Takih posamičnosti bi se dalo še mnogo navesti.

Kroneka sklepa z umorom Agrippine, Neronove matere:

Agrippina pak ni utonila, ampak je srezhnu na suhu splavala: inu, ke je menila, de njen syn ni vezh na njo hud, je njemu sporozhila, de je is smertne nevarnoste srezhnu vonprihla. Al per tiifli prizhi je Nero Aniceta, svojega fvestega hlapza poslal, njo umoriti, ter nje truplu k' njemu pernefti. Tu se je v' 59. lejtju po X. R. fgodilu. Al ke je Nero tu truplu nagu pred sabo videl, se je laufel, de njegove matere telu je toku fletnu ulhafanu blu; fategavolo je ta fludjove zhlovek ukafal, njo gori dejati . . .

S to epizodo končava Pohlinovo delo.

Vire je črpal iz starih in novih pisateljev. Izrečno omenja nič manj kot 72 imen — kolikor sem si jih v naglici in sproti zabeležil; skoraj gotovo sem pa še nekaj imen prezrl. Mnogo virov pa niti ne imenuje. Vidi se torej, da je ta spis vreden, da se natančneje preišče, morebiti tudi izda, ker je i glede Markovega jezika i gledé vsebine zanimiv, dasi v nobenem oziru ni zgleden ali strogo znanstven.

Kot sam omenja v svoji „Bibliotheca Carniolica“, je prevel to kroniko v nemščino in jo je začel priobčevati v nekem ljubljanskem koledarju, katerega pa natančneje ne označi. Ta je imel naslov „Lanbacherischer Schreibkalender“. Prevod je začel izhajati leta 1782. pod naslovom: „Kurz verfaßte chronologische Beschreibung denkwürdigster Begebenheiten wie immer das hochlöbl. Herzogthum Krain betreffend“, in je izhajal do vštetega l. 1794., torej celih dvanajst let — a brez imena pisateljevega. V tem času je obdelal kroniko do l. 3601. po stvarjenju sveta ali do leta 451. pred Kristom. Še leta 1794. ima zadnji članek opazko ob koncu: („Die Fortsetzung folgt künftiges Jahr.“) Leta 1795. pa ni več obljubljenega nadaljevanja, temveč ga nadomešča nov spisčič: „Erdbeschreibung des Herzogthums Krain“, ki pa ni Pohlinovo delo, kot je soditi po slogu. Tudi ob koncu te obravnave obljubuje koledarnik: „Der Beschluß folgt künftiges Jahr“ — a ni bil mož-beseda.

Pohlin torej niti toliko ni priobčil v prevodu, kot je bil dovršil v izvorniku. Kajti to, kar se nam

je otelo, sega mnogo dalje. Meni se pa vidi, da je Pohlin izvršil mnogo več, nego nam je dosedaj znano. Morebiti se najde v kakem kotu pozneje še kako dopolnilo k opisanemu delu.

O prevodu je omeniti, da se je držal Pohlin navadno izvornika. Kako da je prevajal, naj pokaže prvi odstavek kronike, katerega podajam v to svrhu z vzporednim besedilom:

Izvirnik
(po rokopisu):

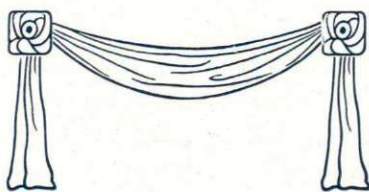
V' fazhetku, kader je she use, fvunej Boga en fgotl prafne nez h bilu, je Buh, use rezhy: Ozhe, inu usegamogozhne Stvarnek nebu, inu semlo is useme rezhmy, katire nebu, inu semla v' sebi fapopadeta, is nez h vonpotegnul, ter je tu stvaril, inu naredil, kar je fdej usaka stvar posebej sama na sebi. Na konzu svojeh del je ta zhes use narbel previdne Stvarnek shelej to mojstryo svojeh rok: nashega rodu narperve starshe stvaril, ter toku zhudnu, koker dobrotlivu offhivel. Koker je bla pak dolguft pervega dneva med nozh, inu dan, koker med dva svoja konza, inu kraja postavlena: toku se je tudi po opravleni rajfhi tega sonza, inu mejsza po nje h okolishu, tu pervu lejtju tega svejta fteklu blu. Tu nam je pokafalu, koku be mi imeli shtivenje, inu zhislju svojeh lejt, inu zhasov jemati; fakaj Buh sam je lete dve luzhe na nebu postavel k' f n a m e n a m t e h zhasov, teh dny, inu teh lejt.

Prevod
(po Lanb. Schreibkalender):

Im Anfange, da außer Gott Alles noch ein pures Nichts gewesen ware, hat Gott der Allvater, Himmel und Erden, und alles, was sie in sich einbegriffen, aus Nichts herausgezogen, und dieß gemacht, was sie nun wirklich sind; Am Ende seiner Werke hat der vorsichtigste Schöpfer allererst das Meisterstück seiner Hände, unsre ersten Stammeltern gestaltet, und so wunderbar, als gütig belebet. Wie die Dauer des ersten Tages zwischen Nacht und Tage eingeschlossen wurde: also ware auch nach gänzlich zurückgelegter Reise des Sonnen- und Mondeskrenses das erste Jahr, und der Styl unsrer Zeitrechnung bestimmt, und beschloffen; Gott selbst nämlich setzte diese zwei Lichter an das Firmament zum Zeichen der Zeiten, der Tage, und Jahre.

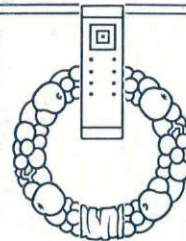
Sem in tam je pa tudi malo krajsal, osobito taka mesta, kjer je obširneje našteval posamičnosti v svojam izvorniku.

S temi vrsticami sem storil svojo dolžnost in objavil, kaj da sem iztaknil. Sedaj imajo domači zgodovinarji in zapriseženi slovenski jezikoslovci besedo.

IZ JUBILEJSKEGA SPREVODA: GORENJKE Z AVBAMI

Književnost.

Poezije. Zložil S. Gregorčič. IV. Narodna Tiskarna v Gorici. 1908. Str. 176. — Zadnji zvezek Gregorčičevih poezij je kakor cvetje, razcvelo v mrzli jeseni, kakor otroci, rojeni pod pozno starost. Še enkrat so zaplule življenjske moči, še enkrat je vzbrstela klica, toda ker so sadovi veli in brezsočni, je bolj spomin na mladost, ki jih sladi, kot veselje, da je pognala onemogla starost. Ali če govorimo lepo naravnost in brez slabih primer: z ljubeznijo jemljemo četrti zvezek Poezij v roke, ker iščemo v njih tistega Gregorčiča, ki je izdal prvega, ki je pel „Pepelnično noč“, „Oljko“, „Sočo“, „Človeka nikar . . .“ In ker je v četrti zbirki vestno zbrana Gregorčičeva zapuščina, so res prišle na dan mnoge pesmi mladih let, ki jih pesnik sam ni hotel objaviti v Poezijah, a ki mu vendar ne delajo nečasti. To je Gregorčičeva lirika, specifično njegova, presenečujoča s svojo preprostostjo, plameneča od domoljubja, lahno nadahnjena z boječo erotiko. Vsak verz pa, ki ga je vtripnilo Gregorčičevo srce, je prevzet tihovdane otožnosti, matere poezije, roditeljice umetnikov, kajti naš poet je obilno izkusil, kako plodovita je žalost in kako jalovo je veselje. Za vzgled le eno najstarejših — po naši sodbi tudi najnežnejših — Gregorčičevih pesmi, ki ga popolnoma označuje:

Pod gorami grom grmi,
bojni grom;
doli se junak bori
za očetov dom.

Gori pa dekle bledó
trepeta:
„Dom in dragega, nebo,
reši mi oba!“

Grom obmolkne v tihi mrak —
dom otet;
a mladenki mlad junak
ni se vrnil spet.

Zraven mirne lirike srečujemo tudi v tej zbirki še semintja tisti odločni, močni jamb Gregorčičev z obilico moških rim, ki se drvi kot nagel, nebrzdan vihar in ki ga ni dozdej še nihče drugi obvladoval s tako silo (Delavcem, carju Nikolaju).

Toda pri vsem spoštovanju bodi dovoljena beseda resnici. Ne da se tajiti, da so skoro vsi dobri verzi četrtega zvezka še iz mladih časov Gregorčičevih. Pozneje je rad pel priložnostne pesmi, ki jim je umetnik le še s težavo iskal v dani tvarini poetičskih momentov. Izraz mu je postal trši in okornejši, domorodno čuvstvo, ki mu je svojčas dal popolnoma novo obliko, se je odelo v stalne forme, mesto tople lirike je zavzela poetična didaktika. Še nekolikokrat zablesti lirična moč Gregorčičeva v vsem svojem sijaju („Stoj, solnce, stoj!“), a je le kakor kratek, slepeč blisk skozi noč. Samoposebi se nam takoj vsiljuje vprašanje, odkod ta preobrat, in marsikdo je že povedal svojo prenaplo misel. Res je težko prezreti — če že moramo govoriti o tej do zadnjega zrna premlačeni stvari — da so usehnili krepki liriški vrelci našega poeta ravno nekako krog l. 1882., torej ob času znane Mahničeve kritike,

ki je Gregorčič do konca dni ni mogel preboleti; še dvajset let pozneje je pel „bratom“:

Pil sem iz življenja
polne, grenke čaše;
vrag zdaj pij na zdravje
moje jo in vaše!

Zato obsojajo Mahniča, da morejo odpustiti Gregorčiču vse njegove poznejše slabe verze. Toda brez ozira na to, da gre Mahniču čast, da je prvi označil pri nas kritiki načelno stališče in da se je njegova sodba prej nanašala na vzgojevalni kot na estetični značaj Poezij, ga je težko dolžiti krutega literarnega umora. Kal smrti je že bila v Gregorčiču samem. Kakorhitro se umetnik več ne razvija, je dokončal svojo pot in je postal rokodelec. Pri vseh tistih, o katerih nam zgodovina ponosno poroča, opazamo neprestano prenavljanje, pomlajanje, stopnjevanje v formi in ideji, pri Gregorčiču pa ne ločimo bistvenih razvojnih dob. Začel in končal je z domoljubno liriko, ki je slednjič morala usehniti, zlasti ker se pri nas ni mogla opirati na močno podlago, ustvarjeno od stoletij velikih narodnostnih bojev, temuč se je predavala le v pesmih, skoro po šolsko, bolj narodu v poduk kot v užitek. Vrhu tega se je kesneje začel polegati tudi tisti „srca vihar“ mladega Gregorčiča, ki mu je izšel iz srca toliko odkritosrčnih, prelepih kitic. Dokler sta kipeli v goriškem pevcu ti dve pristni, naravni čuvstvi, je bil njiju mojstrski stilist; a ko sta prekipeli, je onemel tudi on. Razmatrajoča sila duha pa, ki poraja vedno nove uganke ter iz ugank nova čuvstva in ki je ne uniči nobena kritika, mu ni bila dana.

V tem obstoji po naši sodbi tragična krivda Gregorčičevega življenja. Vsem, ki vedo, kako globoko je Gregorčič zapisal svoje ime v naša srca in v našo zgodovino, se to sme povedati brez pohujšanja in zagovornikov, ki so pripravljeni idolom žrtvovati pravico, on ne potrebuje.

Fr. Ks. Meško je napisal Poezijam kot uvod nekaj proze, deloma v prosti, deloma tudi v vezani besedi.

Franc Bregar.

Gorski venec vladike črnogorskega Petra II. Petrovića-Njeguša. Prevel R a j k o P e r u š e k. V Ljubljani 1907. Založila in izdala „Slovenska Matica“ med Prevodi iz svetovne književnosti. 302 str. — Slovenci smo, hvala Bogu, doživeli čas, ko se po pametnem potu kulturnega in gospodarskega dela bližamo Srbohrvatom. V tem znamenju pozdravljamo vsako delo, ki nas vodi do medsebojne zveze; in da je prof. Peruškova prireditelj Gorskega venca, ki nas seznanja z mišljenjem in življenjem črnogorskega ljudstva, zopet nov pripomoček do tega namena, ne bo nihče dvomil. Ali dvomiti moramo v tem, da bi bil način književne zveze mogoč tako, kakor si ga misli prireditelj te knjige, o čemer več v nadaljnjem. Pri oceni imenovane knjige moramo ločiti dvoje, vvod k pesnitvi in prestavo pesnitve same. Vvod bo vsakemu všeč, ker nam podaja cel popis Črne gore, v zemlje-

pisni in zgodovinski podobi, tako da more dobiti slovensko občinstvo vsaj najpotrebnejšo vednost o tej zemlji. Očitati bi se moglo, da podaja vvod preobširno srbsko zgodovino, ker ne spada pod namen te knjige; ali ne škoduje prav nič, ker slov. občinstvo tako nima veliko prilike, da se seznanja sè Srbi. Ne moremo pa izreči take pohvale o prireditvi prestave same. Pred vsem moramo povedati, da smo se čudili, da umeva prof. Perušek zблиževanje obeh narodov v taki obliki, da se odloči s prestavo seznanjati naš narod sè srbohrvaškim. Ali smo tako za gorami, da se bomo samo po prestavah umeli? Če bi bila jezika tako različna in tuja eden drugemu, bi bilo malo upanja, da se kedaj zvežeta. Toda v resnici nista oba naroda nikjer drugod tako blizu, kakor, žal, ravno v jeziku! Kakšna gospodarska in kulturna zveza bi bila pri tej sorodnosti jezika že lahko dosežena! Zato nas prestava iz enega jezika v drugega bolj oddaljuje nego bliža. Brez strahu bomo umeli vsako srbohrvaško delo v originalu, samo da se izda z dobrimi razlagami in objasnili. Toda ker leži prestava že pred nami, se bomo le vprašali, koliko vstreza zahtevam dobre prestave. Prof. Perušek se je trudil, da bi prestavil delo od besede do besede, da bi ohranil tako vse njegove posebnosti. Kjer se oba jezika vjemata, je bilo to lahko delo; ali kjer gresta jezika narazen, je treba računati s posebnostmi jezika, v katerega se prestavlja, na kar pa je prestavljavec jako malo pazil; puščal je vse polno besed, izrazov in celih stavkov neprestavljenih, tako da bi bil že iz tega razloga pametneje ravnal, ako bi se ne bil lotil prestave, ter rajši vse pustil v originalu, ter razložil pod črto posebnosti srbohrvaškega jezika. Primerjajmo vsaj nekaj vrstic, da dokažem resnico svoje trditve:

Original:

Nek se ovaj vijek gordi nad svijema vijekovima!
on će era biti strašna ljudskijema koljenima;
u nj se osam blizanacah u jedan mah iznjihase
iz kolijevke Belonine i na zemlji pokazaše.

Peruškov prevod:

Naj se le ta vek ponaša mimo vsake druge dobe!
on bo ljudskim pokolenjem doba groze in tegobe;
v njem se osem blizancev je v jednem mahu iznjihalo
iz Belonine zibéli in na zemlji pokazalo.

Ali:

no lomite munar i džamiju,
pa badnjake srpske nalagajte
i šarajte uskrsova jaja (13 izd., 48.)

Peruškov pr., str. 176:

razdrobite džamijo in munar,
na badnjake srpske nalagajte,
šarajte si pisanice vskrse.

Ali:

uzbluti se mozak u tikvini,
podjetinji čelo namršteno;
grdne jame nagrđile lice,
mutne oči utekle u glavu
smrt se gadno ispod čela smije (str. 54.)

Peruškov pr., str. 183:

v stari buči se vzbluté možgani,
podetinji čelo namrščeno,
grde jame nagrđijo lice
vpalo motno je oko pod čelo,
smrt se gadno izpod čela smeje.

Več ni mogoče navajati na tem mestu, ker se lahko vsak že iz samega slovenskega besedila prepriča, da prestava in vsa knjiga kar mrgoli srbohrvaških posebnosti.

Treba pa je poudariti, da ima prof. Perušek poseben namen pri takem prestavljanju, namreč pritegniti slovenščino kolikor se da tesno k srbohrvaščini, da bi se menda na ta način dosegla zveza v jezičnem oziru! Res najkrajša pot, a po tem tudi vredna! To se ne pravi slovenščino vezati sè srbohrvaščino, temuč slovenščino vbijati! V jezičnem, poudarjam v jezičnem, oziru ni zveza drugači mogoča nego da se Srbohrvatje nauče malo slovenskih besed in Slovenci malo srbohrvaških, da morejo brati eden drugega dela, pišejo pa vsak svoj jezik, ter da — vsaj Slovenci, ki radi kaj žrtvujemo — gremo tam skupaj, kjer je skupnost v jeziku na kak način mogoča in opravičena! Take mešanice, kakor jo hoče prof. Perušek, ni mogoče sprejeti!

IZ JUBILEJSKEGA SPREVODA:
GORENJSKI COKLJAR PASTIR Z BISAGO

Še nekaj! Ako je prof. Perušek že skozinskozi vse verno jemal iz srbohrvaškega izvornika, naj bi bil tudi besedo Bog pridržal z veliko začetnico, kakor jo ima izvornik. S tem, ker jo je proti splošni navadi pisal z malo, ni pokazal veliko pameti; veliko več bi je bil, ako bi bil znal prav pisati viteški (ne pa vitežki), težko (ne pa teško), slov (ne pa selov), zbriši veje (ne pa briši vejico) i. t. d., da ne omenjam drugih naglavnih napak.

A. Breznik.

O šolski reformi. Spisal dr. Dragotin Lončar, profesor na mestni realki v Idriji. Ponatisk iz „Učiteljskega Tovariša“. V Ljubljani, 1908. 80. 5. 63. Cena 40 h + 10.

Šolsko vprašanje je vedno aktualno: kakršna šola, taka bodočnost; čigar je šola, tistega je prihodnost. To vprašanje je pa važno baš sedaj, ker je naše naučno ministrstvo z reformno enketo in z zadnjim reformnim odlokom priznalo, da se povsem ne motijo odlični pedagogi in izkušeni praktični vzgojitelji, ki so po shodih in listih zahtevali, naj se reformira naše

šolstvo vobče, posebej pa srednje šolstvo, ker današnja šola nikakor ne ustreza svojemu velevažnemu namenu in ne odgovarja časovnim potrebam.

Profesor dr. Lončar je zbral v svoji zanimivi knjižici glavne napake in nedostatke, ki se dajo po pravici očitati sedanjemu šolskemu sistemu, da namreč ne vzgaja, ampak dresira, da je enostranski in preveč formalističen itd. Pri tem se pa ne omejuje le na kritiko, ampak podaja tudi precej podrobni reformni načrt, čigar bistvo vsebuje mnogo zdravega jedra in pametnih misli, ker pojmuje vse šolstvo kot organično enoto, „pri kateri ima vsak del svoj odmerjeni delokrog, ki pa je vzročno zvezan z drugimi v harmonično celoto“ (3). Da naj enotna srednja šola „podaja splošno izobrazbo, ki bodi v zvezi z današnjim življenjem“ (15),

IZ JUBILEJSKEGA SPREVODA: DALMATINCI

da bi se „skupno učili sedanji gimnazijci, realci in učiteljišniki do četrte šole“ (18), ker je dosedanja „odločitev prezgodnja za desetletnega dečka“, da „vzgoja zahteva koncentracije v eni roki“ (21) in da naj se vsled tega „namesto strokovnih učiteljev zopet uvedo razredni učitelji, ki vzgajajo in uče svoje učence od prvega do šestega razreda — toliko razredov bi štela gimnazija po tem načrtu — v vseh humanističnih in realnih predmetih“ (25), da naj že ljudska šola poučuje vzgojeslovje, zdravstvo, ustavoznanstvo in gospodarstvo itd. — to ali podobno zahtevamo vsi.

Gospod profesor pa „jasno in odkrito“ zahteva takozvano „svobodno“, to se pravi brezversko šolo, kar „utemeljuje“ s prazno frazo o „harmoniji ljudskosti“ in „avtoriteti vede“. Temu se pravzaprav ni čuditi, ker tudi Masaryk in drugi poborniki svobodne

šole doslej še niso „filozofsko poglobili svojega nazarjanja“ (11) o naši temeljni zahtevi, katero kategorično izraža sam g. Lončar: „Neizogibni pogoj je ta, da se rodovina in šola vzajemno podpirata, da ostala družba ne podira, kar zida šola“ (54) in obratno, da namreč šola ne podira, kar zida rodovina! To zahtevati je krščanskih staršev neizpodbitna pravica in sveta dolžnost!

— ita —

Večeri na Ženevskem jezeru. Poljski napisao Ks. Marijan Morawski D. I. Preveo i izdao Zbor duh. mladeži zagrebačke. Zagreb, 1908. Cena 60 v. — Skozi sedem večerov se shaja ob lepem Ženevskem jezeru na gostilniški terasi pisana družba; zastopane so skoro vse evropske narodnosti; Poljak, Rus, Francoz, Anglež, Nemeč, Španec se tu pogovarjajo o verskih

problemih in vsak s svojega posebnega stališča. Ni je skoro religiozne struje, ki ne bi imela svojega zastopnika pri teh disputacijah. Lehkomišlno brezverstvo, ki si ustvarja svetovni nazor, dasi ni nikdar premišljevalo o njem, se kosa z resnim, izobraženim protestantskim pastorm, ki ve, zakaj veruje v Kristusa; Nemeč, pravnik po poklicu, ki meri tudi krščanstvo po juridičnih pravilih in sodi tudi delo božje s sodniškega stola nemškega nacionalizma, sedi zraven pesimističnega Rusa, ki mu duša koprne po veri, a se ne more dvigniti iz sentimentalnega tolstojevstva; pa tudi katolicizem ima svojega zastopnika v svečeniku, ki s svojim mirnim modrovanjem, polnim čuvstva in umevanja moderne dvomeče duše, miri nasprotja, pripravlja in kaže pot k veri. Ravno ta globoki, pronicajoči pogled Morawskega v srce sodobnega človeka daje apologiji, če smemo „Večere“ tako imenovati, nekaj posebne svežosti, tuje vsemu hladnemu, brezčuvstvenemu dogmatiziranju, ki v sedanjih časih malo ljudi spreobrne. Morawski se ogiblje iz-

voženih potov tradicionalne apologije, ne kot bi bila psihološka metoda edino prava in mogoča, temuč zato, ker je sedaj bolj primerna, bolj uspešna. Ker dobro razume svojo dobo, ji je Morawski naslikal krščanstvo in Cerkev s tistimi barvami, ki najbolj pri- jajo nje utrujenim očem, kot zadnjo stopnjo, končno spolnitev vsestransko razvitega človeštva. „Če ne prej, bo človeštvo vsaj tedaj prispelo do božanske resnice, od katere se je takoj v začetku oddaljilo, ko preleti do konca strahovite stranpote zablod. A koliko čvrsteje in tesneje se bo tedaj oklenilo te resnice, ko bo vedelo iz izkušnje, kako daleč je do nje iz dalje zablod! Vse religije se bodo umeknile pred eno pravo religijo, vse znanosti, ki so danes še na poti zanikanja, bodo vpognile koleno pred to religijo in bodo pričale zanjo . . . Nebeška moč evange-

lija se mora oživotvoriti. Mnogi mislijo, da je bila ona ostvarjena že v srednjem veku, ampak to je bil nasproti celemu človeštvu le poskus v malem in vrhu tega z zelo sirovim in barbarskim materialom . . . Šele na koncu procesa se bo vse organski združilo v eno božje kraljestvo na zemlji.“ Te velike, razsežne mere, s katerimi meri Morawski pomen in cilje krščanstva, močno spominjajo na nedosežno lepo pojmovanje krščanstva pri Chateaubriandu, ta drzni, optimistični polet duha je le last mož, ki jim je Previdnost dala pravico, da pogledajo v njene velike namere in jih pomagajo uresničevati.

Hrvaški prevod je razen nekaterih manj važnih netočnosti jako dober. Knjiga je lepo opremljena in zelo poceni. Močno bi bilo želeli, da se razširi tudi med Slovenci, dokler ne dobimo lastnega prevoda. J. K.

Prvi slovenski prevod „Molièra“. „Archiv für slavische Philologie“ prinaša v četrtem snopiču t. l. poročilo T. Matića o prvi slovenski prestavi Molièrovega George Dandina, ki zasluži nele pažnjo naših znanstvenikov, temuč tudi zanimanje širjega občinstva.

Fran Krst markiz Frankopan je bil s hrvaškim banom Petrom Zrinjskim zaprt na Dunaju od 17. aprila do 7. septembra l. 1670. zaradi zarote, ki sta jo bila zasnovala na Hrvaškem, ter je bil pozneje (dne 30. aprila 1671.) obglavljen v Dunajskem Novem mestu. Frankopan se je mnogo pečal s slovstvom ter je zlagal hrvaške in laške pesmi; svoje papirje je imel s seboj v zaporu, po njegovi smrti pa je prešla njegova slovstvena ostalina v državni arhiv na Dunaju, kjer se nahaja še danes. Da je to res Frankopanova zapuščina, ni nobenega dvoma, ker se nahaja sredi med pesmimi Frankopanov koncept, v katerem se pritožuje zoper način, kako postopajo z njim v zaporu. Med papirji je večina pesmi, deloma hrvaških, deloma laških, nekaj Frankopanovih, nekaj posnetih ali naravnost prepisanih. To je za nas manj važno; velezanimivo pa je, da se nahaja v drugem konvolutu Frankopanske zapuščine začetek slovenskega prevoda George Dandina, o katerem — kakor trdi Matić — ni dvomiti, da ga je napisal Frankopan.

Prva francoska izdaja te Molièrove komedije je izšla l. 1669., Frankopan pa je bil umorjen že dve leti pozneje; prevod je torej nastal med l. 1669.—1671., še za življenja Molièrovega. Matić meni, da je Frankopan zasnoval prevod l. 1670., ko se je mudil na Dunaju in preden so ga odpeljali v zapor v Dunajsko Novo mesto. Na Dunaju je imel največ priložnosti seznaniti se z novo francosko komedijo, medtem ko se je prej doma sredi med pripravami za zaroto težko

utegnil pečati z Molièrom. Pa tudi pozneje v Dunajskem Novem mestu najbrže ni več mislil na prevajanje komedij, ker so se mu zbirali nad glavo težki oblaki. Pred Frankopanom so prevajali Molièra Italijani, Holanci in Nemci, v slovanski literaturi pa je naš George Dandin prvi poskus te vrste. Nemški prevod George Dandina je izšel v Frankfurtu istega leta — 1670. — in tako nastane vprašanje, ali ni morda Frankopan prevajal iz njega. Matić primerja francoski original z obema prestavama ter dokazuje, da je Frankopan prevajal po originalnem tekstu, kar je iz primerov, ki jih navaja, docela jasno; dočim se nemški prevajavec prosto giblje, se Frankopan precej tesno oklepa francoskega besedila. — Najbolj čudno je pa, da piše Frankopan, hrvaški velikaš in pesnik, slovenski.

IZ JUBILEJSKEGA SPREVODA: GALICIJA

To se sliši tako neverjetno, da kaj lahko nastane sum, ali je prevod res Frankopanova delo. Matić dokazuje, da je Frankopan res avtor slovenske prestave, kritiko njegovih dokazov pa prepuščamo umnemu čitatelju.

Manuskript je pisan od Frankopana samega in ni prepis že prej izgotovljenega prevoda, ker ima vse polno popravkov, ki nam kažejo, kako je prevod nastajal in dobil sedanjo obliko, ter obenem dokazujejo, da je rokopis koncept prevajavca. Da je Frankopan znal slovenski, se — po Matiću — ni čuditi: kajti ob času turških vojn je bila hrvaška aristokracija v tesni zvezi z avstrijskimi Alpškimi deželami, torej zlasti z bližnjim slovenskim ozemljem. Frankopan je imel v naših krajih posestva in je tako imel že od mladih nog priliko naučiti se slovenskega jezika. — Dasi se prevajavec trudi pisati slovenski, ga izdaja jezik, da

je Hrvat. Piše „molž“ in „muž“, „zastupite“ in „zaročiti“ ter tvori praviloma tožilnik jednine a — sklanje na u, kot: gospodičnu, dobru, pohlivnu itd. Razen tega rabi besede, ki jih slovenščina ne pozna, in oblike, ki jih ni v nobenem slovenskem narečju (baam se = bojim se).

Da je Frankopan lahko znal slovenski, je umljivo. Toda kaj ga je nagnilo, da ni pisal v svojem materinem jeziku? Matic meni, da prevajavec ni hotel dati smešne vloge prevarjenega soproga svojemu rojaku, temuč si je v ta namen izbral najbližjega soseda, Slovenca; ulogo ljubimca in zapeljivca — ta oseba še ne nastopi v fragmentu, kolikor ga nam je ohranjenega, — pa bi dobil hrvaški plemič, „žlahtan gospud s horvackega ursaga“, kakor ga imenuje Frankopan. Taka krajevna hudomušnost je vsakdanja prikazen in v starejši hrvaški književnosti jo večkrat srečujemo. Čo bi bil Frankopan mogel nadaljevati svoj prevod, bi ga bil — po Maticem mnenju — pisal deloma gotovo tudi hrvaški, ker bi se bil ljubimec — hrvaški plemič — posluževal svojega materinega jezika. Zmes različnih jezikov in dialektov ni bila v komediji nič nenavadnega; to prikazen moremo opaziti zelo pogosto v Italiji v cinquentu in tudi v tedanjem hrvaškem slovstvu.

Kar zadeva prestavo samo, je izdelana tako, kot so v starejših književnih dobah navadno prirejali

prevode. Tekst originala je posnet precej prosto, imena so poslovenjena s primernimi domačimi ali pa s takimi, ki že nekoliko označujejo značaj in vlogo dotične osebe v veseloigri: George Dandin se imenuje Jarne, Lubin se zove Budimoder, napihnjeni plemič Sotenville pa nastopa pod nemškim imenom Hozenbossler. — Ortografija fragmenta je nedosledna in zelo zmedena.

Tako poroča Matic. Kakor se vidi, zelo zanimiva starina in morda velike važnosti — toda o tem imajo drugi besedo. Podajmo le še začetek prvega prizora, da se bravci seznanijo s prevodom samim.

Jarne bogati: Ah! kar ena žena žlahtnega roda je ena kača stropovita! Le-takur mà ženitba more biti resna pelda vsem deželnikom, kateri se hoteu nadiči zgora svoje žlahte ino oženit, kakur sam jest sturil, z ànom guspodičnom. Nje žlahnost je dobrà: le-to je viš, ino je stvar močne hvale, pa je tudi zapletena z vnogimi gorkostmi ino hudobe; ja, blagur njemu, ki se ne vplendra. Jest siromak zdaje se vučim na momu strošku ino poznajem, kakvar je žlahnost moje guspodinje. Nič družiga nemam kar žalost ino skrbi. Oh, Jarne, Jarne, kakur bi ti bolj bil sturil, premda maš blagu ino denarje, nikoli nikar guspodičnu obljudit, an pà enu tvoje glihe dobru ino pohlevnu, ka bi ti hižila ino marno poslovala! Itd. itd.

F. B.

To in ono.

Ljubljansko stenografsko društvo.

„Nijedan narod na slavenskom jugu nije se s tolike volje i ljubavi bavio stenografijom koliko slovenski.“ Tako je vzkliknil v zagrebškem „Stenografu“ leta 1901. priznani strokovnjak prof. Miholić, ko je Novakova slovenska stenografija ugledala beli dan. V teh zanosnih besedah gotovo ne iščemo pretiranega slavospeva, ako uvažujemo dejstvo, da so baš slovenski stenografi pri vseh jugoslovanskih plemenih pričeli orati ledino na stenografskem polju. Naši Vinkoviči, Magdiči in Bezenški ustvarili so jim stenografske prevode po Gabelsbergerjevem sestavu, kateri se je zdel slovanskim jezikom najprikladnejši.

V Hrvatih, Srbih in Bolgarih so bili koj v početku dani vsi predpogoji za uspešno širjenje stenografije; saj je narodni jezik v šoli kakor v javnosti užival vse priznanje in veljavo. V Slovencih pa tla za prospevanje stenografije še danes niso ugodnejša, ker se slovenščini ne mara priznati onega ugleda in mesta, kojega bi morala zavzemati po naravnem zakonu ter narodnem pravu. — Vendar je slovenska stenografija kljub neprijaznim okoliščinam liki ponižna cvetka v skromnem zatišju bujno procvitala ter se do danes povzpela na visoko stopinjo dovršenosti, kar je v prvi vrsti zasluga v tujini bivajočih uglednih veščakov profesorjev Bezenška ter Magdiča, katerima se je kot svetel meteor na stenografskem obnebu s svojim obsežnim strokovnim znanjem pridružil še vztrajni profesor Novak. — Poleg imenovanih so bogatili domače stenografsko slovstvo s plodovi svojega uma še pisatelji Hafner, Zupan s svojim originalnim sistemom, Tanšek in drugi. Stenografija je postala nekako domena Slovencev, radi česar se ni tolikanj čuditi, ako se najmanjši

jugoslovanski rod more ponašati z najbogatejšim stenografskim slovstvom.

Nedvojbeno pa zavzema v naši stenografski povestnici odlično mesto ljubljansko stenografsko društvo, katero se je ustanovilo l. 1863. Žal, da je moralo po komaj triletnem obstoju v veliko škodo procvitajoče stenografske vede prenehati s svojim delovanjem.

Ivan Kaprec, deželnosodni nadsvetnik v Ljubljani, je bil njegov prvi predsednik. Kot navdušen in vešč stenograf se je mnogo trudil, da bi skupno s sodobnimi stenografi priredil po Gabelsbergerjevem sistemu praktičen in rabljiv slovenski prevod. V to svrhu je priredil 7. aprila 1864. v Ljubljani predavanje pod naslovom: „Navodila, kako bi se dal Gabelsbergerjev stenografski sestav prilagoditi slovenskemu jeziku.“

Njegovo pozneje avtografirano predavanje se je tiskalo pri Blazniku v Ljubljani ter se razdelilo med člane takratnega ljubljanskega stenografskega društva. Mogoče se je še kak izvod ohranil, kar je za zgodovinski razvoj slovenske stenografije neprecenljive važnosti! Kolikor se da posneti iz obširnejšega sestavka prof. Miholića v povestnici slovenske stenografije, objavljena leta 1903. v berlinskem „Archiv für Stenographie“, je obsegalo Kaprečevo predavanje sledeče glavne točke: 1. Ljubljansko stenografsko društvo naj si nabavi vse publikacije, ki so doslej izšle na polju slovanske stenografije, osobito dela slovanskih stenografov Hegerja (1844 in 1849), Jos. Polinskega (1861) Lj. Olewinskega (1864), Těsnopis český (1861) ter prevodov barona Tornau in dr. Zeibiga (1863) v ruščino. — 2. Slovanski stenografski pisatelji, ki se pečajo s prevodi Gabelsbergerjevega sestava v slovanske jezike se naj naprosijo, da poročajo

o svojih delih ljubljanskemu stenografskemu društvu. Po mnenju predavatelja naj se k sodelovanju povabi tudi kr. saksonski stenografski zavod v Draždanih, kateri se je za slovenske stenografske težnje vrlo zanimal. Tudi hrvatska strokovnjaka Magdić in Matković bi radi istočasnega prirejanja hrvatske stenografije mogla s premišljenimi nasveti priskočiti slovenskim stenografom na pomoč. — 3. Ljubljansko stenografsko društvo naj došle stenografske prevode temeljito prouči in, ako le možno, tudi objavi. Konečno izraža Kaprec željo, da naj se predvsem ozira na že obstoječi Tanšekov slovenski prevod, ter izroča tudi svoje lastno tozadevno večletno delo stenografskemu društvu v uporabo in strokovno oceno.

Pri tako krasno zasnovanem programu in slovansko vzajemnost goječem stremljenju društva po popolnosti in edinosti se moramo danes nemalo čuditi, da društvo kljub vestnosti in požrtvovalnosti svojih članov ni moglo prosperovati, kamo-li še pokazati javnosti plodove svojega vnetega delovanja. Društvo je leta 1863. štelo 15 izvršujočih, 16 podpornih in 10 dopisujočih, skupno torej 41 članov — za znanstveno društvo v tedanji dobi gotovo častno število. Tudi društvena knjižnica je bila bogato opremljena s publikacijami, tiščočimi se stenografske vede. Štela je nad 150 strokovnih knjig poleg obilice brošur, poročil, pravil, razprav, rokopisov in katalogov.

V „Österreichische Blätter für Stenographie“ se je leta 1866. iz Ljubljane poročalo, da je društvo leta 1865. prenehalo s svojim poslovanjem in obenem ustavilo pobiranje članarine. Proti zaključku toži dopisnik omenjenega članka „kolika škoda je, da se nihče resno ne bavi s tem, da bi sestavil slovenskemu jeziku prikladen prevod Gabelsbergerjevega sestava“. Po njegovem mnenju bi se pri tedanjih nenavadnih razmerah „slovenski učni tečaj bolje obnesel ter našel ugodnejših tal, ker bi v njem izurjeni laglje potem mogli svoje zmožnosti vporabiti v prid stenografiji.“ „Gospod Kaprec kot predsednik ljubljanskega stenografskega društva združuje v sebi sicer vse zmožnosti oskrbeti slovenski stenografski prevod, ker je v tej stroki že pokazal svoje vrline kot izurjen in praktičen stenograf slovenskih govorov v kranjskem deželnem zboru. Vendar je z uradnimi in raznimi zasebnimi opravki tolikanj preobložen, da mu skoro ne preostaja časa, da bi se še nadalje temeljiteje bavil s slovensko stenografijo ter vodil društvo.“

Iz dosedanjih podatkov smemo z gotovostjo sklepati, da je Ivan Kaprec faktično tudi preskrbel Slovencem prvi četudi nepopolen prevod slovenske stenografije. Rokopis njegovega osnutka se kakor Tanšekov ni ohranil. Ker je profesor Magdić kot istočasni prirejevalec hrvatske stenografije leta 1864. nedvomno dopisoval z našim rojakom ter najbrže z raznimi strokovnimi nasveti nanj vplival, se Kaprečev prevod v celoti gotovo ni mogel dosti razlikovati od Magdićevega.

Po razdružitvi ljubljanskega stenografskega društva je prevzela „Slovenska Matica“ nalogo preskrbeti prikladen prevod Gabelsbergerjevega sestava v slovenščino. Leta 1869. se je zlasti ogrevala za slovensko stenografijo, katero je spisal Fran Hafner in ki je bila že leta 1865. za tisk pripravljena. Hafner je svoj prevod ustvaril povsem samostojno ter se na ostale slovanske prevode ni dosti oziral. Iz tega razloga tudi posebni odbor I. stenografskega društva v Pragi ni priporočal izdajo Hafnerjeve stenografije „Slovenski Matici“. Izrekel je svojo strokovno sodbo povsem v smislu svoječasne izjave ljubljanskega stenografskega društva. Slednje je torej s svojim odločnim ugovorom preprečilo, da Hafnerjev prevod ni izšel v tisku. Dalekosežni pomen dobro premišljenega

protesta moremo stoprav danes pojmiti. S Hafnerjevim prevodom bi prejeli Slovenci nepraktično stenografijo ter bi se obenem docela ločili od ostalih Slovanov v stenografski vedi. Hafnerjev rokopis je shranjen v knjižnici kralj. saksonskega stenografskega zavoda v Draždanih ter je bil šele leta 1900. kot donos k slovenski stenografski zgodovini objavljen v „Stenografu“.

Pač pa je „Matica Slovenska“, zvesta svoji obljubi in zavedujoča se svoje kulturne misije, leta 1893. izdala proročno knjigo slovenske stenografije, katero je spisal profesor Bezenšek. Enako je delavnemu veščaku šteti v zaslugi, da se je leta 1901. ustanovilo slovensko stenografsko društvo s sedežem v Celju, katero pa žal radi nedostajanja strokovnega glasila ne more v veliki meri vršiti svoje ne malo težavne naloge v prilog naših po širni Sloveniji raztresenih stenografov.

Da se ljubljansko stenografsko društvo do današnjih dni ni moglo vzdržati, pripisovati smemo nekoliko tudi nerazsodnosti razumništva, katero ni znalo ceniti velike važnosti stenografije v zasebnem kakor i v javnem življenju. Saj je dovolj znano, da se Slovenci hipno ogrevamo za marsikako zadevo, a jo le preradi (še hitreje) prepuščamo nadaljni usodi. S takim ravnanjem se ponajveč že v kali zatre marsikak mnogo obetajoč pojav na polju vede in znanstva.

Ivan Kaprec zavzema v slovenskem stenografskem slovstvu kot buditelj in prvi širitelj prekoristne vede jako odlično mesto. S svojim vzpodbudnim delovanjem si je postavil v srcih svojih sodobnikov in naslednikov najlepši pomnik, ki ga ne strè nobena sila. Zato se mi je baš ob 45letnici obstoja slovenske stenografije videlo umestno poklicati v spomin moža, ki je prvi zasejal seme na slovenskem stenografskem polju, ter ga na ta način oteti pozabljivosti. Zaslužni prvobornik bodi v zgled in bodrilo onim, ki se resno in z veseljem bavijo s slovensko stenografijo.

Rudolf Binter.

09650

Sedemdesetletnica prof. dr. Jožefa Kalouseka.

Češko zgodovinsko znanstvo se more ponašati s celo vrsto odličnih imen. Prof. dr. J. Kalousek, ki je 2. aprila obhajal svojo sedemdesetletnico, se more prišteti k najbolj odličnim češkimi zgodovinarjem. Kakor vsi imenitni češki učenjaki in pisatelji, se je porodil iz revnih starišev dne 2. aprila l. 1838. v Vamberku na Češkem. Izučil se je tkalskega rokodelstva, a kmalu je zapustil tkalstvo in s pomočjo svojega starejšega brata je odšel v Prago študirati. Študiral je najprej na realki in se je dal vpisati v tehniko. Ker pa je spoznal, da inženirstvo ni njegov pravi poklic, je pričel študirati latinščino in grščino, natihoma je napravil izkušnje in je študiral na vseučilišču zgodovino. Ko je dovršil študije, služboval je nekaj časa na srednjih šolah, l. 1871. pa je postal privatni docent na praški univerzi. Ko se je l. 1881. razdelila praška univerza na češko in nemško, je bil Kalousek imenovan za profesorja češke zgodovine na češki univerzi in v ti službi je dosedaj. Spisov izpod njegovega peresa je že skoraj cela knjižnica. Najbolj imenitno in tudi najbolj znano njegovo delo je monografija „České státní právo“ (1871), ki je izšla že v drugi izdaji. Izmed drugih spisov Kalousekovih še imenujemo: „Karel IV., otec vlasti“ in „Obrana knížete Václava svatého“. V zadnjem spisu brani Kalousek od protestanskih in liberalnih zgodovinarjev zasramovanega in sumničnega sv. Václava in ga riše kot krščanskega in slovanskega junaka, ki je sprejevši in razširjajoč krščanstvo, rešil Čehe usode polabskih Slovanov. Po besedah Kalousekovih je bil sv. Václav nadarjeni krščanski državnik in narodni

češki junak. Kalousek je dalje proučil dobo boja krščanstva s poganstvom in je temeljito pojasnil v češki zgodovini dobo sv. Vojteha, sv. Ludmile, cirilometodejsko vprašanje, ustanovitev praške škofije i. dr. Poleg češke zgodovine je proučeval tudi slovansko zlasti rusko zgodovino. Iz te stroke je Kalousek objavil v „Osveti“ razprave „O počättereh říše ruské“, „Cisař Alexander Osvoboditel“ in dr. Kalousek zna tudi izvrstno ruski jezik; eden svoj spis pod naslovom „Obzor etnografičeskoj literatury o Čehah in Slovakah“ (1868) je objavil v ruskem jeziku. V zadnjih letih izdaja v velikih folijantih „Selské řády“ in ako mu Bog dá zdravje, bode izdal temeljito delo o kmečkem socialnem vprašanju na češkem od najstarejše dobe do sedaj. Četudi je Kalousek že 70 let star, marljivo piše dalje, toda vsled bolezní z levo roko — — —.

Fr. Št.

059650

Volodimir Antonovič. 21. marca je v Kijevu umrl Malorus, zaslužni vseučiliški profesor, ruski akademik, častni člen raznih maloruskih in ruskih znanstvenih društev, zgodovinar in arheolog, Volodimir Antonovič. Vol. Antonovič se je porodil l. 1834. v Mahnivcu (kijevska gubernija) iz maloruskih šlahčiških starišev, ki so se vsled zgodovinskih okolištin popolsčili. Gimnazijske študije je dovršil v Odesi in l. 1850. je pričel študirati na kijevski univerzi medicino; pozneje je prestopil na zgodovinskofilološki oddelek. Medicinske študije so mu pozneje prav prišle pri arheoloških študijah in izkopljinah. Dovršivši študije, je predaval nekaj časa latinščino na kijevski gimnaziji in od l. 1862.—1865. zgodovino na kijevski vojaški šoli. Med tem časom je vstopil v pisarno kijevskega generalnega gubernatorja, kjer je uradoval v oddelku „Vremennyj komitet dlja razbora drevnih aktov“. Tu so spoznali njegovo zgodovinsko nadarjenost in je bil imenovan za glavnega urednika arheografičnega odbora za izdajanje starih listin. L. 1878. je postal profesor na kijevski univerzi in je bil v ti službi do zadnjega časa. Odkar je Antonovič dovršil študije, je marljivo pisal do zadnjega trenutka. Njegovi najbolj znani spisi so: „Izslédovanie s kazačestvė po aktam 1500—1648“, „O proishoždenii šljahetskih rodov v jugozapadni Rossii“, „Poslėdnija vremena kazačestva na pravoj storoně Dnjepra“, „Akti ob unii i sostojanii pravoslavnoj cerkvi s poloviny XVII. veka“, „Poslėdovanie s haidamačestvė“. Razen tega je Antonovič pisal za vse znanstvene maloruske zbornike in časopise razprave zgodovinske, narodopisne in arheološke. Največje zasluge si je umrl pridobil na polju arheologije; položil je temelj ruski arheologiji tako, da se more imenovati oče ruske arheologije. Od l. 1870. se ni vršil na Ruskem brez Antonoviča noben shod arheologov. Pri vsem svojem obilnem delu na polju ruske zgodovine in arheologije ni pozabil Antonovič na svojo malorusko domovino. Predaval je večkrat o zgodovini ruske Ukrajine in ta predavanja bodo v kratkem izšla. Kot vnet Ukrajinec je Antonovič nastopil v obrambo ukrajinstva ob priliki izdaje Sienkiewiczzeve povesti „Ogniem i mieczem“. Poleg svoje znanstvene delavnosti se je pečal umrl tudi s politiko; Antonovič je bil nekakšno središče, okoli katerega se je sukalo sodobno malorusko narodno in kulturno življenje. Antonovič ni bil samo začetnik arheološke in zgodovinske šole temuč tudi ustanovitelj maloruske narodne organizacije, katere nitke je Antonovič držal v svojih rokah do zadnjega trenutka.

K Pohlinovi „Kranjski Kroniki“. Kot me opozarja g. dr. E. Lampe, pisal je žeo Pohlinovi „Kranjski Kroniki“ naš historijograf, P. pl. Radics v „Mittheilungen des Musealvereins“. Ker tega spisa ni v generalnem kazalu, ki ga je sestavil prof. pl. Gratzy, mi je poročilo ušlo, in tako sem moral reči v uvodu (šte. VI., str. 274.), da „skoraj v vsej slovenski in tudi menda nemški literaturi, baveči se z našo kranjsko domovino, ni najti dokaza, da je imel kdo to kroniko v roki ali da je vedel zanjo.“ Stvar je torej vendarle drugačna in srčno rad pripoznavam gospodu pl. Radicsu prioriteto. Navzlic temu pa moja beležka ni odveč.

Dr. Jos. Mantuani.

059650

Naše slike.

Z doma (str. 293.) je v les izrezljan relief našega domačega umetnika gospoda I. Vrbanija. Portretiral je samega sebe; pod njim leži njegov dom — Selca na Gorenjskem. Nekaj toplega in prisrčnega je v tej lični kompoziciji.

Št. Rupert z okolico je eden najlepših krajev naše Dolenjske. Ravnokar je dograjena nova šentjanska železnica, ki bo tekla med Št. Rupertom in Mokronogom ter bo vezala te kraje z dolenjsko progo Ljubljana—Novomesto in bo služila v prvi vrsti prevažanju premoga iz šentjanskih premogovnikov.

Jubilejni sprevod na Dunaju dne 12. junija je bila velikanska patriotična demonstracija v proslavo vladarjeve šestdesetletnice, pri kateri so se sivolasemu cesarju poklonili razni avstrijski narodi. Sprevod je šel iz Pratra na Ring in se je po dolgi poti vrnil v Prater nazaj. Pri cesarskem dvoru so bile postavljene dvorne tribune, in tam je vladar stoji ves čas zrl na sprevod. Najprej so korakale skupine, ki so predstavljale razne zgodovinske dobe našega cesarstva, od Rudolfa Habsburškega do najnovejšega časa. Potem so pa prišli posamezni narodi v slikovitih skupinah. Vsak narod je hotel pokazati svoje najznačilnejše in najlepše posebnosti. Naše slike nam kažejo nekaj takih skupin. Na eni se vidi vladar, ki gleda na sprevod; pred njim ravno defilira Lavdonova vojska. Med jezdecí, ki otvarjajo kranjski sprevod, je zastavonoša župan gospod Zurc iz Kandije. Ravnokar je nagnil kranjsko zastavo cesarju v poklonitev. Zastavonoša ljubljanske okolice je župan Vilfan z Ježice. Posebno lepo se vidijo peče. Pozornost so zbudili Beli Kranjci s svojo znamenito nošo in z „zelenim Jurijem“ in gorenjska skupina Zlatorog. Priobčili bomo še nekaj zanimivih tipov iz tega spreveda, ki je visoko povzdignil veljavo izginjajočih narodnih noš in običajev.

Pred kratkim smo priobčili risbo Frana Sterleta „Stari grad na Loškem“. Danes podajamo našim bralcem kratek popis tega gradu. — Od Rakeka do Cerknice pelje tako imenovana „stara cesta“, ki se cepi pri kapelici. Na desno stran se vije steza navzdol čez pašnike v prijazno Loško dolino. Tu so imeli nekđaj menihi kartuzijanci iz Bistre pri Borovnici svoja posestva. V sredini je stal na zvišenem mestu gradič Loško; zidan je bil v dve nadstropji.

Ko je cesar Jožef II. 12. januarja l. 1782. zatrl samostan v Bistri, je prodal ž njim tudi posestvo na Loškem. Poznejšim lastnikom se ni izplačalo popravljati poslopij, vsled česar je začelo razpadati, tako da se vidijo sedaj samo še razvaline.

